

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI**

**KADINLARIN KENT YAŞAMINDAKİ GÖRÜNMEZ SINIRLARI:
İZMİR GAZİEMİR'DE BİR MAHALLE ÖRNEĞİYLE
ATAERKİNİN PANOPTİKON TEMSİLLERİ**

**Hazırlayan
Pelin ZENGİNOBUZ NEŞELİ**

**Danışman
Doç. Dr. Zeliha Nilüfer NAHYA**

Yüksek Lisans Tezi

Ocak 2024, KAYSERİ

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

KADINLARIN KENT YAŞAMINDAKİ GÖRÜNMEZ
SINIRLARI: İZMİR GAZİEMİR'DE BİR MAHALLE
ÖRNEĞİYLE ATAERKİNİN PANOPTİKON TEMSİLLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Pelin ZENGİNOBUZ NEŞELİ

Danışman
Doç. Dr. Zeliha Nilüfer NAHYA

Ocak 2024, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Pelin ZENGİNOBUZ NEŞELİ

T.C.

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Kadın Çalışmaları
Program Adı : Yüksek Lisans
Proje Başlığı : Kadınların Kent Yaşamındaki Görünmez Sınırları: İzmir
Gaziemir’de Bir Mahalle Örneğiyle Ataerkinin Panoptikon Temsilleri

Yukarıda bilgileri verilen proje çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 72 sayfalık kısmına ilişkin 15/01/2024 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 6’dır.

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Proje İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre proje çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 16./01./2024

Doç. Dr. Zeliha Nilüfer NAHYA

Pelin ZENGİNOBUZ NEŞELİ

KILAVUZA UYGUNLUK

“Kadınların Kent Yaşamındaki Görünmez Sınırları: İzmir Gaziemir’de Bir Mahalle Örneğiyle Ataerkinin Panoptikon Temsilleri” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Pelin ZENGİNOBUZ NEŞELİ

Danışman

Doç. Dr. Zeliha Nilüfer NAHYA

Kadın Çalışmaları ABD Başkanı

Doç. Dr. Kumru UYAR

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Zeliha Nilüfer NAHYA danışmanlığında **Pelin ZENGİNOBUZ NEŞELİ** tarafından hazırlanan “**Kadınların Kent Yaşamındaki Görünmez Sınırları: İzmir Gaziemir’de Bir Mahalle Örneğiyle Ataerkinin Panoptikon Temsilleri**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Kadın Çalışmaları** Anabilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

26/12/2023

JÜRİ:

Danışman : Doç. Dr. Zeliha Nilüfer NAHYA
Üye : Doç. Dr. Kumru UYAR
Üye : Prof. Dr. Melike KAPLAN

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.../..... tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /

Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Çalışmam boyunca bana her türlü yol gösterici olan, kendi sesimi ve kadınların hikâyelerini duyurmam konusunda cesaret veren, akademik birikimiyle çalışmama farklı bakış açılarıyla bakmamı sağlayan ve kendisiyle çalışmaktan gurur duyduğum değerli danışman hocam Doç. Dr. Zeliha Nilüfer Nahya'ya sonsuz teşekkür ederim.

Kadın Çalışmaları alanında lisans eğitimim sırasında farkındalık yaratan ve ilk adımlarımı atmama destek olan Sn. Dr. Öğr. Üyesi Zerrin Ayşe Öztürk'e teşekkür ederim. Ayrıca kadın hakları üzerine ilk amatör yazılarımı yayınlayan, bana cesaret veren değerli hocam Enis Musluoğlu'na teşekkür ederim.

Ayrıca bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan, benimle hikâyelerini paylaşan tüm kadınlara sonsuz teşekkür ederim.

Hayatım boyunca destekleriyle yanımda olan aileme ve bu çalışmayı yapmamda gerek manevi desteği gerek saha çalışmam sırasındaki destekleri için, hakkını ödeyemeyeceğim başta kıymetli annem Seval Zenginobuz'a minnetlerimi sunarım. Sevgili eşim Ömer Gürkan Neşeli'ye ve kıymetli aileme bu süreçteki tüm destekleri için sonsuz teşekkür ederim. İçimde filizlenen minik umuda bize şans getirdiği ve beni hayata karşı daha güçlü biri kıldığı için sonsuz teşekkür ederim.

Pelin ZENGİNOBUZ NEŞELİ, İzmir, 2024

KADINLARIN KENT YAŞAMINDAKİ GÖRÜNMEZ SINIRLARI:

İZMİR GAZİEMİR'DE BİR MAHALLE ÖRNEĞİYLE

ATAERKİNİN PANOPTİKON TEMSİLLERİ

Pelin ZENGİNOBUZ NEŞELİ

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2024

Danışman: Doç. Dr. Zeliha Nilüfer NAHYA

ÖZET

Toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak kadınlar, erkeklere göre kent yaşamında farklı görünmez sınırlar ile çevrelenmektedir. Kent içindeki gündelik hayatlarında kadınlar farklı aktörlerin etkisiyle sınırlandırılmaya, denetlenmeye ve gözetlenmeye maruz bırakılmaktadır. Bu çalışma kadınların kent yaşamını bir mahalle bağlamında ele alarak, ataerkinin panoptikon temsilleri aracılığıyla görünmez sınırlarının nasıl çizilmekte olduğunu incelemektedir. Araştırma, ataerkinin panoptikon temsilleri yani mahalledeki erkek egemen aktörlerin, kadınların zihin haritalarını ve görünmez sınırlarını oluşturma süreçlerini konu edinerek; yaratılan sistemin kadınların mekân ve zaman kullanımlarını nasıl şekillendirdiğine dikkat çekmektedir. Bu aktörler, Michel Foucault'nun "disiplin araçları" olarak belirttiği, ev içerisindeki aile üyelerinden, dışarıdaki kapı komşularına, mahalle esnafına kadar ataerkinin sistemdeki kişilerdir ve karşımıza mahallenin gözetleme kuleleri (panoptikon) olarak çıkmaktadırlar. Çalışmada temel hedef, ataerkinin mekân düzeni içerisinde kadınların gündelik hayatlarını sürdürme biçimlerini ve bunun için üretilen kadınlık çözümlerini, yaratılan güvenli rotalarını ortaya koymaktır. İzmir'in Gaziemir ilçesinde bulunan Atıfbey Mahallesi'nde gerçekleştirilen nitel alan araştırması, bu mahallede yaşayan 32 kadınla yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış mülakat tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Bu tez, günümüzdeki önemli bir araştırma başlığı olan mekânın cinsiyeti konusunda, ataerkinin temsillerinin kadının kent yaşamı üzerindeki etkisi konusunda kaynak yaratacaktır. Bu sayede günümüzde "kadın dostu şehir", "kadın dostu kampüs" gibi yeni uygulama alanlarını destekleyerek; bu konularda yapılabilecek çalışmalara bir fikir verebilmek açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kent yaşamı, Görünmez sınırlar, Ataerki, Gözetim

**INVISIBLE BOUNDARIES OF WOMEN IN URBAN LIFE:
PANOPTICON REPRESENTATIONS OF PATRIARCHY WITH
THE EXAMPLE OF A NEIGHBORHOOD IN GAZIEMIR, IZMIR**

Pelin ZENGİNOBUZ NEŞELİ

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences

Master Thesis, January 2024

Supervisor: Assoc. Prof. Zeliha Nilüfer NAHYA

ABSTRACT

Depending on gender roles, women are surrounded by different invisible boundaries in urban life compared to men. In their daily lives in the city, women are subjected to restriction, supervision and surveillance under the influence of different actors. This study examines women's urban life in the context of a neighborhood and examines how the invisible boundaries of the patriarchy are being drawn through panopticon representations. The research focuses on patriarchal panopticon representations, that is, male-dominated actors in the neighborhood, the processes of creating women's mind maps and invisible boundaries, and draws attention to how the created system shapes women's use of space and time. These actors are people in the patriarchal system, which Michel Foucault refers to as “disciplinary power”, from family members inside the house, to door neighbors outside, to neighborhood shopkeepers, and they appear to us as the watchtowers of the neighborhood (panopticon). The main goal of the study is to reveal the ways in which women lead their daily lives within the patriarchal space order, the solutions of femininity produced for this, the safe routes created. The qualitative field research conducted in Atıfbey Neighborhood located in Gaziemir district of Izmir was carried out with semi-structured and unstructured interview technique with 32 women living in this neighborhood. This thesis will create resources on the gender of space, which is an important research topic today, and on the impact of patriarchal representations on women's urban life. In this way, it is important to support new application areas such as “women-friendly city” and “women-friendly campus” today in order to give an idea of the studies that can be done on these issues.

Keywords: Women, Urban life, Invisible borders, Patriarchy, Surveillance

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GÖRSELLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu ve Kapsamı: Evin Dışındaki Ataerki	1
Araştırmanın Alanı: Atıfbey Mahallesiinde Kadınlık Deneyimleri	3
Araştırmanın Yöntemi: Kadınların Hikâyelerini Dinlemek	5
Araştırmanın Önemi ve İçeriği: Kent, Kadın, Panoptikon	11

BİRİNCİ BÖLÜM

KADINLARIN KENT YAŞAMI

1.1. Kentsel Mekân Tartışmaları ve Toplumsal Cinsiyet	13
1.2. Mahallelerde Bulunan Erkek Egemen Alanlar	18
1.3. Michel Foucault Bağlamında Ataerki Panoptikon.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

KENT VE KADININ GÖRÜNMEZ SINIRLARI

2.1. Kadının Zamanı Kullanımı	26
-------------------------------------	----

2.1.1. “Çocukluktan Gelen” Toplumsal Cinsiyet Rollerine.....	26
2.1.2. Kadınlara Göre Güvenli Saatler	28
2.2. Kadının Güzergâh Seçimi	32
2.2.1. Zihin Haritaları	35
2.2.2. Kadının Yaşayacağı Evi/Mahalleyi Seçimi.....	38
2.3. Ulaşım Araçlarının Kadınlara Göre Güvenli Kullanım Metotları	40
2.4. Kadının Sokaktaki Taciz/Şiddet Korkusu.....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENTSEL YAŞAMDA ATAERKİNİN PANOPTİKON TEMSİLLERİ

3.1. Aktif ve Pasif Denetçiler: Mahallenin Gözetleme Kuleleri.....	46
3.1.1. Evdeki Erkek	47
3.1.2. Evdeki Kadın.....	50
3.1.3. Komşular	53
3.2. Gazimir (Seydiköy) Meydanı.....	59
3.3. Akrabalığın Verdiği Güven, Yabancılardan Duyulan Rahatsızlık	63
SONUÇ	67
KAYNAKÇA.....	73
ETİK KURUL ONAYI	78

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1.1: Panoptikonun planı	21
Görsel 2.1: Güvenli hissedilen sokaklar haritası	34
Görsel 2.2: Güvensiz hissedilen sokaklar haritası	37
Görsel 3.1: Geçmişten bir Seydiköy Meydanı, Yıl 1970'ler	60
Görsel 3.2: Günümüz Gazimir Meydanı, 2000'ler	62

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri	6
---	---

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Kapsamı: Evin Dışındaki Ataerki

Ataerki sistem, erkeklerin egemenliğinin kabul edildiği, kuralları erkeklerin önceliğine göre ve çoğunlukla erkekler tarafından belirlenen, ancak kadınların da sürdürdüğü bir mekanizma olarak tanımlanabilir. Buna benzer olarak Judith Butler cinsiyet kimliğini ve ataerki cinsiyet normlarını eleştirdiği *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (2019) kitabında, cinsiyetin bir toplumsal yapı olduğunu ve kimliklerin daima yeniden oluşturulabilir olduğunu savunmaktadır.¹

Kadınların bu sistem içerisinde yer alabilmek için ataerkinin belirlediği kuralları benimsemek ve bunlar doğrultusunda davranmak zorunda olduğu ileri sürülmektedir. Kadınlar, ataerki ağ içerisinde genelde belirli alanlar içerisinde tanımlanmıştır. Bu alanların en yaygın olanı ev içi alandır. Kadınların tanımlandığı roller de genelde bu ev içi yaşamın barındırdığı rollerdir (Demren, 2001, s. 3-5). Kadınlar sokakta ise görünmez olmak zorunda kalır. Dahası bunu kendi güvenliği için içten içe ister; çünkü anlatılan ve yaratılan sistem kadın için sokağı korkutucu olarak betimlemiştir.

Kadınların mekânsal kullanım alanları, kendilerinin özgürce kullanabileceği bedensel mekânlara karşılık gelmemektedir; aksine kendilerinin hapsedilmiş, sınırlandırılmış ve konumlandırılmış oldukları alanlara denk gelmektedir. Sosyal yaşamda kadına sürekli derli toplu oturması, vücudunu ön planda tutmaması ya da konuşurken ses tonunu fazla yükseltmemesi gerektiği hem sözel hem de davranışsal olarak ima edilmektedir (Karmaz, 2015, s. 46).

Ezgi Karmaz'ın da belirttiği gibi “erkeklerin detaylı incelemeleri ve gözetimleri altında” kadınlar gözlerini hep başka yerlere çevirmekte ya da yüzlerini önlerine eğmektedirler. Kadın bedeni, gözleri ve bakışları da dâhil olmak üzere, özgürce kullanımının

¹ Feminist literatür bağlamında ataerki sistemin eleştirisine dair ayrıntılı diğer eserler için bkz. Beauvoir, 2019; Hooks, 2017.

engellendiği ve yönlendirildiği bir araç haline gelmektedir. Kadından “kendisi olmak” yerine, “olması istenen” olması beklenmektedir. Aksi halde toplum içinde onaylanmamak ile tehdit edilmektedir (Karmaz, 2015, s. 46-47). Bu tez çalışmasında da bu ve benzeri ataerkil gözetleme mekanizmaları ele alınarak, kadınların sınırlandırılış biçimleri incelenmektedir. Kadınların ev içinde süren denetlenmesinin, “kapı komşusunun gözetiminde” nasıl devam ettirildiği ve sokağa/mahalleye çıkılışyla “çevrenin” kontrolünde nasıl sürdürüldüğü araştırılmaktadır.

Görüşmeler çerçevesinde kadınların hayatları boyunca kendilerine çizilen görünmez sınırlar içerisinde nasıl biçimlendirildiği, nelere dikkat etmek zorunda bırakıldıkları araştırılmıştır. Ayrıca ataerkil panoptikon temsillerinin günümüzdeki aktörlerinin, kadınlar üzerindeki etkisi de ele alınmakta; yaratılmaya çalışılan tek tiplilik, kontrol ve sınırlandırma mekanizmaları ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Günümüzde sıklıkla kullanılmaya başlanan ‘mahalle baskısı’ kavramının, toplumun aykırı olana göz baskısı, bakma baskısı, ayıplama, sözle kınama, gözle dışlama baskısı olduğu da ifade edilmektedir (Çetin, 2011, s. 85). Bu noktalar bu tez çalışmasında, kadınların kent yaşamındaki deneyimlerinde görülen bir diğer durum olarak, mahalledeki gözetim sistemleri şeklinde aktarılmıştır. Özellikle dış aktörler olarak nitelendirilen komşular aracılığıyla gözetimde olma durumu örneklerle açıklanmaktadır. Tüm bu nedenlerle tezin konusu, ataerkinin sokaktaki temsilleri tarafından sürekli gözetiminin kadınların kent yaşamındaki davranış, düşünce ve kararları üzerindeki etkisinin incelenmesidir.

İngiliz felsefeci Jeremy Bentham, 18. yüzyılda iktidarın toplum üzerindeki denetiminin göstergesi olarak, sürekli gözetim sistemini “panoptikon” ifadesiyle ilk kez ortaya koymuştur (Bentham, 2019). Fransız felsefeci Michel Foucault ise iktidarın evrimini Orta Çağ itibariyle incelemektedir (Foucault, 2019). Temel argümanı, modern devlet otoritesinin fiziksel olarak baskı ve dayatmasının, psikolojik olarak dayatmaya dönüştüğüdür. Bu bağlamda bu tez çalışmasında da ataerki ve Foucault’nun panoptikon değerlendirmeleri birleştirilerek ataerki panoptikon temsillerinin kadınlar üzerindeki etkisini araştırmak, böylece yaratılmaya çalışılan tek tiplilik, kontrol ve sınırlandırma mekanizmalarının ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Bu araştırmanın temel sorunsalı ise kadınların kent yaşamı içinde bir mahalle bağlamında 'ataerkinin panoptikon temsilleri' aracılığıyla görünmez sınırlarının nasıl çizilmekte olduğudur. Bu temel sorunsal:

- “Kadınların kent yaşamı içinde bir mahalle bağlamında ataerkin panoptikon temsilleri nelerdir?”
- “Bunlar görünmez sınırlar yaratmakta mıdır?”
- “Bu sınırlar nasıl çizilmektedir?”

alt soruları üzerinden açıklanmaktadır.

Kadınların ev içinden başlayan kontrol ve denetim mekanizmaları, dışarıya çıktıklarında da hangi aktörler tarafından bu gözetimin sürdürüldüğü bu çalışma kapsamında araştırılmaktadır. Bu aktörlerin doğrudan ve dolaylı olarak kadınların hayatlarına etki etmesine göre aktif ve pasif aktörler olarak da isimlendirilecektir. Görüşmeler sırasında, mahalledeki aktif ve pasif aktörler olarak esnaf, komşu ve aile üyeleri gibi gözetleme mekanizmaları karşımıza çıkmaktadır. Bu aktörlerin kadınların kent yaşamı üzerindeki etkisini anlamak için aynı mahallede yaşayan kadınların deneyimleri temel alınarak; bu gibi gözetleme mekanizmalarının Foucault'nun panoptikon değerlendirmeleriyle arasındaki benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymak amaçlanmaktadır. Böylece, ataerkin panoptikon temsillerinin kadınların yaşam alanları üzerindeki etkisi ortaya konulmaktadır.

Araştırmanın Alanı: Atıfbey Mahallesi'nde Kadınlık Deneyimleri

Bu tez çalışmasının alan araştırması için İzmir'in Gaziemir ilçesindeki Atıfbey Mahallesi'nde yaşayan kadınlar tercih edilmiştir. İzmir'in Gaziemir ilçesinin 2021 ilçe toplam nüfusu 137.856 kişidir. Gaziemir ilçesinin toplam erkek nüfusu 69.308, kadın nüfusu 68.548 olarak yayınlanmıştır (Gaziemir Belediyesi, 2022). Atıfbey Mahallesi ile ilgili demografik bilgilerin alındığı mahalle muhtarı Sn. Fatma Zingi, 24.08.2022 tarihli görüşmede güncel Nüfus Müdürlüğü rakamlarını paylaşmıştır. Buna göre Atıfbey Mahallesi, Gaziemir ilçesinde bulunan 16 mahalle arasında nüfusun en yoğun olduğu bölgedir. Mahalle nüfusu Nüfus Müdürlüğü rakamlarına göre, 16.027 kişidir. Atıfbey Mahallesi'nde yaşayan toplam erkek nüfusu 7.768; kadın nüfusu ise 8.259'dur. 16 mahalle arasında kadın nüfusunun en yoğun olduğu mahalle de yine Atıfbey Mahallesi'dir (Gaziemir Belediyesi, 2022).

Gaziemir ilçesi sosyo-ekonomik olarak orta ve üst gelir düzeyine hitap etmektedir. İzmir'in artan nüfusu ve yoğun göç almasıyla birlikte, şehir merkezinden uzaklaşmaya başlayan halk için gelişmekte olan yüzüyle Gaziemir tercih edilen bir semt haline gelmiştir. Sınırları içinde bulunan İzmir Ulaştırma Personel Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığı ile Hava Astsubay Meslek Yüksek Okulu nedeniyle ilçe askeri personelin ve memurun yoğunlukta olduğu bir yerleşke haline gelmiştir. Diğer yandan Atıfbey Mahallesi'nde bulunan Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Gaziemir Öğrenci Yurdu genç kadın nüfusa uzun yıllardır ev sahipliği yapmaktadır. Ulaşım olarak Buca'daki Dokuz Eylül Üniversitesi, Bornova'daki Ege Üniversitesi ve Yaşar Üniversitesi, Balçova'da Ekonomi Üniversitesi gibi İzmir bölgesindeki üniversitelere olan yakınlığı ile öğrencilerin tercih sebebi olmuştur. Üniversite öğrencilerinin yoğun olduğu ilçede, eğlence yerleri, kafe ve alışveriş merkezi gibi sosyalleşme alanları mevcuttur. Araştırma çerçevesinde üniversite öğrencisi kadın görüşmecilerin hedef kitle dâhil edilmesinin sebebi budur.

Gaziemir'deki Meydan ilçenin yerleşimi açısından merkez nokta olarak görülmektedir. Geçmişten günümüze Meydan'da bulunan yaklaşık 20 adet kıraathane mahalleli erkeklerin gündüz ve akşam saatlerinde yoğun zaman geçirdikleri tek alandır. 2020'lere kadar erkek egemen bir kesimin sosyalleşme mekânı olan Meydan, günümüzde kadınların da oturup çay, kahve içebildikleri, okey oynayabildikleri bir alan haline dönüşmüştür. Bu dönüşümün kadının kentsel yaşamında büyük bir öneme sahip olduğu açıktır; bu nedenle araştırma alanı olarak Gaziemir ilçesi yine ön plana çıkmaktadır.

Gaziemir ilçesi eski müstakil, taş ev yapısından son 10 yılda büyük bir değişim yaşayarak, apartman ve site alanlarının yoğun olduğu bir bölge haline gelmiştir. Gaziemirlilerin ev ve arsalarını "müteahhide vererek", kat karşılığı apartmanlara geçişleri yakın tarihin gözle görülür bir değişimidir. 1993 yılında Emlak Bankası toplu konutlarının yapılması, bölgenin apartman dönüşümünün başlangıcında önemli bir yere sahiptir. Emlak Bankası konutlarına askeri personel ve çalışan kesimin yoğun talebi olmuştur. Bu anlamda Atıfbey Mahallesi sınırlarında da bulunan konutlar çalışan ve ev emekçisi kadın hedef kitlesine ulaşılmasını sağlamıştır.

Diğer bir yandan müstakil ev düzeninden apartman yaşamına geçen, özellikle orta yaş üstü kadınların, sosyalleşme alışkanlıkları açısından da önemli değişimler

gözlemlenmektedir. Önceleri gün içerisinde kapı önünde, sokak kaldırımında oturup sohbet eden kadınlar için apartman yaşamı artık sadece balkondan ve/veya pencereden dışarıyı izleyebildikleri bir hale dönüşmüştür. Bu da çalışmayan, ev emekçisi kadınların birbirlerine gündüz saatlerinde misafirlğe gittiği bir düzeni oluşturmuştur. Ayrıca çocuklarının ve kendilerinin güvende olabilecekleri çoğunlukla park, çocuk etkinlik merkezleri, alışveriş merkezi gibi yerlerde gündüz saatlerinde zaman geçirmektedirler.

Araştırmanın Yöntemi: Kadınların Hikâyelerini Dinlemek

Çalışmada kadınların deneyimlerine, nitel araştırma yöntemi kapsamında yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme teknikleriyle ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme yoluyla 30 kişiye ulaşılması hedeflenmiştir. Üniversite öğrencisi, ev emekçisi ve çalışan kadınlar olmak üzere üç hedef grup belirlenerek örnekleme oluşturulmuştur. Üç kadın kategorisinde anlaşılabilir olması adına her gruptan en az 10 kadın ile görüşme yapılması planlanmıştır. Bu seçim araştırmanın kapsamını genişletmek ve farklı kadın kimliklerine yer vermenin önemi nedeniyle belirlenmiştir.

Görüşmeler öncesinde soru listesi hazırlanmış ve kadınlarla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Soru listesinde demografik veriyi de almak adına; cinsiyet, yaş, mezuniyet durumu, meslek ve gelir düzeyi vb. sorular yer almaktadır. Bu sayede farklı özelliklere sahip, ancak aynı mahallede yaşayan kadınların deneyimlerindeki ortaklıklar ve farklılıklara yer verilmiştir.

Görüşme sürecinde soruların açık ve anlaşılır bir şekilde kadınlara yöneltilmesi ve gerekli durumlarda ek sorularla konunun derinleştirilmesi sağlanmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, araştırmacının gözlemleriyle birlikte betimsel ve anlatı analizi (*narrative analysis*) kullanılarak aktarılmaktadır. Betimsel analizle görüşme yapılan bireyleri tanıttıcı bulgular da değerlendirilmiştir (Altunışık ve Diğerleri, 2010).

Bu doğrultuda, araştırma boyunca paylaşılan kadınların hayat hikâyeleri ve mahalle bağlamındaki deneyimleri dinlenmiş, yaşadıkları olaylar karşısındaki duyguları, jest, mimik ve tavırları da gözlemlenmiştir. Kendi evlerinde ya da iş yerlerinde görüşme yapma imkânı bulunan kadınların yaşam alanlarını inceleme fırsatı bulunmuştur. Bu sayede kendi hikâyelerini ve onları etkileyen diğer aktörlerin hikâyelerini dinleyerek, benzerlik ve farklılıklar incelenmiştir. Görüşme kayıtlarının deşifresinin ardından,

kadınların eğitim hayatları, iş ve evlilik yaşamları, mahalledeki yaşamları sırasındaki kaygıları bağlamında temalar oluşturulmuştur.

Bu bağlamda, çalışma 28 Aralık 2022 - 8 Mart 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve toplam 32 kişi ile görüşülmüştür.² Görüşmeciler planlanan aksine 17 çalışan kadın, 11 ev emekçisi ve 4 üniversite öğrencisi şeklinde tamamlanmıştır. Ev emekçisi kategorisi içinde 3 emekli kadın da sayılmıştır. Çünkü bu kadınlar uzun yıllardır, aktif iş hayatında olmayıp, zamanlarının çoğunu evde geçirdiklerini beyan etmişler ve ev emekçisi kadınlar ile ortak günlük alışkanlıkları gözlemlenmiştir. Planlanan aksine 4 üniversite öğrencisi kadınla görüşülebilmek mümkün olmuştur.

Görüşme yapılan 32 kadının demografik özellikleri tablolandırılmıştır (bkz. Tablo 1). Görüşmeciler kendi komşularına, tanıdıklarına yönlendirerek, farklı kadın görüşmecilere kartopu yöntemi ile ulaşmamı sağlamıştır. Genellikle görüşmeciler aynı mahallede oturan ablası, kızı gibi yakınlarıyla iletişime geçmemi sağlayarak, birden fazla kadına ulaşmamı sağlamıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

KATEGORİ	ÖZELLİK	SAYI
<i>Yaş</i>	22-29	5
	30-39	8
	40-49	8
	50 yaş ve üzeri	11
<i>Medeni Durum</i>	Bekâr	8
	Evli	21
	Boşanmış	2
	Eşini Kaybetmiş	1
<i>Çocuk Sahibi Olma Durumu</i>	Çocuk sahibi (Anne)	24
	Çocuk sahibi olmayan	8
<i>Eğitim Seviyesi</i>	İlkokul	3
	Lise	8
	Meslek Yüksek Okulu	1
	Üniversite	12
	Yüksek Lisans	4
<i>Çalışma Durumu</i>	Üniversite öğrencisi	4
	Çalışan	17
	Ev emekçisi	11

Ülkemizde yaşanan 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen, Kahramanmaraş başta olmak üzere, ülkemizin 10 ilini etkileyen deprem sonrasında bölgede Olağan Üstü Hal

² Görüşmecilerin kimliklerinin gizli tutulacağı görüşme başında belirtilerek, tezde kişilerden (yaş, meslek) şeklinde bahsedilmektedir.

(OHAL) ilan edilmiş ve buna bağlı olarak deprem nedeniyle üniversitelerin 2022-2023 bahar yarıyılı için uzaktan eğitime geçişi kararı alınmıştır. Depremzedelerin Kredi Yurtlar Kurumu (KYK) yurtlarına yerleştirilmeleri nedeniyle birçok ilde üniversite öğrencileri yurtları boşaltarak, ailelerinin yanına dönmek zorunda kalmıştır. Gaziemir Atıfbey Mahallesi'nde bulunan KYK'ya bağlı kız yurdu da uzaktan eğitim kararı nedeniyle öğrencilerin memleketlerine dönme kararıyla boş kalmıştır. Araştırmanın hedef kitesinden olan Gaziemir Atıfbey Mahallesi'nde ikamet edip, üniversitede okuyan kadın öğrencilere bu nedenle ulaşılammıştır. Hedeflenen 10 kişilik görüşme sayısına ulaşılammayacağı öngörülerek bu sayıda revizeye gidilmiş, çalışan ve ev emekçisi kadınlara ağırlık verilmiştir.

Bu araştırmaya yön veren nitel araştırma literatürde; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi farklı nitel veri oluşturma yöntemlerinin kullanıldığı, bakış açılarının, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği bir araştırma olarak geçer (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu anlamda nitel yöntemler çatısı altına giren anlatı araştırması, kuram oluşturma, etnografi, durum çalışması ve fenomenoloji gibi birden çok araştırma yaklaşımı bulunmaktadır. Söz konusu yaklaşımlardan biri olan durum çalışması sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesi olarak tanımlamaktadır (Merriam, 2013).

Yin ise durum çalışmasını; 1) araştırmada “nasıl” ve “niçin” sorularına odaklanıldığı, 2) araştırmacının olaylar üzerinde çok az ya da hiç kontrolünün olmadığı, 3) olayı ya da olguyu kendi doğal yaşam çerçevesinde çalıştığınızda, 4) olay ve gerçek yaşam arasındaki bağ yeterince açık olmadığı zamanlarda kullanılan bir araştırma yöntemi olarak tanımlamaktadır (Yin, 1984). Bu kapsamda tezde durum çalışması araştırma yaklaşımından esinlenilmektedir.

Ayrıca bu tez ve alan çalışması feminist yöneme dayanmaktadır. Feminist yöntem temel olarak, “sesleri duyulmayan kadınların deneyimlerini duyulur ve görünür kılmayı” amaçlamaktadır. Şentürk'ün çalışmasında belirttiği gibi, “feminist yöntem içinde araştırmacılar bir bilgi avcısı-toplayıcısı rolünü değil, araştırmanın özneliyle beraber tahakküm ilişkilerine karşı ortak bilgi üretme görevi üstlenirler” (Şentürk, 2018, s. 69). Bu bağlamda yapılan tez çalışması araştırmacı olarak ortaokul yıllarım itibariyle yaşadığım, çocukluk ve gençlik yıllarımın geçtiği Atıfbey mahallesinde gerçekleşmiştir.

Dahası üniversite eğitimim sırasında aynı yerde yaşamaya devam ettiğim için görüşmeler sırasında bahsedilen birçok kadının deneyiminin geçtiği sokaklara aşına olarak, çevreyi bilen bir konumda olmamı sağladı. Araştırmacı olarak, mahallenin güvenli-güvensiz sokaklarını kendi kadınlık deneyimlerimle ortak endişeleri hissettiğim söylenebilir.

Ayrıca görüşmecilerin hikâyeleri doğrudan alıntı yapılarak, kadınların kendi seslerini duyurmak ve görünür kılmak amacıyla aktarılmaktadır. Aynı zamanda anlatımları sırasındaki duygularına, vurgulamak istedikleri düşüncelerine ve yaşadıkları karşısındaki de tepkilerine alıntılar sırasında yer verilmiştir. Bu sayede kadınların kendi hikâyelerine doğrudan yer verilmesi amaçlanmıştır. Sonuç olarak feminist yöntemin gereği olarak, bilgiye ulaşmak için kadınlarla birlikte deneyimlerinden yola çıkılmış ve birlikte üretmeye çalışılmıştır.

Bu tez çalışmasına ilham olan ise başıma gelen bir kadınlık deneyimimdir. Ankara’da bekâr bir kadın olarak kiraladığım evin, ev sahibi yaşlı kadın, aynı zamanda karşı dairemde oturuyordu. Yıllardır o mahallenin yerlisi olarak yaşamış, eşi vefat ettikten sonra yalnız başına bu dairede oturan bir kadındı. Dairesinin konumu ve kişisel merakı nedeniyle sürekli “gözetleme deliğinde” beni ve evimi takip ederdi. Bu olayın yaşandığı dönem sıklıkla rahatsız olmuş, ancak diyalogun zarar görmemesi için sesimi çıkaramamıştım. Bu kadın ise evime girip, çıkan insanları İzmir’deki aileme telefon ederek, haber verir; daha doğrusu beni şikâyet ettiğini sanırdı. Kapıyı her açtığımda, asansörden indiğim anda kapısını açar; sürekli benim hakkımda ya da evime gelen arkadaşlarım hakkında sorular sorardı. Rahatsızlığımın son noktasında, artık bu şekilde yaşamak istemediğime karar vererek, o evden taşınmıştım. Bu olay sadece benim yaşadığım bireysel bir anı değildir; bu durum ataerkil sistemin yarattığı normlarla birçok kadının yaşadığı, yaşayabileceği kadınlara yönelik yapılan psikolojik şiddet türlerine bir örnek vakadır. Kapı komşusu aslında bireyi disipline etmek için kurgulanmış bir gözetleme kulesidir. Bu noktada Foucault’nun disiplin araçları olarak vurguladığı kişi ve kurumlar arasına, komşuların eklenerek, dikkat çekilmesi gerektiğine inanıyorum.

Gökçe’nin çalışmasında feminist antropolojinin temel amacında vurguladığı nokta ise “kadınların kendi deneyimlerini baskın eril modellerle değil, kendi ifadeleriyle

anlatmalarını ve kadınların seslerini duyurmalarına katkı sağlayarak güçlendirilmelerini amaçlamak” olduğudur (Gökçe, 2018, s. 87). Görüşmeler sırasında kadınların deneyimleri ve hikâyeleri alan notlarında toplanarak, bu tez çalışmasında kendi ifadeleri şeklinde yer verilmiştir. Bu sayede bu tez çalışmasında sadece bir kadın araştırmacının değil, araştırmaya katkı sunan tüm kadınların seslerinin duyurulması amaçlanmıştır. Ancak Rabia Harmanşah ve Z. Nilüfer Nahya'nın *Etnografik Hikâyeler* (2018) kitabında belirttikleri gibi, alan araştırması yaparken “yerlilerle kurulan ilişkilerde, ne uçurum yaratacak kadar uzak ne de yerlileşecek kadar yakın olmamaya” dikkat edilmiştir (Harmanşah & Nahya, 2018, s. 21). Çünkü görüşmeler sırasında araştırmacıyı “içlerinden biri” olarak görmeleri nedeniyle bazı yer ve olayları bildiğim düşünülerek, anlatılabileceği öngörülmüştür. Bu nedenle görüşmeler sırasında sorularla mahalle ve olaylar hakkında dikkatlice detaylandırılmaya çalışılmıştır.

Kent ve toplumsal cinsiyet çalışmaları alanında Türkçe literatürde çoğunlukla nicel araştırma yönteminin tercih edildiği gözlemlenmiştir.³ Bu açıdan tez çalışmasında nitel araştırma yönteminin tercih edilmesi, özgünlüğünü korumaktadır. Özellikle 1980'lerin sonundan itibaren artmaya başlayan kadınların kent deneyimlerini konu edinen çalışmalar, literatürde yer almaya başlamıştır. Türkiye’de “kent” konusunun, farklı disiplinler tarafından sıklıkla üstünde durulan bir başlık olduğu düşünüldüğünde, bu alanı kadın bağlamında, daha ziyade kadınların kendi deneyimleri açısından, ele alan çalışmaların azlığı dikkat çekicidir. Kadınların mekân kullanımı, kent yaşamındaki alanların toplumsal cinsiyet normlarına göre ayrılması günümüzün önemli araştırma konularındandır.⁴

Ayrıca görüşmeler çerçevesinde, kadınların ortak görüşleriyle güvenli ve güvensiz hissedilen sokakları gösteren haritalar oluşturulmuştur. Öncelikle kadınların Atıfbey Mahallesi sınırları içerisindeki kendilerini güvende hissettikleri sokaklar işaretlenerek, haritalandırılmıştır. Kadınların çoğunluğu ana caddeleri, kalabalık ve işlek yolları ortak güzergâh olarak belirtmişlerdir. Ardından kendilerini güvensiz hissettikleri sokaklar işaretlenerek, haritalandırılmıştır. Kadınların çoğunluğu ara sokakları, تنها yol ve park çevrelerini uzak durulması gereken alanlar olarak belirtmişlerdir. Literatürde toplumsal

³ Literatürdeki çalışmaların detaylı dağılımı için bkz. Akıncı, Şenol ve Toprak Ergöner, 2018.

⁴ Güncel çalışmalara örnek olarak bkz. Acuner, 2016; Akdaş, 2021; Alkan, 2000; Kocatürk & Şengül, 2020; Saygılıgil, 2013; Tuncer, 2015; Şafak, 2020.

cinsiyete duyarlı veri ve haritalama olarak karşımıza çıkan benzer bir çalışma TESEV tarafından *Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Kentsel Politika* raporu (2022) kapsamında İzmir ve Balıkesir illeri üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu raporun amacı, toplumsal cinsiyete duyarlı veriler sayesinde “görünen ve örtülü eşitsizliklere işaret ederek azaltılmaları doğrultusunda atılacak adımlar için yol haritasını oluşturmak” olarak belirtilmiştir (Fidan, 2022, s. 6). Raporda alan çalışması yapılan mahallelerdeki yaşayanların demografik verileri çerçevesinde kentsel politikaların toplumsal cinsiyete duyarlı tasarlanmasının önemi vurgulanmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları: İçerden Olmak ve Deprem Süreci

Araştırmanın genel kısıtları, çoğu akademik araştırmada olduğu gibi zaman ve maliyet gibi unsurlardır. Araştırma saham olan Atıfbey Mahallesi’nde yaşayan bir kadın olduğum için; görüşmeciler olağanlarını anlatmayabilecekleri öngörülmüştür. Bu durumu önlemek amacıyla görüşmeler sırasında hazırlanan soru listesi çerçevesinde ayrıntılı görüşmeler sağlanmıştır. Ayrıca mahallede yaşayan farklı kadınlara erişim konusunda Atıfbey Mahallesi Muhtar Azası –annem- Seval Zenginobuz referans olmuştur. Bu sayede kurulan güvenle, görüşmecilerin ses kaydına başta alışkın olmadıkları için endişe duymalarına rağmen çalışmaya destek vermek istedikleri gözlemlenmiştir. Araştırmacının “tanıdıkları bir kadının kızı olması” ilk karşılaşma için güven yaratmış ve kendilerini dinlememden mutlu olduklarını, bu çalışmaya verdikleri bilgilerin “kadınlar arasında dayanışma” olarak gördüklerini ifade eden kişiler olmuştur.

Bir diğer sınırlılık, daha önce de belirtildiği gibi deprem sürecidir. Ülkemizin 11 ilini etkileyen depremler, tüm Türkiye’yi psikolojik olarak derinden etkilemiştir. Bu nedenle deprem sonrasındaki hafta görüşmeler durdurularak; ülkemizin her yerinde başlayan afet bölgesine yönelik yardım ve destekler için çalışılmıştır. Bu büyük felaketin toplum üzerindeki psikolojik etkisi de gözetilerek, tez çalışması kapsamındaki mülakatlara ara verilmiştir.

22 Şubat 2023 tarihi itibarıyla görüşmelere tekrar başlanmıştır. Başta yapılan görüşmelerde güvenlik algısına deprem felaketinin etkilerinin yansdığı gözlemlenmiştir. Özellikle mesleği mimar olan görüşmecinin cevaplarında bina güvenliği, deprem riski vb. konuları gündeme paralel olarak öne çıkmıştır. İnsanların bu dönemde gündemlerinde farklı hassasiyetler doğurmuştur. Yapılan görüşmeler sırasında

kişilerin deprem nedeniyle doğrudan bir kayıp yaşayıp yaşamadığı sohbet sırasında sorulmuştur. Psikolojik bir zorlama yaratmamak için herhangi bir yakın kaybı yaşamamış olduğuna emin olduktan sonra görüşmeye geçilmiştir. Kadınların bu olağanüstü durum karşısında psikolojik olarak iyilik haline karşı hassasiyet gösterilmeye çalışılmıştır. Alan araştırması süreci için öngörülemeyen bu risk, görüşme öncesindeki sohbet ortamı ile görüşmecinin kayıp/yas vb. bir sürecinin olup olmadığını anlamaya, hassasiyetlere saygı duymaya ve görüşmecinin iyilik halinin önceliklendirilmesi çalışılarak ile aşılmıştır.

Araştırmanın Önemi ve İçeriği: Kent, Kadın, Panoptikon

Literatürde, kadının kent yaşamındaki görünmez sınırlarını, Foucault'nun panoptikon değerlendirmeleri kapsamında ele alan ve bunu ataerkiyle ilişkilendiren bir çalışmaya rastlanmamış olması sebebiyle bu tez çalışmasının özgün bir çalışma ortaya koyduğu düşünülmektedir. Ayrıca kadınların “sürekli gözetlenme” halini panoptikon kavramıyla yorumlamak da kadın çalışmaları literatürüne farklı bir bakış açısı sunma çabasıdır.

Gününüzdeki önemli bir araştırma başlığı olan mekânın cinsiyeti konusunda, ataerki temsilinin kadının kent yaşamı üzerindeki etkisi konusunda fikir verecektir. Böylelikle, günümüzde “kadın dostu şehir”, “kadın dostu kampüs” gibi yeni uygulama alanlarını destekleyerek; bu çalışmalar için bir kaynak niteliği taşıyabilecektir.

Nitel araştırma sonucu elde edilen bulgular incelenen konunun derinlemesine keşfedilmesini sağlayacağından, sosyal olayların anlaşılmasına katkı sunmaktadır. Elde edilen sonuçlar uygulayıcılara deneyim ve bakış açısı kazandırır (Karataş, 2015). Bu çalışma ile ortaya konulan gözetleme mekanizmaları sayesinde feminist literatüre farklı bir bakış açısıyla katkı sunmaktadır. Ayrıca ataerki sistemin kadınların kent yaşamındaki etkisini azaltmak amacıyla çağımızın kadın dostu kent uygulamalarına yönelik çok yönlü fikir üretilebilir.

Bu tez çalışmasının giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ve veri toplama sürecine yer verilmekte ve feminist literatür kapsamında konunun temeli oluşturulmaktadır. Araştırma alanında görüşmecilerin “içlerinden biri” ve bir kadın araştırmacı olarak çalışmanın sınırlılıkları ve önemi ayrıca değerlendirilmektedir. Birinci Bölümde toplumsal cinsiyet bağlamında kentsel mekân çalışmaları incelenmektedir. Mahallelerde bulunan erkek egemen kent alanları özellikle kahvehane

gibi mekânlardaki araştırma sonuçlarına yer verilmektedir. Ardından Foucault'nun panoptikon değerlendirmeleri bağlamında ataerkil sistemin kent yaşamındaki kadınlar üzerindeki etkisinin benzerlik ve farklılıkları ele alınmaktadır. Bölümde toplumdaki gözetim sisteminin bireyleri tek tipleştirerek, kontrol mekanizması yaratması üzerine tartışmalar geliştirilmektedir.

İkinci Bölümde ise kadınların kent yaşamındaki görünmez sınırlarına odaklanılmaktadır. Bu bağlamda görüşmecilerin kadınlık deneyimlerinde ortaklaşan noktalar incelenmektedir. Gündelik hayatlarında kadınların zamanı, mekânı hatta ulaşım araçlarını kullanım biçimleri üzerindeki erkek egemen sistemin etkileri paylaşılmaktadır. Kadınların yaşam alanlarını görünmez sınırlarla nasıl çevrelendiği ve kadınların da bu durumu normalleştirilmesi ya da farklı metotlar bulması dikkat çeker. Önceden belirlenmiş kural ve normlarla zihin haritalarının nasıl şekillendiği üzerinde durulmaktadır.

Üçüncü Bölümde, Foucault'nun yaklaşımı bağlamında panoptikonun ataerkil temsillerinin kent yaşamına karşılık gelen aktörleri ele alınmaktadır. Özellikle kadınların yaşamında doğrudan ve dolaylı olarak etki eden aktörler, mahallenin gözetleme kulelerine benzetilerek aktarılmaktadır. Araştırma alanı olan İzmir'in Gaziemir ilçesinin çarşı meydanı, eski adıyla Seydiköy Meydanı'nın ataerkil düzeni ve kadınlar üzerindeki etkisi 1960'lı yıllardan günümüze bir kesit olarak yer verilmiştir.

Çalışmanın literatür değerlendirmesi ve çalışmanın amaç kısmıyla başlayıp; ardından araştırmanın ana ve alt sorunsallarına bağlı olarak, birinci bölümde akademik temellendirilmesine, ikinci ve üçüncü bölümde saha notlarına ve kadınların seslerine yer vererek ilerlenmektedir. Sonuç bölümünde ise araştırmanın genel tespitleri ve gelecek çalışmalara alan açabileceği inanılan noktaları üzerinde durulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KADINLARIN KENT YAŞAMI

1.1. Kentsel Mekân Tartışmaları ve Toplumsal Cinsiyet

Sosyal bilimlerdeki disiplinlerarasılığın da önemli katkısıyla toplumsal cinsiyet konusu farklı alanlarda da çalışılarak literatürde yer almaktadır. Özellikle feminist literatür içerisinde kent ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına da yer verilerek, kadının toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler nedeniyle zamanı ve mekânı kullanımındaki farklılıklara dikkat çekilmektedir.⁵ Çalışmalarda, bu yapının ataerkil sistem tarafından oluşturulduğu vurgulanmaktadır.⁶ Ortak görüşlerden bir diğeri de kadının ev içi “özel alana” hapsedilmeye çalışılırken; erkeğin sokak, mahalle gibi dış alana “kamusal alana” hâkimiyetinin pekiştirildiğidir. Feminist literatür için özel alan kamusal alan ayrımı tarihsel bir geçmişe sahiptir.⁷ Ancak günümüzde hâlâ bu tartışma devam etmekte ve kadınlar modern kent yaşamının görünmez sınırlarıyla çevrelenmektedir. Böylece özel alan-kamusal alan ayrımı tartışmalı bir hale gelmektedir.

Kent ve kadın çalışmalarında özellikle sokak, mahalle vb. alanlarda kadının erişim biçimleri incelenmeye başlamıştır. Bu nedenle mahalle, farklı disiplinlerin de tartışmaya başladığı bir kavramdır (Çetin, 2011). Mahallenin sosyolojik olarak farklı dinamiklere sahip olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, nu tez çalışmasında İzmir’in Gaziemir ilçesindeki Atıfbey Mahallesi’nde yaşayan kadın görüşmecilerin farklı zaman dilimlerinde, farklı aktörler tarafından gündelik yaşamlarında yaşadığı kadınlık deneyimleri üzerinde durulmaktadır.

Manuel Castells’in *Kent, Sınıf, İktidar* (2020) kitabında kenti, “bir çevreden çok, sürekli bir akış içinde bulunan bir toplum pratiği” şeklinde tanımlar (Castells, 2020, s. 151). Bu nedenle giderek önemi artan bir konu haline gelmektedir. Kent yaşamı içerisinde

⁵ Bu konuda ayrıntılı çalışmalar için bkz. Jarvis, Cloke & Kantor, 2022; Kenny&Smille, 2017; Akdaş, 2021; Alkan, 2000; Kocatürk & Şengül, 2020; Saygılıgil, 2013; Tuncer, 2015; Şafak, 2020; Nahya, 2020.

⁶ Bkz. Spain, 1992.

⁷ Bkz. Phillips, 1995.

barındırdığı toplulukları ve toplumu biçimlendiren, sürekli olarak kendi normlarını üreten bir alan olarak görülebilir. Bu noktada paralel bir görüş sunan Henri Lefebvre'nin vurguladığı konu ise “şehrin sözü”, “şehrin dili” olduğudur (Lefebvre, 2015, s. 82). Yani kentte yaşayanların kullanımında ifade bulan, şehrin kendine has özellikleri olduğudur. Bu özellikler sokaklarda, meydanlarda kullanılan söylemler, jestler, giysiler aracılığıyla oranın sakinlerince yansıtılmaktadır. Kente hâkim olan bu davranış biçimleri özellikle kadınların yaşamları üzerinde etkili olur. Toplumsal cinsiyet rollerine göre biçimlendirilmeye çalışılan kadınlar, kent içerisindeki dinamikler tarafından da sınırlandırılmaya devam eder. Gül Aktaş'ın değerlendirmesine göre de, modern kent yaşamı toplum içerisinde “cinsiyet kodlarının yeniden üretilmesine” neden olarak; kadın ile erkeğe kent yaşamlarında “farklı özgürlükler, fırsatlar, güvenlik ve güvence hizmetler” sunmaktadır. Bu nedenle, kentsel mekân bir yandan “cinsiyetlendirilmiş bir alan” olarak karşımıza çıkmaktadır (Aktaş, 2017, s. 136).

Ayrıca feminist literatürde kentsel mekân ve toplumsal cinsiyet çalışmaları bağlamında kadın ve erkeklerin yaşayış biçimleri, mekânı ve zamanı kullanışları araştırılmaktadır.⁸ Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler nedeniyle farklı imkânlara sahip olan ve buna bağlı olarak kentsel erişim haklarında eşitsizliğin hâkim olduğu söylenebilir. Günümüzde erkeklik çalışmaları Türkiye'deki feminist literatürde artık daha sık yer almaktadır. Bu alanda farklı kimliklerin deneyim paylaşımları disiplinlerarası çalışmalara önemli katkılar sağlamaktadır. Bu tez çalışması da erkeklikle kesişebilecek noktalara sahiptir.

Bir erkeğin geç saatte karanlık bir sokaktan geçerken tek başına olması veya yanında bir kadının (eşi, annesi, kız çocuğu vb) bulunması gibi olasılıklar da erkeklerin güzergâhı ve zamanı kullanım biçimlerine dair hassasiyetlerinin oluşacağı elbette öngörülmektedir. Bir mahalle bağlamında denetim ve kontrol mekanizmalarının, sokaktaki güvenlik endişelerinin toplumsal cinsiyetle ilişkilendirilerek benzer şekilde erkeklik bağlamında da incelenebileceği ve bu çalışmanın katkılarıyla erkeklik kapsamındaki farklı çalışmalara alan açabileceği düşünülmektedir. Ancak bu çalışma kapsamında kent yaşamındaki görünmez sınırların, her hangi bir karşılaştırma veya bitleştirme yapmadan, özellikle kadınların çerçevesinden aktarılması hedeflenmiştir.

⁸Bu konuda ayrıntılı çalışmalar için bkz. Alkan, 2009;Acuner, 2016.

Yaygın literatürde cinsiyetlendirilmiş alanlar ayrımı özel alan ve kamusal alan şeklinde yer almaktadır. Bu kavramlar toplumsal cinsiyet normları bağlamında kadın ile erkeğe atfedilen farklı mekânsal alanları, bu mekânların kullanım biçimlerine yönelik normları ifade eder. Kadının özne (aslında nesne) olarak görüldüğü özel alan “ev içi”; erkeğin özne olarak hâkim görüldüğü kamusal alan ise “dışarı” olarak tanımlanmaktadır. Kadının mekânı ve zamanı kullanımının, ancak bu görünmez ancak içselleştirilmiş sınırlar çerçevesinde mümkün olduğu söylenebilir. Kent yaşamını cinsiyetlendirilmiş alanlar ve kadınlar bağlamında analiz ettiğim görüşmeler sırasında, kadınların mekân ve zaman kullanımındaki öncelikleri ve güvenlik endişeleri dikkat çekmiştir.

Günümüzde kadınların “özel alan” (ev içi) ve “kamusal alan” (dışarı) olarak ifade edilen ve sınırlanan yaşam alanlarında, maruz bırakıldıkları birçok baskı ve sınırlandırma aracı söz konusudur.⁹ Bu sınırlandırma araçları nedeniyle kadınlar dışarıdaki giyimlerine, zaman planlanmalarına, eve giriş çıkış saatlerine, beden hareketlerine dikkat etmektedir. Örneğin çocuklukta aile içi şiddet ve flört şiddetine odaklanan çalışmalarında Veda Gökkaya ve Meral Öztürk, üniversite öğrencileri arasındaki uygulanan/maruz kalınan flört şiddeti türleri araştırılmış; kadınların %49,3’ü giyimine karışılmasına maruz kaldığını belirtmiştir (Gökkaya & Öztürk, 2021). Kadınların giyimine karışılması üzerine yapılan araştırmalarda da özellikle erkek arkadaş veya erkek eş tarafından kontrol edildikleri belirtilmiştir (Öztürk & Gökkaya, 2022).

Mahalle bağlamında çalışmanın ele alınmasının en önemli nedeni ise ısrarla özel alan olarak nitelendirilen ev içinin yanı sıra mahallenin de kadın için benzer bir özel alan sınırı oluşturabildiğini tartışmaktadır. Her ne kadar sokaklar ve mahalle yine ısrarla kamusal alan olarak tanımlansa da kadınların sosyal yaşamlarına yakından bakıldığında, hiç de böyle olmadığı iddia edilmektedir (Aktaş, 2017).

Çalışmasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kentsel çevredeki yansımalarına yer veren Ayten Alkan, geleneksel özel-kamusal ayrımını toplumsal cinsiyetçi bir ayrıma karşılık geldiğini savunmuştur. Bu kapsamda kentsel mekânda toplumsal cinsiyet rollerini simgeleştiren ve bu rolleri yeniden üreten karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır (Alkan, 2000). Derya Acuner ise makalesinde kent hayatının getirdiği anonimlik ve geçici ilişkilerin kadınların hayatını nasıl şekillendirdiği üzerine bir araştırma ortaya

⁹ Bununla ilgili tartışmalar için bkz. Alkan, 2000; Güdücü, 2015; Günindi Ersöz, 2015.

koymuştur. Bununla beraber, kent hayatıyla kadın arasındaki ilişkinin tek taraflı olmadığını vurgulayarak, kolektif eylemlerle kadınların kamusal alanı nasıl dönüştürebileceğini tartışmaktadır. Acuner, kent politikalarının bir yandan kadınların kent mekânlarını deneyimleme düzeyini önemli ölçüde etkilerken diğer yandan da cinsiyetçi işbölümünü yeniden ürettiğini ileri sürmektedir. Bu şekilde ikili bir etkiyle kadınların özgürleşmesinin önüne geçildiğini savunmaktadır (Acuner, 2016). Bu savunular, tez çalışmasının hedeflerine paralel bir sonuca işaret etmektedir.

Ayrıca Acuner araştırmasında, yaşam merkezi olarak adlandırılan alışveriş merkezi, boş zamanın geçirileceği tesisler, ofisler ve konutları bir araya getiren günümüz modern yapılarının kadınların, gerçek sokakları kullanımını azaltmakta olduğunu ileri sürmektedir. Bu yeni yapıların özellikle “korkuyu sömürerek”, kadınları evine yakın merkezlerde tutmaya çalıştığını söylemektedir (Acuner, 2016, s. 12).

Aktaş ise çalışmasında, kent kendi sosyo-kültürel dokusuyla kadın ve erkeğe farklı yaşam alanlarında farklı özgürlükler, fırsatlar, güvenlik ve güvence hizmetleri sunarken kentsel mekânı, bir anlamda cinsiyetlendirilmiş bir alan olarak nitelendirmiştir. Çalışma, farklı biçimlerde yaşanan cinsiyet dinamiklerinin kent kültüründeki izlerini bulmayı ve kadın-erkek açısından mekânın dokusuyla cinsiyetin ne şekilde ilişkilendirilebileceğini, mekânın kadına ve erkeğe ne tür anlamlar yüklediğini ve zaman içinde bu anlamların ne şekilde değişip dönüştürüldüğünü ele almayı amaçlamaktadır (Aktaş, 2017). Aktaş’ın, kadın-erkek arasındaki toplumsal cinsiyete dayalı çatışmalar, farklılaşmalar, fırsatlara erişim boyutunda yaşanan eşitsizlikler kentsel alanın derinlikli bir analizini gerekli kıldığını vurgulaması, bu tez çalışması için teşvik edici olmuştur. Kentin kadın açısından sosyal hareketliliğin yatay ve dikey düzlemde gerçekleşmesini engelleyen süreçleri içerdiği ileri sürülmüştür. Kadının kent mekânında erkeğe oranla geride kalması ya da bırakılması bir tür beden üzerinden kadının denetimi olarak görülmektedir.

Selda Tuncer ise makalesinde kadınların kentsel kamusal alanlardaki gündelik hayatlarına odaklanarak, mekân ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkilerin nasıl şekillendiği üzerine metodolojik bir tartışma yürütmüştür. Makalede aktarılan araştırma Ankara’da yürütülmüştür; amacı da kamusal mekân üzerine inceleme yapmanın kendine özgü ne tür özelliklere sahip olduğu ve araştırma öznesi kadın olduğunda yöntemsel

açından ne gibi özgüllüklerin ortaya çıktığını bulmaktır (Tuncer, 2015). Yapılan görüşmeler sonucunda, kamusal ve özel alan arasındaki sınırların kadınların kullanımıyla gündelik hayat içinde sürekli değişmekte ve yeniden tanımlanmakta olduğu ileri sürülmüştür. Tuncer, kamusal alan kullanımı ve kadın çerçevesindeki araştırmalar için kadınların ev ve aile hayatlarında gündelik düzeyde karşılaştıkları ataerkil baskıcı ve kısıtlayıcı pratikleri de ele almayı gerektirdiğini belirtmiştir. Böylelikle, kadınların “özel alanda yaşadıklarıyla kamusal mekân deneyimlerinin ayrılmaz biçimde iç içe geçtiğini” vurgulayarak (Tuncer, 2015, s. 55), bu tez çalışması için önemli bir noktayı gözler önüne sermiştir.

Feminist literatürde ise özel alan-kamusal alan kavramsallaştırmasına feminist bir eleştiri geliştirilmiştir. Bu noktada kentsel mekân, tarih boyunca ideolojik olarak “erk tarafı”dır. “Madalyonun iki yüzü” olan bu alanların birbirini dışlayıcı tanımlanmasına rağmen; feminist araştırmacılar sayesinde “sözde özel alanlardaki erk ilişkilerinin” nasıl gözlerden gizlendiği ve “kamusal alanın erkliğini nasıl maskeleydiği” ele alınmıştır. Kadınların kamusal alanlardan dışlanmasına dair örnekler “modern kent planlamalarında”, “spor tesislerinde”, “ulaşım ve toplu taşıma araçlarının planlamasında” karşımıza çıkmakta ve bu gibi durumlar kadının kent içindeki hareketliliğini kısıtlamaktadır (Alkan, 2000, s. 73-88).

Gökçe Nur Şafak tarafından yapılan araştırmada, toplumsal cinsiyet rollerinin, kent hayatının kadınsız bir görünüme sahip olmasına ve kadınların ev merkezli bir hayatın sınırları içinde kalarak kentsel alanda var olamamalarına nasıl yol açtığı ele alınmaktadır. Nevşehir’de yapılan görüşmeler sonucunda, kadınların kentle temaslarının ve temas etme olanaklarının en düşük düzeyde kaldığı, kendilerini kente ait hissedemedikleri ve kentle bütünleşemedikleri ileri sürülmüştür (Şafak, 2020). Kadınların kentte yaşadığı güvenlik endişesi nedeniyle mekân seçimleri, dışarı çıkış saatleri, çocuklarıyla gidebilecekleri alanları seçimleri üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Bu tez çalışması kapsamında İzmir’de gerçekleştirilen görüşmeler sırasında da kadınlar kent yaşamlarına dair benzer alışkanlıklar ve zihin haritaları paylaşması dikkat çekmiştir. İleride de görüleceği gibi birçok kadın çocuklarının ve kendisinin güvenliği açısından önceden belirlediği yollar ve alanlar olduğundan bahsetmiştir. Bu alandalar özellikle ana caddeler, aydınlatmaların iyi olduğu parklar ya

da dışarı çıkmak için özellikle gündüz saatlerinin tercih edilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Şafak'ın çalışması toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün ve kentsel hizmetlerdeki sorunların kadınların gündelik hayatlarını ev odaklı sürdürmelerine ve kentte var olamamalarına yol açtığı varsayımına dayandırılmaktadır (Şafak, 2020). Bu varsayım tez çalışmasına farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır. Çünkü İzmir özellikle kent yaşamında kadınların aktif ve özgür olduğu varsayılan bir alan olarak betimlenmektedir. Ancak görüşmeler sırasında bir kadın olarak İzmir'de yaşamalarına rağmen benzer kaygı ve kent yaşamına dair kadınlık deneyimleri dile getirilmiştir.

1.2. Mahallelerde Bulunan Erkek Egemen Alanlar

Erkek egemen kent alanları, toplumsal cinsiyet rollerinin ve eşitsizliklerinin güçlü bir şekilde yansıdığı mekânlardır. Geleneksel olarak erkeklerin hâkimiyetinde ve kontrolünde olan, kadınların ise genellikle sınırlı erişime sahip olduğu alanlar olarak tanımlanabilir (Arık, 2009). Türkiye'de kahvehaneler, meydanlar, çarşı ve pazar yerlerindeki dükkânlar erkek egemen kent alanları arasında sayılabilmektedir. Bu alanlarda toplumsal cinsiyet rolleri, erkeklerin “kamusal alanlarda” güçlü ve aktif, kadınların ise daha çok “özel alanlarda” pasif ve destekleyici olarak konumlandırılması şeklinde betimlenir.¹⁰

Modern kentlerde dahi sokaklar, erkeklerin daha fazla hâkim olduğu alanlar olarak görülmektedir. Özellikle gece saatlerinde, kadınlar taciz veya diğer güvenlik endişeleri nedeniyle sokaklarda kendilerini daha az güvende hissedebilirler. Benzer bir durum toplu taşıma araçları için de geçerlidir. Kadınlar yolculukları sırasında giyim kuşamlarından, incekleri durağın evlerine yakınlığına kadar birçok duruma dikkat etmektedir. Bu nedenle birçok kadın kent yaşamında görünmez sınırlarla çevrelenmiş ve gündelik hayatları sınırlanmıştır.

Kent, mekân ve toplumsal cinsiyet kavramları bağlamında ele alınan bu tez çalışmasında, “mahalle” sınırları içerisindeki kadınların gündelik hayatlarındaki mekânı ve zamanı kullanım biçimleri araştırıldığında kentin küçük birimi mahalle üzerinde de durulmaktadır. Robert E. Park & Ernest W. Burgess'in *Şehir – Kent Ortamındaki İnsan*

¹⁰ Erkek egemen kent alanları özelindeki kahvehanelerin incelendiği detaylı bir çalışma için bkz. Arık, 2009.

Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler (2016) kitabında, mahalle çalışmaları bağlamında farklı toplumsal ilişkilerin kökenlerinin ortak yerleşim bölgelerinde ortaya çıkışına dikkat çeker. Bölgedeki yollar, parklar ve konutların o bölgede yaşayan toplulukların hayatları ve hareketleri üzerindeki ne derece etkili olduğunun araştırılması gerekliliği önerilmektedir (Burgess, 2016, s. 196).

Türkiye’de yapılan saha araştırmalarında mahallelerde geleneksel bir kültürün hâkim olduğu ifade edilmektedir. Burada yaşayan insanlar, komşular, mahalle esnafı (hele ki yıllardır orada yaşıyor ya da dükkân sahibi ise) o mahallede yazılı olmayan ortak bir davranış kuralları oluşturmaya çalışır. Son yıllarda “mahalle baskısı” kavramı bu noktada dikkat çeken bir olgudur. Adnan Çetin mahalle baskısı üzerine araştırmasında, bu kavramı “toplumun aykırı olana karşı olan göz baskısı, bakma baskısı, ayıplama, sözle kınama, gözle dışlama baskısı” şeklinde tanımlamıştır (Çetin, 2011, s. 85). Özellikle kadınlar üzerinden uygulanmaya çalışılan bu baskı ve ayırım; birçok kadın için hayatı sınırlandırmaktadır. Giyim kuşam, eve giren çıkan, akşam dışarı çıkış ya da dışarıdan eve dönüş saatleri kadınlar için takip edildikleri, kontrol edildikleri alanlar arasında olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada ise kadınların, mahalledeki aktif ve pasif aktörler olarak nitelendirilen baba, ağabey, oğul, damat ve evdeki diğer kadınlar aracılığıyla *doğrudan* ve onları izleyenler manav, bakkal, berber, kuaför, komşu ve sokaktaki diğer kadınlar aracılığıyla *dolaylı* olarak “gözetlenmekte” oldukları varsayılmaktadır. Bunu destekleyen bir örnek olarak Yücel Can ve Nazlı Buket Aksu, boşanma sürecinde ve sonrasında kadınların deneyimleri üzerine gerçekleştirdikleri çalışmalarında bir kadın görüşmecinin sözleri üzerinde durulabilir:

“Boşanmaya karar verdiğimde en çok korktuğum şey mahalle baskısıydı ve korkularımda haklı olduğumu anladım. Boşandıktan sonra bana dul kadın gözüyle bakılması hayat standartlarımı düşürdü. Bunun dışında yanımda olan her erkeğin sevgilim olarak görülmesi ve mahallede dedikodusunun yapılması beni çok rahatsız etti. Toplumda sadece boşanmış bir kadın olduğum için dışlandığımı fark ettim” (akt. Can & Aksu, 2016, s. 899).

İster evli olsun ister bekâr, kadın statüsü ve rolleri toplumun gözetiminden kurtulamamaktadır. Bu bağlamda farklı kadın kimliklerinin, ataerkinin çeşitli

aktörleriyle izlenmeye devam ettiği söylenebilir. Komşuları tarafından da gözetim altında olan kadın, bu nedenle kent yaşamında görünmez sınırlarla çevrelenmiş haldedir.

Aktaş ise kadınların kent yaşamındaki komşularıyla olan ilişkisini farklı bir açıdan ele alarak; “20. yüzyılın başlarında kadınların yaşam alanları artan bir biçimde üretken etkinliklerden ayrılarak, daha çok ev içi geleneksel işler ve akraba-komşuluk ilişkileri ile sınırlanmakta” olduklarını ifade etmiştir (Aktaş, 2017, s. 148). Burada komşuluk ilişkilerinin de kadını ev içi alanda tutan bir rolü olduğu vurgulanmıştır.

Merve Akdaş, İzmir’de bir mahalle bağlamındaki çalışmasında, kentsel dönüşüm projesi öncesi ve sonrasındaki durumu “görünmeyen sınırlar” üzerinden tartışmaktadır. İzmir’in Konak ilçesinde yer alan Kadifekale Mahallesi’nde gerçekleştirilen araştırma, kentsel dönüşüm projesi öncesi ve sonrasındaki durumu, makro ölçekte “kentli” ile Kadifekaleli arasındaki görünmeyen sınırlar üzerinden incelerken; mikro ölçekte ise, Kadifekalelilerin kendi içinde inşa ettiği görünmeyen sınırlar ele almaktadır (Akdaş, 2021). Araştırma özellikle ekonomik ve sınıf temelli ayrışmanın kent yaşamındaki görünmez sınırlarına vurgu yapmaktadır. Bu anlamda kadın öznesini önceliklendirmese de kent yaşamındaki görünmez sınır örneklerinin farklı bir boyutuyla ele alınması bu tez çalışmasına destek sunmaktadır.

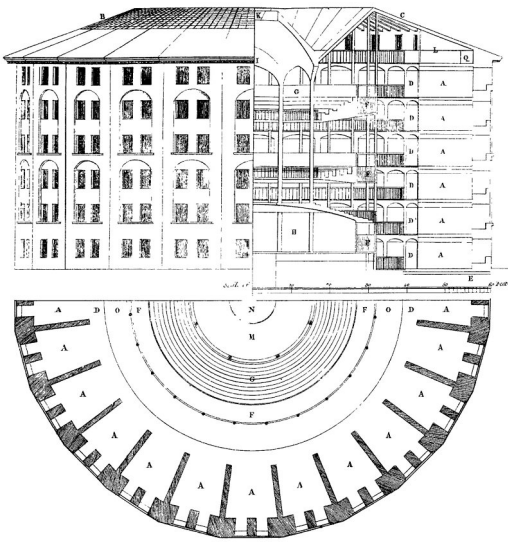
Gündüz Kocatürk & Mihriban Şengül ise toplumsal mekândaki konumları açısından farklı sınıfsal ve kültürel konumlara sahip kadınların gündelik hayat pratikleri dâhilinde kapitalist ataerkil sistem ile inşa edilen kentsel mekânla nasıl bir ilişki geliştirdiğini incelemektedir. Tokat kentinde farklı sınıfsal ve kültürel yapılara sahip iki semt olan Sulusokak ve Karşıyaka örnekleri üzerinden kadınların kentsel mekân ile ilişkisi belirlenmeye çalışılmış; bu ilişki ise kadınların gündelik hayatı temelinde haritalandırılarak nesnel bir şekilde açıklanmıştır (Kocatürk & Şengül, 2020).

1.3. Michel Foucault Bağlamında Ataerkil Panoptikon

Kent yaşamında kadınların görünmez sınırlarının araştırıldığı bu çalışmada ataerkil gözetim sistemi, Michel Foucault’nun “panoptikon” değerlendirmeleri ile arasındaki benzerlik üzerine yoğunlaşmaktadır. Mahalle bağlamında, kadınların ortak deneyim ve duygularına yer verilen bu çalışmada geçen aktif ve pasif aktörler aracılığıyla sürdürülen kadın yaşamı üzerindeki denetim, “gözetleme kulelerine” benzetilmektedir.

“Panoptikon” ya da “gözetim evi” kavramı ilk olarak 1787 yılında İngiliz filozof Jeremy Bentham’ın mektuplarında anlattığı, yeni bir mimarı yapının ötesinde yönetim planıdır. Bu yeni yapı ile kurulacak denetim, gözetim altında tutulmak istenen her türlü insanın bulunabileceği kurum için uygulanabilecektir; örneğin: “cezaevi”, “ticarethane”, “islahevleri”, “hastaneler”, “fabrikalar” (Bentham, 2019, s. 9). Tasarlanan bina yapısı merkezde bir gözetleme kulesi ve etrafında dairesel biçimde hücrelerden meydana gelmektedir. Bu sayede merkezi konumda olan gözetleme kulesi sayesinde, tüm hücreler sürekli bir “gözün” izlemi altındadır. Sürekli gözetlendiği düşüncesi ise hücrelerdeki mahkûmlar üzerinde denetim, kontrol ve disiplini sağlamaktadır.

Görsel 1.1: Panoptikonun planı

Kaynak: Foucault, *Hapishanenin doğuşu*, 2019, s. 20.

Panoptikon “gözetim altında tutulacak her tür insanın bulunduğu her türlü kuruma yönelik uygulanabilen yeni bir yapı ilkesi tasarımı” olarak sunulmuştur (Bentham, 2019, s. 27). Gözetleme ilkesi düşüncesinin temellerini atarak; bireyin “egemen güç tarafından her an gözetlendiğine inanması” ya da aksine “gözetlenmediğinden emin olamaması nedeniyle kontrol ve denetim altında kalması” şeklinde özetlemiştir. Bir hapishane mimari modeli olarak ortaya çıkan bu kavram, birçok çalışmaya esin kaynağı olmuştur.

Bentham bu yapının, ikna duygusunu o kadar güçlü görür ki “en eğitimsiz akılların bile bu bağlamda kendine çeki düzen vermesinin sağlanabileceğini” “ düşünür (Bentham, 2019, s. 24). Ayrıca bu gibi yapıların, kontrolün olumlu olarak değerlendirildiği

durumlar için gözetmenin saklanması yararlı olacağını vurgular; çünkü görünmeyen bir gözün takibi insanlar üzerinde otokontrolü getirecektir.

Panoptikon modelinin kullanılabileceği bir kurum olarak bahsi geçen “okullar” bölümünde Bentham’ın kız ve erkek çocuklar arasındaki cinsiyete dayalı ayrımı dikkat çekmektedir. Çünkü yazara göre, bu modelle kurulan bir okulun “erkek çocuklar için kurguladığını düşünemeyeceklerini”; ancak “kız çocukları için böyle bir okuldan memnun olunacağını” düşündüğünü ifade etmektedir (Bentham, 2019, s. 70). Dönemin ataerkil yapısına uygun olarak, genç kızlar için inşa edilecek böyle bir yatılı okulun yararlı olacağını; dahası erkeklerin kendi eşlerini seçmek için bu okula akın edeceklerini belirtmiştir. Bu bağlamda, panoptikon modelinin 1700’lü yılların ataerkil dünyası içerisinde kadını denetim altında tutmak için birçok kurum tarafından kullanılmasının faydalı görülmesi, yüz yıllar geçse de değişmediği ve yaratılan modelin toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliği pekiştirdiği söylenebilir.

Tarih boyunca iktidar, insanları denetim altında tutmanın yollarını aramıştır. Bu nedenle gözetim sorunu önemini korumuştur. Fransız felsefeci Michel Foucault’nun *Hapishanenin Doğuşu (Surveiller et punir: Naissance de la prison, 1975)* kitabı bu konudaki önemli eserlerdendir. Foucault gözetimin modern kurumlar aracılığıyla insanları “yönetmeyi” ve “kontrol altında tutmayı” sağladığını; bireye “öz denetim” kazandırdığını belirtir. Barış Çoban’ın araştırmasında benzer bir şekilde vurgulanan nokta ise iktidar tarafından yaratılmak istenenin “toplumun tek tipleşmesi” olduğudur (Çoban, 2019, s. 120). Bu sayede toplum, iktidar tarafından gözetim altında tutulabilir ve toplum içindeki bireyler birer “gardiyan” dönüşerek toplum içindeki kontrol sağlanır. Sonuç olarak bireyler aracılığıyla ideolojik hegemonya kurulabilmektedir.

Gözetleme kulesi sembolü panoptikon modelinin içerisinden çıkarak, toplum içerisinde de beden bularak, insanlar aracılığıyla takip ve izleme mekanizması devam etmektedir. Özellikle kadınların toplumsal cinsiyete dayalı rollerle belirlenen davranış kurallarına uyup uymadıkları hayatları boyunca farklı izleyiciler tarafından takip edilmektedir. Bunlar aile ve kendi evinin içerisindeki kişilerden, komşu, esnaf gibi mahallesindeki aktörlere kadar çeşitlilik gösterebilmektedir. Ancak bu aktörlerin ataerkil bir sistem içerisindeki “erkek gözü” (*malegaze*) olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

Ezgi Karmaz tezinde, panoptikon ile başlayan gözetleme serüveninin ataerki ile bütünleşerek nasıl bir erkek gözü (*malegaze*) haline geldiğini ve kadınların buna bağlı olarak davranışlarını ne şekilde gerçekleştirdiklerinin öğrenilmesini amaçlanmaktadır (Karmaz, 2015). Ona göre;

“Kadınlar kendilerini, başkasının gözüyle yani patriyarkanın gözüyle kontrol etmekte, bu şekilde kendi denetimlerini gerçekleştirmektedirler. Bu sayede, eril bakış açısının isteği doğrultusunda hareket etmekte ve patriyarkanın yeniden üretilmesine kendi istekleri dışında katkıda bulunmaktadır” (Karmaz, 2015, s. 1-2).

Bu çalışma çerçevesinde 32 kadınla yapılan odak grup çalışması sonucunda, erkek gözünün kadının davranışlarında vücut bulması kadının kendine yabancılaşarak, ikinci bir bilinç yaratmasına neden olduğunu ifade etmektedir. Bu bilincin tamamen erkek gözüyle oluşmuş bir bilinç olduğu ve kadınların bireysel istek, amaç, düşünce ve davranışlarının oluşumunda büyük rol oynamakta olduğu vurgulanmaktadır. Sosyal hayatın neredeyse her kısmını kaplamış olan ataerki kültür ve eril bakışın, sosyalleşme sürecinde kadınlar tarafından içselleştirildiği öne sürülmektedir. Bu durumun, kadınların kendi davranışlarını ve düşüncelerini erkek bakış açısıyla pratiğe dökmelerine neden olduğuna dikkat çekerek; ataerki toplumun beklentisinin de bu yönde olduğu sonucuna varılmaktadır.

Foucault ise yaratılan denetim sisteminin insanlar üzerindeki olumsuz etkilerine odaklanarak; gözetimin “bireyselliği baskıladığını” ve “tek tiplilik” oluşturduğunu vurgulamaktadır. İnsanların yakalanma ve cezalandırılma korkusuyla hareket etmesini “dinamik normalleştirme” olarak isimlendirerek; bu yöntemin demokratik olmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü özgür irade ve özgür düşünce ortadan kaldırılarak, mekanik bir toplum yaratılmaya çalışılmaktadır (Foucault, 2019, s. 3-375). Dahası yaratılan toplum içerisindeki her birey birer denetçi, polis gibi kurgulanarak; dışarıdan içeriye bir iktidar yerine, içeriden dışarıya doğru bir denetim sistemi sağlanması amaçlandığını belirtmektedir.

Jean Baudrillard ise ataerki sistemi toplumsal bir yapı olarak ele alır ve onu toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulmasında merkezi bir rol oynayan bir semboller ve “simülasyonlar” ağı olarak görür. Ona göre, ataerki sistem, erkek egemenliğinin ve kadınların toplum içindeki ikincil konumunun bir sonucu olarak ortaya çıkar. Dahası

Baudrillard, Foucault'nun "panoptikon" değerlendirmelerini kullanarak, modern toplumun denetim ve gözetimle karakterize olduğunu öne sürer. Panoptikonun, bireylerin davranışlarını kontrol etmek ve onları normlara uydurmak için kullanıldığını savunur. Ancak ona göre panoptikon, artık fiziksel bir mekânla sınırlı değildir; aynı zamanda "dijital gözetim ve medya aracılığıyla" da gerçekleşir (Baudrillard, 2011, s. 107-206). Baudrillard, bu tür gözetimin toplumun düşünce ve davranışlarını Őekillendirmedeki etkisini eleştirmektedir.

Dijital gözetim, günümüzde sosyal medya, internet vb. araçlarla gündelik yaşamın sürekli izlenmesine neden olmaktadır. Ancak burada birey kendi hayatını, gündelik yaşamını gözler önüne sermeyi kendi tercih etmektedir. Bu noktada özellikle özel yaşamın sürekli izletilmesine geçildiği söylenbilir. Bireyler davranışlarından, kıyafetlerine, gidecekleri yerlere kadar medya aracılığıyla Őemekte ve kontrol edilmektedir. Bu alandaki çalışmalarıyla dikkat çeken Byung-Chul Han, modern toplumun artık Foucault'nun panoptikon değerlendirmelerindeki gibi dışsal bir gözetim mekanizması olmadığını, bunun yerine bireylerin kendi davranışlarını ve özel yaşamlarını kendileri tarafından sürekli olarak gözettikleri bir "transparan toplum" olduğunu öne sürer. Bu, sosyal medya ve dijital iletişimin yaygınlaşmasıyla daha da belirgin hale gelir (akt. Şimşek, 2021, s. 206-209). Bu durumun kadınların yaşamındaki doğrudan ya da dolaylı etkisi, bu çalışma kapsamında mekânsal bir gözetim alanı dışında olması nedeniyle dâhil edilmemiştir. Ancak bu tartışma gelecek araştırmalara alan açmaktadır.

Foucault tarafından "beden biyopolitik bir gerçeklik, tıp biyopolitik bir stratejidir" tanımlaması içerisinde kullanılan "biyopolitika" kavramı ile sosyal kontrolün bireylerin üzerinde sadece ideoloji veya bilinçle değil, aynı zamanda beden üzerinden de sağlanabileceğine dikkat çekmektedir (akt. Koç, 2018, s. 195-199). İktidarın beden üzerinde kurmaya çalıştığı bu denetimin, özellikle kadınların hayatını daha fazla sınırlandırdığı söylenbilir. Çünkü tarih boyunca erkeklerin iktidar konumu hiç değişmezken; kadının nesne olarak konumlandırılmasının da değişmeyerek, bu sistem içerisinde biçimlendirilmeye çalışılmaktadır. Kadınların ataerkil sistem içerisinde yer alabilmek için erkeklerin belirlediği kuralları benimsemek ve bunlar doğrultusunda davranmak zorunda olduğu ileri sürülmektedir.

Pierre Bourdieu ise eril tahakkümün görünmez bir biçimde işlediğini ve bireylerin bu tahakkümün farkında olmadıklarını öne sürmektedir (Bourdieu, 2015, s. 19-67). Bu, panoptikonun temel fikrini yansıtabilir; çünkü Bourdieu'ya göre bireyler, sürekli olarak kendilerini ve davranışlarını gözlemlemek zorunda hissederler ve toplumsal normlara uymak için içsel bir denetim mekanizması geliştirmektedir. Ayrıca Bourdieu cinsiyetin, farklı sosyal alanlarda nasıl şekillendiğini ve bu alanlarda nasıl tahakküm edildiğini inceler. Örneğin, bir alanın belirli cinsiyet normlarına sahip olması, o alanın erkekler için daha avantajlı ve kadınlar için dezavantajlı hale gelmesine yol açabilir. Bu alanlarda bireyler, belirli cinsiyet normlarına uymak zorunda hissedebilirler (akt. Arpacı, 2020). Bourdieu'nun eril tahakküm hakkındaki görüşleri ve çalışmaları, toplumsal cinsiyetin nasıl inşa edildiği ve sürdürüldüğü konusunda derinlemesine bir düşünceye yol açmıştır. Bu düşünce, panoptikon gibi gözetim ve denetim mekanizmaları ile bağlantılı olarak cinsiyet eşitsizliğini ve tahakkümün nasıl işlediğini anlamaya yardımcı olmaktadır.

Görüşmeler kapsamında, kadınların yaşadıkları mahallede yaratılan gözetim mekanizmaları araştırılarak kent yaşamındaki görünmez sınırları ortaya koyulmaktadır. Bu ataerkil sistem kadınların dışarı çıkacakları saatten, giyecekleri kıyafete kadar etkilemekte ve hem ev içinden hem de dışından aktörler tarafından denetim altında olduklarını hissettikleri bir düzeni kurgulamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KENT VE KADININ GÖRÜNMEZ SINIRLARI

2.1. Kadının Zamanı Kullanımı

Helen Jarvis, Jonathan Cloke & Paula Kantor'un *Kent ve Toplumsal Cinsiyet* (2022) kitabında karşımıza çıkan “gündelik hayatın mekânlanması ve zamanlanması” kavramı, kadınların kentteki yaşamlarını inceleyen araştırmalardaki temel meselelerden biri olan zamanı kullanım biçimlerini ifade etmektedir (Jarvis, Cloke, & Kantor, 2022, s. 153). Bu kavram ile kadınların gün içerisindeki işlerini toplumsal cinsiyete dayalı normlarla planladığı, içeride (evde) ve dışarıda (sokakta) olacakları saatleri buna göre belirledikleri görülmektedir.

Kadınların zamanı kullanım biçimleri özellikle feminist literatürde yer almaya başlamıştır. Yapılan saha çalışmalarında, kadınların evden dışarı çıkılabilecek ve dışarıda geçirilecek zamanların belli dilimlere ayırdıkları görülmüştür (Aktaş, 2017; Tuncer, 2015). Paralel bir sonuca, bu tez çalışması kapsamında yapılan görüşmelerde de rastlanmaktadır. Tabii ki bu zaman dilimlerini kadınlar kendileri mi ayırdı; yoksa ataerkil sistemin yansımaları doğrultusunda olduğu tartışma konusu olacaktır.

2.1.1. “Çocukluktan Gelen” Toplumsal Cinsiyet Roller

Doğduğumuz andan itibaren ikili cinsiyet kodlarıyla ailemiz ve çevremiz tarafından donatılmaya başlarız. Ebeveynlerin çocukları için seçtiği kıyafetlerdeki renkler, oyuncaklar ve oyunlar gibi birçok masum gözükken tercihlerinde, toplumsal cinsiyet rollerinin yansımaları görülebilir. Aynı zamanda kişileri yönlendiren birçok yan aktör de mevcuttur. Örneğin, bu ayrımı çocuk kitapları reyonlarında dahi görebilmekteyiz. Bir çocuk mağazasına girdiğimizde öncelikle satış görevlisi çocuğun cinsiyetini sorarak,

sizi yönlendirmeye başlar. Bu gibi adımlarla yaşadığımız toplum içerisindeki norm ve yazılı olmayan kurullarla biçimlendirilmeye başlarız.

Bir başka deyişle Michael G. Kenny ve Kirsten Smille’in *Antropolojiye Giriş Kültür ve Mekân Hikâyeleri* (2017) eserindeki toplumsal cinsiyet tanımında da vurguladığı gibi “Toplumsal cinsiyet kişinin edilgen biçimde olduğu ya da sahip olduğu bir şey değildir. Toplumsal cinsiyeti bizler “yaparız” (Kenny & Smille, 2017, s. 199). Ayrıca Kenny ve Smille, antropolojinin “feminist bir kuramsal bakış açısından” hareket ettiğini savunur. Bu savunuya istinaden, bütün toplumsal ilişkilerin ve bunların bilgisinin “toplumsal cinsiyetlendirilmiş” olduğu varsayımından hareket ederek; toplumsal dünyanın bilgisinin kapsamını şöyle açıklarlar:

- “geleneksel olarak, eril merkezi bir bakış açısı” üzerinden düşünülür ve öğrenilir;
- “kadınların deneyimlerini konumlarını ve inançlarının kenara itilir ve yok sayılır” (Kenny & Smille, 2017, s. 199).

Dahası bu rol ve sorumlulukları yüklemek için hayatımıza yeni aktörler girer. Bunlar; öğretmen, müdür, komşu, “bakkal amca”, doktor, hemşire, polis gibi aslında temas ettiğimiz tüm mesleklerdeki insanlar olabilir. Bu insanlar da gelenek, görenek ve normlarla yetiştirildiğimiz dünyadadırlar. Bu nedenle tüm bu yan aktörler, kadın ve erkek olarak dışarıdaki hal ve hareketlerimizi belirleyen toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirici olarak bulunur. Benzer olarak Foucault birçok eserinde “disiplin” kavramıyla bu konu üzerinde durmaktadır. Ona göre “disiplin ne bir kurumla ne de bir aygıtlarla özdeşleşebilir: O bir iktidar tipi, iktidar icra etmenin bir tarzı olup, koskoca bir aletler, teknikler, usuller, uygulama düzeyleri, hedefler bütünü içermektedir” (Foucault, 2019, s. 271). Toplumsal rollerinin, farklı aktörler aracılığıyla bireyi disiplin etme aracı olarak nasıl biçimlendirdiğine de dikkat çekmiştir. Bunun izleri görüşmeciler tarafından da dile getirilir:

“Çocukluğumdan gelen bir yetiştirilme tarzı nedeniyle akşam ezanından sonra sokakta kaldığımda böyle bir kendi huzursuzluğum var. Ailemle ilgili, babam kızarmış bu saatte eve gidemem gibi kendime heyecan yaptığım oluyor. Akşam ezanından sonra kötü insanlar sokakta olurmuş, kız çocuklarına zarar verirmiş beni bu şekilde yetiştirdikleri için, kendim bu sıkıntıları yaşıyorum.” (59 yaşında, emekli; vurgu benim).

Kadınlar çocukluklarından beri, toplumsal cinsiyet rollerine göre farklı aktörlerin etkisinde kalır. Bu şekilde yaşamları disipline edilmeye çalışılır. Giyimlerinden davranışlarına, dışarıda geçirecekleri zamana kadar belirli sınırlar içerisinde kalmaları gerektiği öğretilir. Bu öğretiler birçok aktör ve kurum tarafından kadınlara aktarılır. Ayrıca kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerine dayalı ayrımcılık ve disiplin yöntemlerine yönelik araştırmalar, literatürde ataerkil iktidar ilişkileri bağlamında ele alınmakta ve “erkeklik çalışmaları” kapsamında da karşımıza çıkmaktadır.¹¹

Foucault’ya göre, bir iktidar fiziği veya anatomisi olarak disiplin aynı zamanda bir teknolojidir. En belirgin özelliği çeşitli aktörler ile görünür olmasıdır. Ona göre disiplin şu aktörler ile aktarılır:

1. “Uzmanlaşmış kurumlar”; örneğin hapishaneler veya ıslahhaneler
2. “Esas araç olarak yararlanan kurumlar”; örneğin eğitim kurumları, hastaneler
3. “İç iktidar mekanizmalarını güçlendirmenin veya yeniden örgütlemenin aracını” kullanan geleneksel özelliklere sahip merciler; örneğin aile içi ilişkiler
4. “Kendi iç işleyiş ilkeleri haline getiren aygıtlar”; örneğin yönetim sistemi
5. “Disiplini bir toplum düzeyinde egemen kılma konusunda tek değil de, öncelikli bir işleve sahip olan devlet aygıtları”, örneğin polis (Foucault, 2019, s. 271).

Yaşamları boyunca, Foucault’nun işaret ettiği, farklı aktörler tarafından disipline edilen kadınlar, yapılan görüşmelerde de özellikle zaman ve mekân kullanımı konusundaki alışkanlıklarını araştırma sırasında sık sık aktardılar. Örneğin kadınlar akşam saatlerinde daha çekingen, “temkinli” davranmaya çalışmaktadırlar. Çocukluklarından itibaren, eve dönmeleri gereken belli bir saatin olduğuna inandırılmış; geçmemeleri gereken sokaklar olduğu öğretilmiştir. Bu konudaki kadınlık deneyimlerine ileride değinileceği gibi mahalle ve zaman arasında bir ilişki vardır. Çünkü onlara çocukluklarından beri zaman ve mekân kullanımı öğretilmektedir.

2.1.2. Kadınlara Göre Güvenli Saatler

Kentsel yaşam “cinsiyetçi roller ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler nedeniyle, kadınların ve erkeklerin kenti farklı deneyimlediği yerler”de (Aktaş, 2017, s. 139) geçer. Görüşme yapılan neredeyse bütün kadınlar, kentteki yaşamlarına dair sorularına

¹¹ Erkeklik çalışmaları hakkında detaylı araştırmalar için bkz. Butler, 2005; Sancar, 2008.

karşılık, özellikle “belli bir saatten sonra” dışarıda kendilerini güvende hissetmediklerini ifade etmektedirler. Kadınların çoğunluğu akşam saatlerinde dışarı çıkmama, yalnız olmayı tercih etmeme, çocuklarının dahi dışarı çıkmalarına izin vermeme gibi kararlar aldıklarını belirtmektedirler.

“Geç saatlerde dışarı çıkmaktan korkarım, *bayan* oluşumuzdan. Gece 12’den sonra dışarı çıkmam, hiç çıkmam” (53 yaşında, ev emekçisi, vurgu benim).

Kadınlar gece dışarıda olmaktan korku duymalarını, “bayan” olmalarına bağlamıştır ve birçoğu bu durumu içselleştirmiştir. Yaşadıkları bu ayrımcı deneyimi birçok kadın, toplumsal normlara bağlı olarak kabullenmektedir. Kadınlar doğdukları andan itibaren toplumsal cinsiyet rollerine göre biçimlendirilen hayatları nedeniyle, yaşadıkları farklı deneyimleri normal olarak değerlendirmektedirler. Bu nedenle ki kültürel antropoloji çalışmalarında özellikle bu konuya dikkat çekilerek; “kişinin kendi kültürüne dair eleştirel düşünmeyi öğrenmesi” önemli bir aşama olarak belirtilir. Kadın olarak “normal ve doğal olduklarını düşünmeyi öğrendiğimiz şeyleri” zaman içinde “yapısöküme uğratarak” gösterdiğimiz davranışların kültürel bağlamlar içinde şekillenen, öğrenilmiş davranışlar olduklarını anlarız (Jarvis, Cloke, & Kantor, 2022, s. 209).

Gündüz ve gece zaman dilimleri, kadınların yaşamlarını biçimlendirmesinde önemli ayrımlara neden olmaktadır. Örneğin, toplu taşıma ile üniversiteye ve işe gidip gelen iki kadın akşam saatlerindeki dönüş yolculuklarında, otobüs durağından eve gelişlerini ailelerinden bir erkeğin eşliğinde gerçekleştirmeyi güvenli bulmaktadır:

“Akşam saatlerinde dışarıya çıkmak için güvenli bir yer değil, özellikle 22:00’den sonra. Duraktan eve gidene kadar karanlık geliyor. Durak parkın içinde ve ışık az. Bu yüzden hep babam ya da abim durağa beni almaya gelirler. Duymadım kötü bir olay taciz takip gibi ama köpekler çok oluyor. Uyuşturucu içen insanlar olduğunu duyuyorum, parkta olduklarını biliyoruz. O yüzden tedirgin oluyoruz. Gündüz saatlerinde güvenli bir yer.” (23 yaşında, üniversite öğrencisi)

“Genel anlamda yaşamak için güvenli bir mahalle. Yer evleri var bizim mahallemizde, yaşayanları tanırız bileriz. Ama gece çıkmayı tercih etmem. Çıkacaksam da eşimle birlikte çıkmayı tercih ederim. Kafama esti yürüyüş yapıyım demem.” (33 yaşında, sözleşmeli memur)

Görüşmeler sırasında kadınlar, sıklıkla mahallelerinin “akşam saatlerinde” dışarı çıkmak için güvenli bir yer olmadığını, bu saatlerde kendilerini güvende

hissetmediklerini belirtmiştir. Hatta geçtikleri yol, izleyecekleri güzergâh oradan geçecekleri saate göre değişmektedir. Çoğunlukla saat 23:00'den sonra “sessiz ve izbe”, “güvenli bir yer olmayan”, “dilenen çocuklar olan”, “taşkınlık yapan insanlar” olduğunu görüşmeciler paylaşmışlardır.

“Örneğin saat 23:00'den sonra sessiz ve izbe oluyor bazı yerler. Öyle yerleri tercih etmiyorum ve zaten 23:00'den önce de evde olmaya çalışıyorum. Bunu nerde yaşarsam yaşıyım böyle olacaktır büyük ihtimalle.” (24 yaşında, psikolog).

Kadınlar için güvenli saatler olarak atanan gündüz saatleri ile tehlikeli bulunan akşam saatleri ayrımı, bir diğer dezavantajlı grup olan çocuklar için de geçerlidir. Anne olan görüşmeciler, çocuklarının akşam saatlerinde sokakta olmalarını istemediklerini belirtmişlerdir. Ancak kendilerinin ya da tanıdıklarının “gözetimi altında”, dışarı çıkabileceklerini aktarmışlardır.

“Çok geç saatlerde güvenli değil. Ben garantici biri olduğum için, bence hiç bir yer güvenli değil. Özellikle gece saat 11-12'den sonra güvenli olduğunu düşünmüyorum. Çocuklarımı kendi *gözetimim dışında* dışarı çıkarmıyorum. Çocuklar dışarı çıkacaksa, bende çıkıyorum.” (40 yaşında, memur, vurgu benim).

Atıfbey Mahallesi'nde yaşayan kadın görüşmecilerin bir kısmı ise mahalle çevresini saatten bağımsız olarak güvenli bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu durum farklı bir bakış açısı ortaya çıkarır. Onlar, istedikleri saatte dışarı çıkabildiklerini ve mahalleyi güvenli bulduklarını söylemektedirler. Ancak anlattıkları olaylarda, güvenlik duygularını alt nedenlere bağlamaktadırlar. Sokağın, fiziki şartlarının uygun olması (örn. ana cadde olması), yeterli düzeyde aydınlatılması ve sokakta yardım isteyebilecekleri, tanıdıkları insanların olması gibi şartları ifade etmektedirler:

“Gece kurslara rahatlıkla gidip dönebiliyorum. Halk oyunları kursuna gidiyorum 19:30-20:30'da yürüyerek gidip gelirim. Ana caddeye yakınız. Bazen ışıklarımızın yanmadığı oluyor ama bir süre sonra temin ediliyor. Çoğu apartman olduğu için artık, eski düzen yok. Bu yüzden yabancı da çok. Ama hiç bir şekilde ters bir hareket olay olmadı mahallemizde.” (62 yaşında, ev emekçisi)

“Güvenli bir yer, istediğim saat çıktım hem de yalnız olduğum halde. Çok şükür. İnsanların iyi olması, komşulukların güzel olması... İstedğim saatte komşumun kapısını çalabilirim yani.” (69 yaşında, çocuk bakıcısı)

“Gece burası hayat olan bir yer değil. Tamamen konut odaklı bir mahalle, o yüzden sosyal yaşamı gece olan bir yer değil. Canlı değil. Bu son 10 sene daha arttı, bir alt sokağımızda cafeler var, o yüzden canlı. Ama yine de güvensizlik hissi vermedi burası bizim için. Burada güven veren dükkân ve ticari hareketlilik değil de konutlarda insanların kalibresi, sokak lambalarının yanması vb. Evlerin ışıkları, yazın insanlar balkonlarda oturuyor bu da belli bir saate kadar bir etki yaratıyor.”

(32 yaşında, mimar)

Kadınların güvenli hissetmelerini sağlayan ortak noktalar olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin mahallede istedikleri saate dışarı çıkabileceklerini, bunun sebebinin mahallenin yıllardır bildikleri bir yer olmasını, komşularının bilindik insanlar olmasını içeren “güvenli alan” tanımlamalarıyla açıklamaktadırlar. Bu bölgeyi güvenli olarak belirlemelerinde geçmiş deneyimleri sıklıkla dile getirilmiştir. Kadınların onları güvenli alanda olduklarını hissettikleri yer ve zamanlara yönelik farklı değişkenler belirlemişlerdir.

Görüşmeler sırasında bazı kadınların akşam saatlerinde de mahallelerinde kendilerini güvende hissetmelerine rağmen bazı endişe ve tereddütleri olduğu görülmüştür. Çünkü kadın olarak sokakta olmanın “belli bir saate kadar güvenli olabileceği” inancı hâkimdir.

“Akşam saatlerinde mahallemiz güvenli. Kaç yıldır buradayım, hiç bir kötü bir şeyle karşılaşmadık, insanları güvenilir. *Aşırı geç saatte çıkmayız* da yaz akşamları parklara oturmaya gideriz, güvenilir.” (53 yaşında, ev emekçisi, vurgu benim).

“İnsani açıdan güvenli olduğunu düşünüyorum. Çok sıkıntılı bir yer değil. Gerçi artık hiç bir yer güvenli değil. Başka bir mahallede olsam, gece 10’da yürüyüşe çıkıyorum, belki çıkmazdım.” (46 yaşında, memur).

Aktaş benzer olarak modern yaşamın kadın ve erkeğin ortak mekân kullanımını geliştirmesine rağmen kullanımda hâlâ farklılık yarattığına dikkat çeker. Burada gözden kaçırılmaması gereken durum: “...ekonomik, sosyal ve kültürel boyutta yaşanan dönüşümler, nüfus yoğunlukları, bireylerin beklentileri ve toplumsal etkileşim ağlarının farklılaşması, bilgi ve teknoloji ağlarının hızlı bir biçimde gelişmesi, coğrafi komşuluk birimlerinin konjonktürel yapısı ve medyanın rolü, kadın ile erkeğin ortak mekân kullanımını zorunlu kılmış” olsa da “modern zamanların kadına tanıdığı özgürlük

alanları kadar zaman boyutunda, örneğin belirli mekânların gece geç saatlerde kadınlar için güvenlik açısından risk” taşınmasıdır (Aktaş, 2017, s. 139).

Kent yaşamında ortak alan kullanımı kadın ve erkek için her ne kadar eşit tanımlanıyor gibi gözükse de kadınların görünmez sınırları bulunmaktadır. Bu durumun, modern yaşamın bir gerçeği olarak, kadınlara yönelik gözden kaçırılmaması gereken riskleri Aktaş tarafından da vurgulanmıştır. Görüşmeler sırasında kadınların, güvenlik duygularının mekân, zaman açısından farklılık gösterdiği deneyimleriyle aktarılmaktadır. Kadın olarak sokakta olmak sıklıkla tedbir alınması gereken bir durum olarak belirtilmektedir.

2.2. Kadının Güzergâh Seçimi

Araştırma bağlamında kadınların kent yaşamındaki görünmez sınırları kapsamında ele alınabilecek bir diğer konu ise güzergâh seçimidir. Dışarıda geçireceği zamana dikkat eden kadınlar, yürüyecekleri caddeleri ve sokakları da aslında zihinlerinde önceden belirlemektedir. Bu seçimleri bağımsız, hür iradeleriyle yaptıklarını söylemek zordur. Çünkü tehlikeli olan “ara sokağa” karşılık “güvenli sokak”, kadınların çocukluklarından bu yana onlara yüklenen rol ve davranış kodlarında nasıl davranmaları gerektiği öğretilirken yönlendirildikleri alanlardan yalnızca bir tanesidir.

“Spordan dönerken akşam saatinde, hava karardığında *ara sokaktan* dönmüyorum orası sessiz ve park var mesela. Oradaki park güven vermiyor. *Ana caddeden* eve dönüyorum. Akşam geç döneceksem, yalnızken karanlık ve تنها yerden geçmeyi tercih etmiyorum. İş için denetime giderken de tek olmayı tercih etmiyoruz. Çünkü insanların bırak kadın olmayı böyle bir dönemde, insanlar psikolojisi iyi değil, gergin. İşten geç çıkacaksam da tek başıma dönmem. Eşim alsın isterim. Daha kendimi güvenli bölgeden götürürüm.” (37 yaşında, memur).

“Gün aşırı anneme giderim yaşlı olduğu için. Anneme giderken *ara sokaklardan* giderim. Ama akşam saatlerinde bu yollarda tedirgin olurum. Çünkü تنها oluyor.” (57 yaşında, ev emekçisi).

“İş yerime araçla gidip geliyorum. Saat çok geçse *ara yollara* girmemeye çalışırım.” (46 yaşında, memur).

Görüşmeler sırasında kadınlar özellikle kahvehane, esnaf olan sokaklar gibi erkek egemen alanlardan geçerken daha da dikkatli davrandıklarını ifade ettiler. Bu durum giyim, kuşam seçimlerinden yüz ifadelerine kadar etki etmekteydi.

“Özellikle doğum günü, etkinlik olduğunda bir tık daha güzel giyinmek istediğimde üstüme uzun kaban alırım. Çünkü durağa giderken orada kahveler var; adamlar sokakta oturuyor. Resmen rahatsız edici şekilde bakıyorlar. Oradan geçmeyeyim diye *arka sokaktan* dolanırım. Beş adım fazla yürüyeyim diyorum. Ya da yüzümü asıyorum, asla gülmüyorum, hani yanlış bir şey anlamasın, ona kur yaptığımı sanmasın diye. Donuk face (yüz) olup gidiyorum mesela.” (23 yaşında, üniversite öğrencisi).

Arka sokak kadınlar için genellikle tehlikeli tanımlanan bir alandır. Ancak kimi zamansa bir kaçış yeri olarak ifade edilir. Görüşmeler sırasında birçok kadın için arka sokak “tercih edilmeyecek”, “geçilmeyecek” güzergâhlar olarak ifade edilirken; bir kısmı için ise erkek egemen alanlardan kaçış için “alternatif” bir yoldur. Örneğin üniversite öğrencisi bir kadın, yolu uzatma pahasına bir kahvehanenin önünden geçmek yerine, arka sokaklardan dolaşarak evine ulaşmayı tercih ettiğini belirtilmiştir. Çünkü erkeklerin bakışları kadınları rahatsız etmekte ve yeni yollar bulmaya sevk etmiştir. Bu nedenle arka sokaklar, kimi zaman bir tehdit iken, kimi zaman yeni bir güvenli yol olarak karşılırlarına çıkmaktadır.

Kadınlar, yaşadıkları yerin kültürel ve sınıfsal özelliklerine bağlı olarak farklı düzeylerde “çevrenin, mahallenin baskıcı/dışlayıcı bakışına” maruz kalırlar. Bu bakış Ceren Lordoğlu tarafından, “eril tahakkümün bir uzantısı” ve “gündelik hayatlarında sürekli karşılaştıkları bir hatırlatıcı” olarak tanımlanır (Lordoğlu, 2018, s. 129). Kadın olarak bu bakışa maruz kalmamak için kendimizi sürekli kontrol altında tutarız. Ancak bu kontrol, aslında eril tahakkümün kontrolüdür.

Görüşmeler sırasında üniversite öğrencisi kadınlara kampüs içerisindeki güzergâhta nelere dikkat ettikleri sorulduğunda, birçoğu karanlık olmayan, daha kalabalık, tüm öğrencilerin olduğu yolları tercih ettiklerini belirtmiştir.

“Kampüs içinde çok aradayım güven konusunda. Benim kampüsüm çok büyük ve akşam saatlerinde merkeze 10 dakika yürüyüş mesafesinde ve ışıklar yanmıyor, bu yüzden tedirgin oluyorum. Düşüp kaysam, başka bir şeyler olsa yardım

isteyebileceğim kimse yok. Kampüs diyorum ne olabilir en fazla deyip yine de yürüyorum. Tedirgin oluyorum yine de.” (22 yaşında, üniversite öğrencisi).

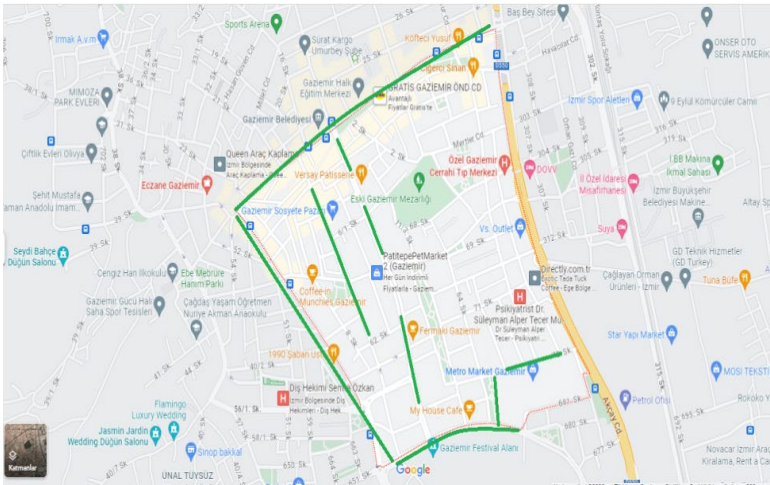
Sık sık dile getirilen sokağın “tenha olması”, “karanlık olması” gibi fiziksel şartlardan endişe duyma, sadece iş veya eğitim amacıyla dışarı çıkan kadınların gündeminde değildir. Ev emekçisi kadınlar da bir sosyalleşme aktivitesi olarak katıldıkları belediye kurslarına ya da alışverişe giderken geçecekleri yolları önceden belirlemektedirler. Çünkü erkek egemen sistem, diğer kadınlar gibi günlük işlerinin geçtiği her alanda ev emekçisi kadınları ortak görünmez sınırlarla çevrelemektedir. Onlara göre de ortak güzergâh seçimleri: “hareketli, işlek caddeleri” kullanmak, “ana caddeden” yürümek, “açık dükkânların önünden” geçmek, “araç ve insan trafiğinin yoğun olduğu” yerleri seçmek şeklindedir:

“Karanlık sokakta olsam ister istemez kendimi tedirgin hissedebilirim. Ana caddeye yakın ve burası gün boyu ve gece boyu yaşayan bir yer. Yani geç saatlere kadar insanların sokakta olduğu bir yer olduğu için güvende hissediyorum.” (52 yaşında, ev emekçisi)

“Kursa gidiş yolumda insan ve araç çok yoğun o yüzden güvende hissediyorum ve kendime güveniyorum.” (62 yaşında, ev emekçisi)

Görüşmeler sonucunda kadınların ortak deneyimlerine istinaden, Atıfbey mahallesi sınırları içerisindeki kendilerini güvende hissettikleri sokaklar işaretlenerek, haritalandırılmıştır. Kadınların çoğunluğu ana caddeleri, kalabalık ve işlek yolları ortak güzergâh olarak belirtmişlerdir.

Görsel 2.1: Güvenli hissedilen sokaklar haritası

Kaynak: Google Haritalar

Jarvis, Cloke & Kantor, kadınların kent yaşamında yaşadıkları korkunun sebebinin şu temel nedenlere bağlar;

- kentlerin ve kent deneyimlerinin “erkek merkezli planlama ve tasarım kültürleri tarafından” kurgulanması,
- “toplumsal cinsiyet bölünmesi ve çatışması tarafından” şekillendirilmesi,
- büyük oranda “erkek eseri” olması (Jarvis, Cloke, & Kantor, 2022, s. 154).

Kentlerdeki altyapılar dahi, bir kamu malı şeklinde vergilendirilmesine rağmen, götürdükleri imkânların bölüşümünde kadın ve erkek açısından bir hayli eşitsiz bir sistem işlemektedir. Bu konudaki en çarpıcı örnek Hindistan’daki herhangi bir kentte gözlemlenebilecek iki görüntüdür. Hindistan’da sabah sokağa çıktığınızda karşınıza “çok çeşitli biçimlerde ve uzunlukta su kuyruğu oluşturmuş kadınlar ve açık havada dışkıyı yapan erkekler ve çocuklar” çıkmaktadır. Dahası kadınlar tuvalet ihtiyacı için ancak karanlık bastıktan sonra dışarı çıkabilir. Çünkü kadınlar çıkacakları bu yolda kendileri ve özellikle kız çocukları için tehdit altındadır. “Kentlerde yaşayan çok sayıda yoksul kadın güne şu sorularla başlar: Sabah tuvalet seferimizde kızlarım ve ben ne kadar emniyette olacağız? Erkekler gözleyecek mi? tacize uğrayacak mıyız?” (Jarvis, Cloke, & Kantor, 2022, s. 148-149).

Görüleceği gibi kadınların kent yaşamında yaşadığı korku birçok ülkede karşımıza çıkmaktadır. Bu durum ülkeler özelinde değil; ataerkil sistemin yönetimden ekonomiye, eğitimden sosyal yaşama hâkimiyetinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle kadınlar kendilerini güvenli hissedebilmek için mekâna, zamana, kullanacakları toplu taşıta kısacası “dışarıdaki oldukları her ana” karşı önceden plan yaparak, tedbir almaktadır. Bu tez kapsamında yapılan görüşmelerde kadınların, erkek egemen olan yaşam alanlarına karşı alternatif güvenlik tedbirleri bulmaya çalıştığı görülmektedir.

2.2.1. Zihin Haritaları

Zihin haritası, insanların kafalarının içinde, duygusal ve çevresel etkilerle oluşmuş kent yaşamına dair “bilişsel bir imajı” ifade eder. Kent yaşamında birçok kadının hareket alanını belirleyen ataerkil sistem, aynı zamanda zihin haritalarını oluşturur. Bu biliş, özellikle “gündelik hayatın altyapısı üzerinde” belirleyicidir (Jarvis, Cloke, & Kantor, 2022, s. 171). Daha önce de örneklendirildiği gibi aynı mahallede yaşayan kadınlar için ortak güzergâhlar, güvenli alanlar ve tehlikeli sokaklar vardır. Bu da insanların zihin

haritalarına göre hareket edebildiğini göstermiştir. İnsanların yaşadıkları bölgeye ait zihin haritaları;

- Güvensiz görülen yerlere dair “ortak bir anlayış” geliştirir.
- “Gidilmez damgası taşıyan bölgelerden” uzak durmaya yönlendirir.
- Kentteki suç korkusu tehlikeli ve damgalanmış yerleri yeniden inşa eder (Jarvis, Cloke, & Kantor, 2022, s. 172).

Görüşmeler sırasında تنها sokakların, karanlık parkların nasıl kadınlar için “korkulu yerler” olduğu dile getirilmiştir. Bu gibi alanlara dair suç korkusu, taciz ve saldırıya uğramaktan endişe duyan kadınlar bu yerlerden uzak durmayı tercih etmektedir. Özellikle akşam saatlerinde parkların karanlık ve sık ağaçlar arasındaki görüntüsü kadınlar için tehdit oluşturan bir alan olarak damgalanmış bir yerdir.

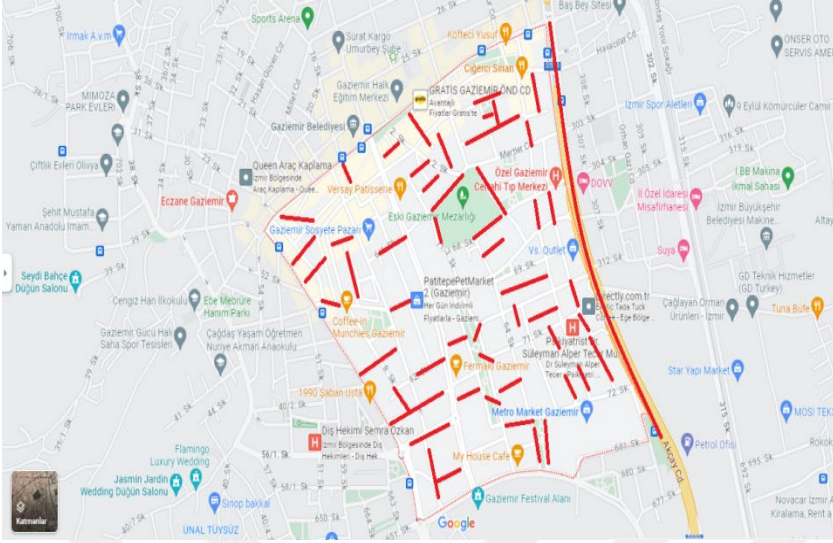
Dolayısıyla kent yaşamında bir kadın, gün içerisindeki işlerinin ardından akşam eve dönüş yolunu aklında oluşturduğu güzergâh üzerinden belirler. Dahası çocuklarının dışarıda oyun oynayabilecekleri alan ve saatleri yine zihin haritalarının belirlediği görülür. Çünkü güvensiz görünen yerler kadınlar için olduğu kadar çocuklar için de bir tehdit unsurudur:

“Çocuğum artık dışarı tek başına oynamaya çıkabiliyor. Arada camdan bakıyoruz. Bizim önümüzde çıkmaz sokak var, oradan çıkmaması gerektiğini tembihliyoruz. Eğer çıkacaksa da haber vermesini; biz seslendiğimizde duyabileceği mesafede olması gerektiğini tembihliyoruz.” (37 yaşında, memur).

“Çocuklarım için şu an hiçbir yere güvenmiyorum, ortama hiç güvenmiyorum. Çevre çok önemli, ama şu an her yerde her şey olabiliyor. En basiti, [oradaki insanlar] küfür ediyorlar. O yüzden şu anda kontrolümde çıkıyorlar. Büyüyesiyse kadar benim kontrolümle, ondan sonra verdiğim eğitimle, güvenle kendilerini korumaya çalışacaklar.” (37 yaşında, ziraat mühendisi)

Güzergâhlar kısmında yapılarına benzer olarak görüşmeler sonucunda kadınların ortak deneyimlerine istinaden, Atıfbey mahallesi sınırları içerisindeki kendilerini güvensiz hissettikleri sokaklar da işaretlenerek, haritalandırılmıştır. Kadınların çoğunluğu ara sokakları, تنها yol ve park çevrelerini uzak durulması gereken alanlar olarak tanımlamaktadır.

Görsel 2.2: Güvensiz hissedilen sokaklar haritası

Kaynak: Google Haritalar

Görüleceği gibi kadınlar hem kendileri hem de çocukları için güvenli alanları zihinlerinde önceden belirlemektedir. Mahallelerinde bulunan, gündüz saatleri için güvenli olan park ve güzergâhları çocuğuna tembihleyerek öğretirler. Dahası çocuğu dışarıda oyun oynuyor ise onu kendisi “gözetlemeye” devam eder. Bu güvenlikleri için geliştirilen ve içselleştirilmiş bir yöntemdir. Aynı zamanda gitmemesi, uzaklaşmaması gereken sınırı da belirlemektedir. Kadınlar bu alanları uzak durulması gereken yerler olarak damgalamaktadır. Görüşmeler sırasında, kadınların endişe duyduğu, herhangi bir taciz, saldırı ihtimali olan, uyuşturucu madde ve kötü alışkanlıklara örnek oluşturabilecek “karanlık parkların” uzak durulması gereken yerlerin başında geldiği görülmektedir.

Dolayısıyla kent yaşamına dair manzaraların birçoğu, kişileri erişime davet edebileceği gibi engelleyebilir de. Belki de bu yüzden feminist bir gündelik hayat perspektifinden şehir planlamacılar ve mimarlar, “profillerinin ve eğitimlerinin inatçı ve dar bir erkek merkezle yönergelenerek, mümkün kılma yerine engelleme üzerine bir kentsel planlama pratiği yaratıldığı” konusunda eleştirilir (Jarvis, Cloke, & Kantor, 2022, s. 174).

Kadınların zihin haritalarındaki güvenli güzergâh, saat ve kentte dikkat ettikleri fiziksel önkoşullara bakıldığında, bu açıdan ortak görüşleri olduğu görülmektedir. Kaç yaşında olurlarsa olsunlar, “hep bilinen yoldan yürümek”, “işlek caddelerin seçilmesi”, “insanların yoğun olduğu yerlerde toplanılması”, “ara sokaklara girmemek”, “ışıklı

yollardan geçmek” gibi gündelik hayatlarının en temel belirleyicileridir (69 yaşında, çocuk bakıcısı; 67 yaşında, emekli).

“Hep bildiğim yolu tercih ederim. Yolumu uzatmak pahasına da olsa daha işlek yolları tercih ediyorum. İşlek olsun, insan olsun diye bakarım. Hele ki bilmediğim bir ara sokağa girmem. Ana yoldan giderim, daha uzun zaman alabiliyor bazen. Mesai saatlerim 08:00-17:30 şeklinde. Fazla mesai nedeniyle geç çıkacaksam, hem yorgunluğum hem saatin geç olması sebebiyle taksi tercih ediyorum.” (24 yaşında, psikolog).

Kent yaşamının herkes için kapsayıcı olabilmesi için kemikleşmiş erkek egemen yapıların eleştirilmesi, sorgulanması gerekir. Modern yaşamda ortak alan kullanımı artan kadın ve erkeğin gündelik yaşam pratiklerinde, hizmetlere erişimde, topluluk içerisindeki davranışlarında hiç de ortak kaygıları, endişeleri, karar mekanizmaları yoktur. Kadınlar toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliğin oluşturduğu görünmez sınırlar içerisinde yaşamak zorundadır. Çünkü önlerinde her zaman toplumsal, kültürel, kurumsal ve ekonomik engeller söz konusudur.

2.2.2. Kadının Yaşayacağı Evi/Mahalleyi Seçimi

Birçok insan yaşayacağı mahalle ve ev konusuna oldukça önem verir. Bu seçim ve arayış sırasında ekonomik, sosyokültürel, ailevi nedenler gibi birçok dikkat edilecek nokta bulunur. Ancak görüşmeler sırasında, kadınlar için bu durumun farklı öncelikler ve hassasiyetler barındırdığı ifade edilmiştir. Özellikle güvenlik duygusu buradaki en belirleyici faktördür. Bir kadın olarak yaşayacağı mahalleyi güvenli olarak tanımlamak hem kendisi hem de çocuğu için kritik bir konudur.

Atıfbey mahallesine taşınma ya da tercih etme nedenleri sorulduğunda, kadınlar benzer tanımlamalara değinmiştir: “nezih bir yer”, “kafa yapısı bize uygun”, “sokağımız aydınlık ve hareketli”; ayrıca çoğunlukla asker ve memur kesiminin yaşıyor olması da insanlara güven vermektedir (37 yaşında, tıbbi asistan; 67 yaşında, ev emekçisi; 32 yaşında, mimar).

“Çocukların ilkokullara yakındı. Güvenilir bir mahalle. Bunca yıla rağmen kötü bir şeyle hiç karşılaşmadık. İnsanları ve semt güvenli. Pazarımız ve marketimiz yakın.” (53 yaşında, ev emekçisi).

“Daha düzenli, daha nezih, yeşil alan ve oyun alanları daha çok çocuklar için şu anki mahallemizde bunlara dikkat ettik. Daha çalışan kesim oturuyor burada ve kibarlar. Bir de aidat meselesi var, her ücret kesiminin oturabileceği bir düzen değil. Otursan da oturmasan da aylık ödemen gereken bir aidat var.” (37 yaşında, memur).

Yalnız bir kadın olarak yaşayan görüşmeciler de benzer güvenlik kaygıları yaşadığını, ev seçiminde mahalle yapısına çok dikkat ettiğini vurgulamıştır. Bu durum, Lordoğlu'nun *İstanbul'da Bekâr Bir Kadın Olmak* (2018) kitabında da belirtildiği, evin “korunaklı olması”, “rahat girip çıkabilmesi” bekâr kadınların yaşadıkları mahallede dikkat ettiği unsurlar (Lordoğlu, 2018, s. 133) ile örtüşür.

“İzmir'de iş nedeniyle bulunuyorum. Direk Gaziemir'e taşındım, işe yakın olduğu için. Güvenli olduğu için kesinlikle burayı tercih ettik. Çünkü karşımızda askeri lojmanlar var, bakarken ailem ve ben buna dikkat etmiştik. Ayrıca ben zemin katta oturuyorum şu an, etrafının korunaklı olmasına dikkat ettik. Camlar demirlik gibi şeylerle kaplı, bu nedenle tuttuk. İzmir'de araştırdığımızda suç oranının en düşük olduğu ilçelerden birinin Gaziemir olduğunu duymuştuk.” (24 yaşında, psikolog).

Lordoğlu'nun “sokağı izleyen gözler” ifadesi, mahallenin güvenliği için bakışın önemini ifade etmektedir. Bu bakışlar “sokağın doğal sahipleri diyebileceğimiz kişilere ait gözler” olarak tanımlanır. Örneğin “bakkal ya da manav amcanın”, “komşu teyzenin” bakışlarıdır bunlar. Bir yandan güvenlik sağlarken bir yandan da ataerkil bir denetim kurar. Çünkü “insanların en korunmasız olan çocuklarını dışarı bırakabilmelerini mümkün kılan bu bakış, bekâr ve mahalle ile aynı değerleri paylaşmayan kadınların merak uyandıran hayatlarına da bakmakta ve denetlemektedir. Bir yandan güvenliği sağlar, öte yandan mahallenin ahlak denetimini yapar” (Lordoğlu, 2018, s. 137).

Görüşmeler sırasında kadınlar, komşularının dışarıyı sürekli izlediğini, “gözetlediğini” ve bu durumdan duydukları rahatsızlığı sıklıkla dile getirmişlerdir. Mahallede her şeyden, herkesten haberi olan bir “komşu amca/teyze” kadınların muzdarip olduğu ortak noktadır. Ancak kimi zaman da bu gözetlenmenin hırsızlık vb. olaylara karşı önlem olması açısından olumlu görüldüğü, normalleştirildiği paylaşılmaktadır.

“Daha önce üst komşumuz olan abi hep balkondaydı. İki balkonu vardı tam köşe daireydi. Bütün gün bir o balkonda bir bu balkonda dururdu. Ben çok rahatsız

olurdum; sürekli eşime laf ederdi ‘Bugün şu geldi apartmana, hayırdır bir şey mi var?’ diye. İşten geliriz balkonda, laf atar, görmemeye çalışırdık yine lafa tutacak eyvah diye. Bir gün kızdım ben bu duruma, neden sürekli böyle bu adam diye. Eşim ise ‘Her apartmanda aslında böyle biri olmalı. *Gözetliyor* kim giriyor, kim çıkıyor. *Takip ediyor* sonuçta, böyle düşün, bu iyi bir şey.’ Yani o da var dedim ama rahatsız edici bir durum bu.” (44 yaşında, kamu işçisi, vurgu benim).

Bektaş Ata’nın İstanbul’da bulunan bir sitede yaşayan kadınlar ile görüşmeleri kapsamında yaptığı araştırmada, güvenli bir sitede oturmayı tercih eden kadınların site çevresinde yaşadıkları endişeleri ve kadınlık deneyimlerinin bu tez çalışması ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Kadınlar özellikle sitenin dışına çıktıklarında izledikleri mecburi çevre yolunun kenarından yürüdüklerini ve bu sırada erkekler tarafından laf atma, korna çalma gibi tacizlere maruz kaldıklarını anlatmıştır. Bu güzergâhta “giyim kuşamlarına”, dışarı çıkacakları “saatlere”, “toplu taşıma aracı ya da taksi kullanmaya” özen göstermelerine, “eşleri tarafından özel araçla gidecekleri yere bırakılmaları” gibi durumlara neden olduğu aktarılmıştır. Kadınların yaşadıkları bu gibi günlük hayattan tüm kesitler, gündelik hayatları üzerindeki aktörlerin etkisini yansıtmaktadır (Ata, 2019, s. 31-64).

Mahallenin “ataerkil gözetleme kuleleri” olarak ileride tanımlayacağım tüm yan aktörler, kadınların yaşamını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Yaratılan güvenlik algısına rağmen, ataerkil denetleme mekanizmasını pekiştiren roller olarak hayatlarında yer alırlar. Bu mekanizmaların kadınların kent yaşamında görünmez sınırlar yarattığı bir diğer alan ise ulaşım için kullandıkları toplu taşıtlara yönelik geliştirdikleri güvenli yolculuk metotlarıdır.

2.3. Ulaşım Araçlarının Kadınlara Göre Güvenli Kullanım Metotları

Kent ve toplumsal cinsiyet çalışmaları kadın ve erkeklerin farklı rol ve davranış kalıplarıyla, ortak kent alanlarında dahi nasıl farklılaştıklarını gösterir. Özellikle mekânın ve zamanın planlanması üzerine araştırmalar hâkimdir (Aktaş, 2017; Tuncer, 2015). Görüşmeler sırasında tüm bunlara ek olarak, kadınların toplu taşıt kullanımı açısından da farkı endişe ve güvenlikleri için geliştirdikleri metotlar aktarılmıştır. Örneğin kalabalık toplu taşıtlarda kadınlar fiziksel tacize uğramaktan endişe duymaktadır:

“Dolmuşta yerin yurdun belli, bir tedirginlik, dikkat edeceğin pek bir şey olmuyor. Ama otobüste örneğin ayakta gideceksem aman arkamda bir amca, birisi var mı tacize uğrar mıyım diyordum. Ama bu gene Türkiye özelinde bir kod, Gaziemir özelinde değil. Her yerde toplu taşıt kullansam buna dikkat ederim. Sağımda solumda kim var dikkat ediyoruz hepimiz.” (32 yaşında, mimar).

Taksi gibi daha tek başına olacakları bir taşıtı kullanan kadın görüşmeciler ise yeni metotlar geliştirmiştir. Örneğin arkadaşına telefon ile “canlı konum” yollamak, “taksi plakasının fotoğrafını” çekmek, “korsan taksi tercih etmemek” ve duraktan bir taksiye binmek, telefonda konuşarak taksiciye ineceği yerde onu bekleyen birisinin olduğuna dair mesajlar veren konuşmalar yapmak gibi (37 yaşında, tıbbi asistan; 23 yaşında, üniversite öğrencisi) yöntemlerle kendilerini güvene almaktadırlar. Tüm bunlar, onları iş veya eğitim yerlerine ya da mahallelerine/evlerine ulaştıracak olan ulaşım araçlarının kadınlara göre güvenli kullanım metotlarıdır. Dahası bir toplu taşıt yolculuğundan sonra, indikleri duraktan eve yürürken de “biriyle mutlaka telefonda konuşmak” gibi benzer metotlar geliştirmişlerdir. Yani evlerine ulaşana kadar kendilerini güvende hissetmek için birçok metot geliştirmek zorunda kalmaktadır.

İzmir’deki toplu taşıtlardan bir diğeri ise İzmir Banliyö Sistemi’dir (İZBAN). İZBAN bir banliyö sistemi olarak metrodan ayrı bir hat üzerinden geliştirilen şehir içi trenle ulaşım sistemidir. Gaziemir’de de iki ana durağı mevcuttur. Bu bölgede yaşayan halk için oldukça yoğun kullanılan bir toplu taşıttır. Çünkü Alsancak, Hatay gibi merkezi konumlara hızlı ulaşım sağlarken; diğer yandan Aliağa, Torbalı gibi uzak mesafe ilçelere de ekonomik yolculuk olanağı sunar. Bu nedenle görüşmeler sırasında sıkça bu ulaşım sistemi ile ilgili deneyimler ve düşünceler aktarılmıştır.

Kadınlar yine kalabalık içinde seyahat ettikleri tren içerisinde ve dışarısında (inecekleri duraklara göre) davranış, giyim kuşam kodları belirlemiştir.

“İZBAN’ı çok kullandığım için çok kısa giymeyim, topuklu ayakkabı giymeyim, şal alıyım. Göbeğim belim açılmasın ona dikkat edeyim vardı.” (23 yaşında, üniversite öğrencisi).

“Mesela İZBAN durağı çok fazlasıyla tenha ve bir sürü değişik insan olabiliyor. Orada bir lunapark var, onun içinden geçmeye dikkat ediyorum. Çünkü daha fazla insan ve kalabalık var orada, başıma bir şey gelirse birilerine ulaşabilme olanağım daha fazla, o yüzden bunu tercih ediyorum (24 yaşında, psikolog).

Mariarosa Dalla Costa'nın *Kadınlar ve Toplumun Altüst Edilmesi* (2014) kitabında vurguladığı nokta ise taşıma araçlarının incelendiğinde, özel taşımacılığın öncelikle erkekler için otomobil kullanımını desteklediği; otobüslerin ise çoğunlukla kadınları taşımak için kullanıldığı şeklindedir. O bu durumu "otobüs yavaş ve güvenli ilerler ama uzağa gitmez, bu yüzden pazara ya da iş yerine gitmek için idealdir" diyerek, kadının ait görüldüğü ulaşım aracı olarak kabul edildiğine dikkat çekmektedir (Costa, 2014, s. 67).

Görüşmeler sırasında sadece bir emekli öğretmen görüşmeci, meslek hayatı boyunca görev yaptığı köy ve kasabalarda ulaşım sırasında hiçbir sorun yaşamadığını paylaşmış, özellikle "bayan öğretmen" olduğu için kendisine daha da saygı gösterdiklerini düşündüğünü belirtmiştir. 1980'lerde İzmir'de köye ulaşım sağlamak için dolmuşa bindiğini, indiği yerden birkaç kilometre yürümek zorunda kaldığını, yol üzerinden geçen köylülerin traktör veya kamyonuyla kendisini okula kadar götürdüğünü aktarmıştır. Bu durumu da normalin üstünde güven veren bir durum olarak yorumlamıştır (67 yaşında, emekli).

Bu görüşmecinin de Atıfbey mahallesine taşınma nedeni çocuğunu daha nezih bir muhitte büyütme isteğiyle 1990'larda gerçekleşmiştir. O dönem çalıştığı Torbalı'ya yakınlığı ve Emlak Bankası evlerinin modern yapısı, tercih nedenleri olarak dikkat çekmiştir. Çalıştığı okullara gelip giderken toplu taşıtta hiç bir sorun yaşamadığını belirtmesine rağmen, bir kadın olarak çocuğunu büyüteceği mahalle için "daha modern", "güvenilir" bir alan seçtiğini paylaşmış olması da önemli bir detaydır.

2.4. Kadının Sokaktaki Taciz/Şiddet Korkusu

Kadınların kent yaşamına dair korku ve endişelerinin başında sokakta başlarına bir şey gelmesi, özellikle tacize ya da saldırıya uğramak gelmektedir. Görüşmelerde tüm kadınların gerek mekânın gerek zamanın kullanımında günlük yaşamlarına etki eden ortak unsurun erkek şiddetine karşı duydukları korku olduğu görülmektedir.

"Çok tenha sokakları kullanmam gece. Karanlık, sessizlik tedirgin eder, bir kadını *bir erkeğin saldırısı* tedirgin eder, başka bir şey değil." (55 yaşında, ev emekçisi).

"Ama bilmediğim yollardan geçeceğim zaman, geç bir saat olduğunda geriliyorum *her kadın gibi*, o korku oluyor. Kimsenin olmayışı da huzursuz ediyor; ama mesela tek başına birinin olması da orada huzursuz ediyor. Çünkü ne yapacağı belli olmadığı için insanların." (22 yaşında, üniversite öğrencisi).

Sokaktaki şiddet korkusu, sadece Atıfbey mahallesinde yaşayan kadınlara özgü değildir; bu kadınlar Türkiye'nin neresinde olurlarsa olsunlar böylesi bir durumu yaşama ihtimalleri olduğunu düşünmektedirler. Çünkü üçüncü sayfa haberleri kadına yönelik şiddetin Türkiye'deki tablosunu her gün ortaya koymaktadır.

“Türkiye’de yaşamak, kadın olmak, haberler nedeniyle korkuyoruz. Sonuçta nereden ne olacağı belli olmaz.” (37 yaşında, tıbbi asistan).

Görüşmeler sırasında sokakta yürürken “arkadan biri geliyor mu diye kontrol etmek”, “karanlık yerlerden geçmemek”, “bir erkeğin takibinden endişe duymak” birçok kadının deneyimlediği korku dolu anlarıydı (37 yaşında, memur; 34 yaşında, kamu personeli).

Özellikle çalışan kadınlar sabah erken saatlerde evden çıktıklarında sokakta tedirgin olduklarını sıklıkla ifade etmiştir. 34 yaşında kamu personeli olan görüşmeci, bir sabah işe giderken her zaman yürüdüğü sokakta bir erkeğin ısrarlı ve yakın mesafe yürüyüşünden rahatsız olarak, tepki gösterdiğini anlatmıştır. Bu durumda adamın kendisini tanıdığını, çalıştığı yeri bildiğini, “her gün buradan geçiyorsunuz, sizi görüyorum” demesi üzerine korku duyduğunu paylaşmıştır. Bu olaydan sonra yolunu değiştirerek, bir daha o caddeden geçmediğini belirtmiştir.

Bu deneyimleri paylaşırken ses tonları değişmiş ve mimikleri yaşadıkları korkuyu yansıtmıştır. Deneyim yaşasın ya da yaşamasin kadınlar her gün işlerine giderken ya da evlerine dönerken benzer endişelerle sokakta yürümekte ve şiddet korkusunu içselleştirmek zorunda kalmaktadırlar.

“Mesela spora gidiyorum, akşam çıkış oluyor, o sessizlikte bir ses duyunca arkamdan biri mi geliyor diye bakıyorum hep. Ya da mesela karşıdan biri geliyorsa, bu sefer yürüdüğüm kaldırımı değiştirip karşıya geçiyorum.” (44 yaşında, kamu işçisi)

Bu gibi sorunlar güvenlik güçlerinin de yeni metotlar geliştirmesine sebep olmuştur. Türkiye’de kadına yönelik şiddete karşı birçok çalışma yürütülmektedir. Bunlardan günümüzdeki dijital çalışmalardan biri Kadın Destek Uygulaması’dır (KADES). KADES Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilerek, 2018 yılında halka sunulmuştur. Uygulama; kadınların ve çocukların şiddete uğrama durumunda Emniyet görevlilerine ulaşmalarını sağlayan ve sonrasında bu görevlilerin buldukları konuma ulaşabilecekleri, acil yardım butonu olarak tasarlanmıştır. Eşinden veya bir başkasından

şiddet gören ya da şiddete maruz kalma ihtimali olan kadınlar, akıllı telefonları üzerinden yapacakları ihbarlarda Kadın Acil Destek İhbar Sistemi'ne ulaşabilmektedirler. Butona basılması durumunda, kişinin cihaz konumu açılarak, en yakındaki Emniyet ekiplerinin müdahale etmesi amaçlanmıştır. Nisan 2022 itibariyle yetkili makamların açıklamasına göre Türkiye'de üç milyonun üzerinde kadın uygulamayı telefonlarına indirmiş durumdadır (Yüce, 2022).

Uygulamanın bilinirliği ve kullanılıp kullanılmadığı bu çalışma kapsamında da görüşmecilere sorulmuştur. 32 kadından yalnızca bir tanesinin telefonunda uygulamanın yüklü olduğu öğrenilmiştir. 22 yaşında üniversite öğrencisi olan bu görüşmeci, uygulamanın “kendisine güven verdiğini”, “başına bir şey gelirse kullanabileceğini” ifade etmiştir. Diğer üniversite öğrencisi kadınlar arasında bu uygulama biliniyor fakat telefonlarında bulunmuyorken, 40 yaş ve üzeri kadınlar ise uygulamayı “daha önce duymadıklarını” belirtmişlerdir.

Kadınlara göre dışarıda güvende olabilmek için sadece geçecekleri sokaklara dikkat etmek, güvenli saatlere bağlı kalmak yetmemektedir. Daha da önce belirtildiği gibi nasıl giyineceklerine de dikkat etmeleri gerekmektedir. Özellikle etek, elbise, dekoltesi olan bluz ve topuklu ayakkabı gibi giysiler birçok kadın için yeri, zamanı ve hatta kimin yanında giyilebileceği belirlenmiş parçalardır. Dahası bu durum, yaşı kaç olursa olsun kadınların hepsinin hayatlarında deneyimledikleri, maruz kaldıkları, dikkat etmek zorunda hissettikleri kontrol alanlarından biridir. Örneğin iş yerinde veznedede çalışan bir kadın, yukarıdan bakıldığında göğüs çatalının görüneceği iddiasıyla kocası tarafından kıyafetlerine karışıldığını paylaşmıştır. Bu kontrol mekanizmaları sadece erkekler olmayıp, ataerkil sistem tarafından kadınların otokontrollerine de sirayet etmektedir. Birçok kadın dışarı çıkarken “kısa şort giymemek”, “abartılı giyinmemek”, “dekolte tercih etmemek”, “tayt giymemek” gibi açıklamalar yapmıştır. Yanı sıra bunların “kendi tercihleri olduğunu” belirtmişlerdir.

“Eşim özellikle iş yeri kıyafetlerime daha çok takılıyor; normal zamanda bir şey demiyor. Ailemde de ortaokulu bitirmiştim; liseye geçtiğimde artık askılı giymeyelim, kısa şort giymeyelim, dediler. Ben de bir daha giymedim zaten.” (37 yaşında, memur).

“Servisi beklerken ya da giderken başıma bir şey gelmedi (tahtaya vurdu); hiç tedirgin olmadım. Giyimime çok özenirdim; moda olan her şeyi takip ederdim. Ama tayt giymem, kısa şortla gitmem.” (62 yaşında, emekli).

Oysaki görüşmenin devamında çocukluklarında aileleri tarafından yetiştirilme tarzının etkisiyle bu seçimleri yaptıklarını belirtmişlerdir. Bir kısmı ise bu tercihlerini, eşleriyle tartışmamak için yaptıklarını söylemişlerdir. Bu noktada ataerkil sistemin kadınlar üzerindeki etkisini göstermektedir. Dahası, disiplin mekanizması devreye girerek, kadınların içeride ve dışarıda nasıl giyinecekler, hareket edecekleri gibi birçok alanda müdahaleleri söz konusu olmaktadır.

Doğrudan ve dolaylı aktörler olarak aile üyeleri, koca ve komşu gibi gözetleme mekanizmaları kadınların hayatlarına müdahale etmektedir. Bu müdahalenin doğal ve olağan görülmesi ise ataerkil sistemin kemikleşmesinden kaynaklanmaktadır. Hem ailenin hem çevrenin baskısıyla birçok kadın yaşamında görünmez sınırlarla çevrelenmektedir.

“Zaman ilerledikçe, insanlara karşı güvensizlikle, sokak tacizleriyle, olabilir mi düşüncesiyle, geçeceğim sokakların kaldırabilirliğine göre giyiniyorum. Dikkat etmek zorunda kalıyoruz maalesef ki.” (48 yaşında, özel sektör işçisi).

Görüşmelerde bazı kadınların giyimlerine kimsenin karışmadığını, istedikleri saatte istedikleri yere çıkabildiklerini ifade etseler de öğretilen ve içselleştirilen durumların yine ataerkil kalıplar içerisinde olduğu dikkat çekmektedir. Kadınlar her ne kadar güvende ve özgür olduklarını düşünseler de onlara “ailelerinin öğrettiği” ve sokağın onlara “izin verdiği” kadarıyla dışarıda olabilmektedirler. Kadınların kent yaşamındaki görünmez sınırları ataerkil aktörler tarafından çizilmeye devam etmektedir. Özellikle mahalle bağlamında, sokaktaki ataerkil gözetleme kuleleri (esnaf, komşu vb.) kadınların güzergâhları ve yaşam biçimleri üzerinde etkili olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENTSEL YAŞAMDA ATAERKİNİN PANOPTİKON TEMSİLLERİ

3.1. Aktif ve Pasif Denetçiler: Mahallenin Gözetleme Kuleleri

Bu bölümde Foucault'nun panoptikon değerlendirmeleri çerçevesinde, kent yaşamında kadınların ataerkil sistemin aktörleri tarafından nasıl izlendiği, gözetlendiği ve sınırlarının çizildiği ele alınmaktadır. Göz veya gözetleme kulesi panoptikon modelinin en önemli sembolleridir. Panoptikon modelinde bireyleri sürekli gözetleyen bir kulenin varlığının kişileri nasıl disipline ettiği ve sürekli bir kontrol mekanizması sağladığını teorileştiren bilinen en eski sistemlerden biridir.

Bu modelden esinlenilerek, kadınların kent yaşamlarında farklı aktörler tarafından izlenmesi Foucault'nun değerlendirmelerindeki gözetleme kulesi rolü ile benzerlik taşıdığı görüşüne varılmıştır. Kadınlar tarafından paylaşılan deneyimlere istinaden, giyimlerinden, dışarıda geçirilecek zamana, gidilecek yere kadar birçok alanda denetimi olan aktörler; anne, baba, koca gibi aile üyeleri “aktif denetçiler” olarak adlandırılabilir. Komşu, esnaf gibi sokakta denetimi olan üyeler ise “pasif denetçiler” olarak tanımlanabilir. Tüm bu aktörlerin ortak yönü, gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak kadınların ataerkil sistem tarafından denetlenmesini pekiştiren rollere sahip olmalarıdır.

Literatürde aktif ve pasif aktör kavramları genellikle kadın ve erkeğin toplumsal konumlandırılma biçimlerine atfedildiği görülmüştür (Dedeoğlu, 2000; Altındal, 2009). Ancak bu çalışmada kadınların yaşamlarında etkisi olan ve bunu doğrudan ya da dolaylı biçimde sürdüren görünmez aktörleri sembolize etmek için kullanmak tercih edilmiştir. Aktif aktörler aile üyelerini ifade ederken; pasif aktörler komşu, esnaf gibi dış gözetim aktörlerine işaret etmektedir. Bu bağlamda, görüşmeler sırasında özellikle komşuların kadınların yaşamları üzerindeki etkisi sıklıkla dile getirilmiştir.

3.1.1. Evdeki Erkek

Kadınların toplumsal cinsiyet rollerine göre biçimlendirildiği, sınırlarının belirlendiği ataerkil sistemin baş aktörden biri “evdeki erkek”tir. Aile içerisinde ilk olarak baba tarafından çocukların ve eşin (kadının) disipline edilmesi başlar. Buradaki baba figürü sıklıkla otoriter, kurallar koyan özellikle kız çocukları için “namusun koruyucusu” olarak betimlenir. Evdeki erkek kardeş, ağabey ise babanın temsilcisi, soyun devamı olduğu için evdeki kadın ve kız çocukları üzerinde söz sahibi diğer kişidir.

Tarih boyunca devlet otoritesi ile babanın otoritesi yani aile içindeki iktidarı arasında bir bağ olduğu söylenebilir. Çünkü devlet otoritesinin ailedeki temsilcisi olarak görülen “baba” mutlak söz sahibi konumuyla, çocukları üzerinde disiplin sağlayan baş aktördür (Say, 2015, s. 144). Bu kontrol mekanizması özellikle kadın ve kız çocuklarını hayatları boyunca birçok alanda etkilemektedir.

“Babam çocukken kısa şort giydiğimde ‘bununla aşağı inme’ dedi, bir tek onu hatırlıyorum. Zaten genel olarak normal giyiniyorduk ama babam bir keresinde kısa şortum için böyle demişti.” (37 yaşında, memur).

“Giyim çok kısa, açık giymem. Rahat şeyler giymeyi severim. Evlenmeden önce ailem, ailem tutucuydu, kısa şort giydirmezdi.” (47 yaşında, memur).

Kadınlar aile içerisindeki bu erkek egemen otoriteler tarafından da biçimlendirilir. Görüşmeler sırasında birçok kadının yetiştirilme tarzı olarak ifade ettikleri alışkanlıkları, evdeki erkeklerin müdahale ettiği dikkat çekmiştir.

“İş yerinde kargoda olduğum için genelde rahat edebileceğim, rahat kıyafetler tercih ederim. Etek falan çok olmuyor. Giydiğimde de eşim sabahtan akşama kadar söylendiği için. Veznede oturduğumda benim oturduğum yer aşağıda kalıyor; müşteri yukarıdan bakarken çatalımı görüyormuş. Bak müşteri gibi bakıyorum buradan çatalımı görüyorum diyor bana. Özellikle iş yeri kıyafetlerime daha çok takılıyor; normal zamanda bir şey demiyor. Ailemde de ortaokulu bitirmiştım; liseye geçtiğimde artık askılı giymeyelim, kısa şort giymeyelim dediler. Ben de bir daha giymedim zaten.” (37 yaşında, memur).

Evlendikten sonra ise babanın kontrol hakkının artık kocaya geçtiği varsayılmaktadır. Kadınlar baba evinde öğretilen norm ve kurallarla, evlendikten sonra da “iyi bir eş” ve

“iyi bir anne olmak” için yaşamlarına devam etmektedir. Ancak burada yeni bir aktif denetçiye tabii olmak zorundadır: *Kocası*.

Aktaş’ın araştırmasında vurguladığı gibi: “Geleneksel ailede önce babasının ve erkek kardeşlerinin egemenlik ve baskısı altında toplumsallaşan kadın, böylesi bir var olmayı evlendiğinde kocası ile olan ilişkilerinde de sürdürmektedir. Kadın ya birinin kızı ya da karısıdır; tek başına var olması neredeyse mümkün değildir. Bu bağımlılık ilişkisi kız çocuğa çok küçük yaşlardan başlayarak benimsetilmektedir.” (Aktaş, 2013, s. 56)

Bu noktada kadınlık deneyimlerine bakıldığında, kadınlar özellikle giyim kuşam konusunda kocalarının kendilerine karıştıklarını ifade etmektedirler. Ancak birçoğunun bu durumu yine içselleştirdiği, normalleştirdiği yaygın bir durum olarak görülmektedir.

“Evlendikten sonra eşim çok kıskanç olduğu için çok karıştırdı. Annemle gezmeye gideceğimiz zaman bize yol çizerdi önce, şuradan geçin buradan geçin diye. Ama evlenince değişti her şey, etek falan giymek yok. En son bir bluz dikmiştim kendimi, arkadan düğmeli, önden de değil. Ona bile ışıkta hafif içimi gösteriyormuş diye laf etti. Eğilince çatalın gözüdür, kolunu kaldırıncaya kolunun altı gözüdürmüş. Her şeye laf ederdi. Eskiden çok karıştırdı.” (67 yaşında, ev emekçisi).

“Eşim gezmeme karışmazdı ama ‘ben gelene evde ol’ derdi. Bazı dolduruşlar yapardılar (alt katta yaşayan kayınvalide), eşim yukarı küs çıkardı. Neyin var derdim, yok bir şey derdi. Böyle huyları vardı.” (62 yaşında, ev emekçisi).

Çalışan kadınların iş yerinde giyim kuşam kuralları olup olmadığı sorulduğunda, hepsi standart bir kuralın olduğunu belirtmişlerdir. Bu duruma istinaden, “iş yerine uygun”, “dekolte olmayan”, “fazla açık ya da kısa olmayan” şekilde giyinmeyi tercih ettikleri ortak görüşündedirler. İş yerindeki kadın erkek sayısı dağılımı, yapılan işin niteliği, ofis dışına sahaya çıkılması gibi durumlar kadınların iş yerlerindeki giyim tercihlerini etkilemektedir.

“İş yerinde usturuflu giyinilir. Dekolte, dar, mini şeyler yok. Ben rahat klasik giyinmeyi seviyorum.” (33 yaşında, sözleşmeli memur).

“Bir iş yerinde çalıştığım kişi sayısı ve cinsiyetlerinin sayısı etken olabiliyor. %90 erkek benim çalıştığım yer, beyaz yaka daha fazla kadın. Ancak ağır sanayi alanı olduğu için işçi kısmı yoğunluk erkek. Kısa etek aşırı derecede, göğüs dekolte kurumsal firmaya yakışmadığı için de tercih edilmez. Evliliğim 10 yıl boyunca

baskıyla geçti, kıyafette özellikle. Her yere giderken kıyafetime takılırdı. Vardiyalı çalışırken, zaten dikkat ederdim. Spor tarzı giyinirdim. Bir kadın olarak evliliğimde baskılandım. Bir başkası için giyindiğimi düşünüyordu. Bir başkasına kendimi göstermek istediğimi söylerdi. Bu durumda bildiğimi yapamadım, onun o ortamda olmayacağı görmeyeceği zamanlarda gizli yaptım. O şiddete maruz kalabiliyordum, eğer ki bilinçli şekilde ona karşı gelseydim.” (48 yaşında, özel sektör işçisi).

Ancak iş yaşamında özellikle dışarıdaki “erkeklerin bakışı”ndan rahatsız oldukları, bu nedenle giyimlerine dikkat ettikleri sıklıkla ifade edilmiştir. Yani kadınlar yalnızca evdeki erkek tarafından değil; dışarıdaki erkeklere göre de hareket etmek zorunda kalmaktadırlar.

“Aslında etek giymeyi de severim ama çok tercih etmem. Benimle ilgili bir şey bu. Bu konuda eşim biraz hassas, evet. O da benimle kamuda çalışıyordu. ‘Ben burada olan sohbetleri biliyorum, hiç hoş değil’ derdi. O yüzden sabahları birlikte çıktığımız için bakar bana. Hatta geçen deri bir tayt almıştım, onu giydim ‘bununla mı gideceksin?’ dedi. Aslında ne var dedim. ‘İşte çok dikkat çekiyor’ dedi. Dışarıya hiç karışmaz aslında giyinmem ama sadece iş yerime karşı dikkat ediyor. Ben de tamam dedim, tartışmıyorum. Ben de o öyle dedikten sonra, az çok yıllardır bu durumları biliyorum, ara sıra iş yerinde bende rahatsız olmuyor değilim bu durumlardan. *Bakış, bakışlar*, iki erkek görsün seni mesela, bir gün farklı giyinmişindir, hoş olmak istemişindir ama o *bakışlardan* anlarsın, rahatsız olursun.” (44 yaşında, kamu işçisi).

“Ama bazen çıkacağımız yerler (denetim için) belli olunca giyim tarzımı değiştiriyorum. Pantolon giyiyorum, sanayi tarafına gideceğim zaman özellikle. Bir kere o hatayı yaptım, denetim yapamadım açıkçası. Bakışlar çok rahatsız ediciydi, toplu olarak bakışlar. Çok kısa bir etek değildi, memuriyete uygun diz üstü bir etek giymiştim. Ona rağmen bakışlardan çok rahatsız oldum. Yanımda benimle denetime çıkan arkadaşım da çok rahatsız oldu. “Arabaya geç otur istersen” dedi, bunu bile söyledi artık. Yanımdaki arkadaşım erkekti. İzmir’de yaşıyorum, Gazemir’de sonuçta ama bu olay olabiliyor. Dekolte dikkat etmem gerektiği ailem tarafından empoze edildi açıkçası. Ama hiç onu giyme, bunu giyme gibi şeyler demediler bana. Çok fazla ben de dekolte giymiyorum zaten, normal standartlarda giyiniyorum.” (37 yaşında, memur).

“Giyim konusunda fazla söz duymuyorum ama biraz açık giyinirsem annem de erkek arkadaşım da “giymesen mi acaba” diye söylemleri oluyor.” (22 yaşında, üniversite öğrencisi).

Kadınlar sadece giyimleri konusunda değil; hayatları boyunca birçok alanda erkeklerin müdahalesine maruz kalmaktadır. Babasının veya kocasının tercihleri nedeniyle yaşadıkları durumlar kadınlar tarafından çoğunlukla ses kaydının alınmadığı sohbetler esnasında paylaşılmıştır.

“Lise 1. sınıftayken beden eğitimi dersinden kalmıştım. Çünkü babam voleybol dersine girmeme izin vermedi. Öğretmenim ‘Derse girmezsen sınıfta bırakırım. Gelmen gerek babana söyle’ demişti. Babama söylediğimde daha çok kızdı ve bana izin vermedi. Bu yüzden dersten kaldım.” (59 yaşında, emekli, Alan Notları).

“Meslek Yüksek Okulu’nda anestezi bölümünü birincilikle bitirmiştım ve kadro verilmişti üniversite hastanesinde. Ancak o dönem eşim asker olduğu için tayini çıkmıştı. Ben de çocuğum olduğu için bu fırsatı değerlendiremeyip, taşınmak zorunda kaldım.” (52 yaşında, ev emekçisi, Alan Notları).

Kadınların dünyasına bakıldığında, yaşamları boyunca yapmak istediklerinden ya da yapabileceklerine ilişkin potansiyellerinden feragat edebilmektedir. Bu sonucu ortaya çıkaran ise toplumsal cinsiyet rolleri ile yüklenen “kadına özgü sorumluluklar”dır. Özellikle evdeki erkekler tarafından disipline edilerek, yaşadıkları süreçler kadınlar için normalleştirilmektedir. Serpil Sancar’ın *Erkeklik: İmkânsız İktidar* (2008) kitabında vurguladığı gibi, ataerkil iktidar ilişkileri içerisinde erkekler tarafından kadın; ideal eş/ideal kadın olarak “ev içerisinde”, “çalışmayan” ve “anne” rolleriyle tanımlanmaktadır (Sancar, 2008, s. 64-73). Bu nedenle babanın sözünü dinlemesi gereken kız çocuklarının, evlendikten sonra kocasının da sözünden çıkmaması beklenmektedir. Buna bağlı olarak, bazen çocukken dersten kalırken, bazen birincilikle diploma aldığı mesleğini yapamamaktadır.

3.1.2. Evdeki Kadın

Evdeki aktif denetçilerden bir diğeri ise aile üyesi olan diğer kadınlardır. Anne, kayınvalide, görümce gibi aile üyelerinin evdeki kız çocukları ya da gelin üzerinde etkisi ve denetimi en fazla olan kişilerdir. Araştırmada özellikle annelerinin giyim konusunda kadınlara müdahale ettiği görülmektedir. Ayrıca yaşı kaç olursa olsun bir

kadının annesi tarafından hâlâ denetlendiği öğrenilmiş, dahası kocasına karşı sorumlulukları hatırlatılarak eleştirildiği aktarılmıştır.

“Annem hâlâ ‘saat kaç oldu, kocan eve geldi sen yoksun’ diye çıkışır bana. Hani bana kocam kızacak diye düşünür. Bende ona ‘yok aradı beni az önce, hazır bir şey söyleyeyim mi yemek eve dedi’ derim. ‘Onu da yapmış kendi gibi, ipsiz beygir ne olacak’ der bana.(gülerek anlatıyor).” (67 yaşında, ev emekçisi).

“Gideceğim yere göre seçerim kıyafetlerimi, şık giyinmeyi severim. Babam yapmaz ama annem yapar. Ben nasıl duracağımı çok iyi bilirim derim ve ne istersem giyerim. Annem onu giyme bence yapar. Ama dinlemem. O öyle söyleyince ben de daha çok inat ediyorum.” (22 yaşında, üniversite öğrencisi).

“Giyim konusunda fazla söz duymuyorum ama biraz açık giyinirsem annem de erkek arkadaşında “giymesen mi acaba” diye söylemleri oluyor.” (22 yaşında, üniversite öğrencisi).

Özellikle aynı evde yaşlı bir kadın akraba (anneanne ya da babaanne) ile yaşamış olan kadınlar ise çocukken kendilerine bu yakınlarının fazlasıyla karıştığını ifade etmiştir. Giyimleri, dışarıya çıkacakları zaman ya da ev işlerinde görev almaları gibi birçok alanda evdeki yaşlı kadının otoritesi görülmektedir.

“Babaannem çok karıştırdı çocukken; tayt giymeme çok kızardı. Kıyafetlerime çok karıştırdı. Babam karışmazdı.” (40 yaşında, memur).

Anne olan görüşmecilerden bazıları ise kızlarına müdahale ettiklerini kabul ederek; bunu “çevreden gelebilecek kötülöklere karşı bir önlem” olarak açıklamaktadırlar. Her ne kadar kız çocuklarını özgür bir şekilde büyütmek istediklerini belirtse de yaşadıkları çevrenin -İzmir olmasına rağmen- buna uygun olmadığını düşünmektedirler. Kız çocuklarının (18 yaş üstü olsa da) başına bir şey geleceği korkusuyla onlara belirli sınırlar çizerek, kurallar koymaktadırlar. Örneğin aynı ailenin kız çocuğu ve erkek çocuğuna eve giriş saatlerinde farklı izinler tanınmaktadır. Kız çocuğuna akşam en geç saat 10’da evde olması tembihlenirken; bir erkek çocuğu için bu saat 11-12’leri bulabilmektedir.

“Kızıma istediği zaman, istediği kişiyle görüşebilir aslında ama çevredeki olan bitenlerden kaynaklı yine şüpheler, korkular. Genç kız olması. Onun görünüşü fiziki olarak dikkat çekici olduğu için, dışarıya karşı temkinli olmasını, kontrollü olmasını öğütüyorum.” (48 yaşında, özel sektör işçisi).

Gaziemir'in eski adıyla Seydiköy zamanını bilen, yerli kadın görüşmecilerin ise kayınvalideleri tarafından maruz bırakıldıkları denetimden görüşmelerde sıklıkla dile getirilmiştir. Birçok kadın aynı evde ya da bahçede kocasının akrabalarıyla birlikte yaşamıştır. Bu topluluk içerisindeki ilişki, özellikle “kayınvalidenin gelini üzerindeki” otorite ve denetimi üzerine kurulmaktadır. Çoğu zaman bir kadının evinin içinden dışına tüm alanlarda söz sahibi olan kayınvalidesidir. Evdeki erkekten sonra söz sahibi olan bu kadın, başka bir kadına aynı otoriter yapı ile sınırlar çizmektedir.

“Gençken kayınvalidem bana karışırdı. Ablamla eniştem geldi bir gün; evde yoklar diyip almadılar içeriye yani. Benim evime karar veriyordu. Ben anneme geleceğim, o karar verirdi. Eşime dolduruşu getirmeye çalışırlardı ama eşim inanmazdı dinlemezdi hiç. Ondan adı kılıbık oldu. Gaziemir’de geçindin mi anlaştın mı kılıbık olurdu adın. Erkek dövecek, vuracak, hovardalık yapacak; o zaman adı erkek o evlat. Tövbeler olsun. Bunun erkekliği nerede acaba?” (69 yaşında, çocuk bakıcısı).

“Sürekli takipteler başkası ne yaptı, kim girdi kim çıktı diye dedikodu yaparlar. Ama kendi gözündeki çöpü hiç görmezler. Kayınvalidem ve görümcem bana, evime çok karışırdı. Sen çok geziyorsun, sana da çok gelen var derlerdi.” (62 yaşında, ev emekçisi).

Kadriye Semerci Özkan ve Derya Şaşman Kaylı'nın araştırmalarında dikkat çektiği gibi, kayınvalide ile yaşanan olumsuz ilişki örneklerinde alt temalar “kadınların tahakküme dayalı aile içi ilişkilerde, ataerkil değerler üzerinden statü kazanmalarına” işaret etmektedir. Çalışmada genellikle gelinler ve kayınvalideleri arasında sürekli bir gerilim ve iktidar mücadelesi yaşandığı belirtilmektedir (Özkan & Kaylı, 2022). Özkan ve Kaylı'nın da başvurduğu literatürde yer diğer alan çalışmalarında¹² da gelin kayınvalide arasındaki ataerkil sisteme dayalı ilişkiler ve kontrol mekanizmasına dair deneyimler hâkimdir.

Gerek toplumsal cinsiyet rolleri gerekse yukarıda bahsi geçen evdeki denetçi kadın ve erkeklerin müdahaleleri, kadınlarda içselleştirilmiş bir otokontrole neden olabilmektedir. Görüşmeler sırasında giyim konusunda tercihleri sorulan kadınların genellikle kendi seçimleri olarak ifade ettikleri tarzları, erkek egemen sisteme uygun olarak belirlenmiştir. Bu noktada kadının “kendi kontrolü” ile sınırlarını kabul ettiği söylenebilir.

¹² Yavuz, 2015; Şenol Cantek ve Akşit, 2015; Kandiyoti, 2015; Yalçın-Heckmann, 2015.

“İlçede büyümenin vermiş olduğu bir şey olabilir, öyle kısa mini ben de kendime yakıştıramadığım için giymiyorum. Daha önce de giymezdim, o şekilde devam etti.” (42 yaşında, memur).

“Evlendikten sonra eşim karışmadı hiç. Çünkü neden? Evlenmeden önce yeterince yaşamışım kontrolü. Kendim de ona göre davranıyorum. Bazen kocama kızıyordum, hiç kıyafetime karışmıyor, oraya gitme buraya gitme demiyor diye. Ama sonra kendime bakıyorum ‘e ben zaten bunları yapmıyorum ki neden karışsın’ (gülüyor).” (57 yaşında, ev emekçisi).

Diğer bir yandan, kontrol mekanizmalarının varlığına rağmen, İzmir’de bir kadın olarak yaşamının sağladığı bir özgüven olduğunu paylaşan kadınlar da mevcuttur. Aktarılan kadınlık deneyimlerinde özellikle toplum içinde yalnız olmadığını, desteklendiğini, korunduğunu hisseden kadınlar bu şehre daha çok güven duyduklarını ifade etmektedir. Buna örnek olarak 32 yaşındaki mimar görüşmeci, İzmir Eşrefpaşa’da toplu taşıma aracı olarak kullandığı otobüste yaşadığı bir olayı paylaşmıştır:

“Üniversiteye gidip gelirken kendi seçtiklerimi giydim hep ama yolla ilgili, çevreyle ilgili yaşamadım hiç. İzmir’de bir olay yaşamıştım, Eşrefpaşa’dan geçerken bir amca otobüste bir kıza, “böyle kısa şort mu giyilir?” gibi bir şey söylemişti ve İzmir ahalisi yaka paça o amcayı otobüsten indirdi. Biraz da tartaklayarak. Bu şey güveni veriyor, ben bunu giyersem ve biri bir şey dese dahi *beni savunacak insanlar çoğunlukta olduğumuz için* bu güveni veriyor. Hatta tamam giyeyim, biri sıkıyorsa bir şey desin onu bastırırız, biz daha çoğuz güveni veriyor.” (32 yaşında, mimar, vurgu benim).

Bu deneyiminde güven duygusunun bir kadın olarak desteklenmesine, toplum içerisindeki çoğunluk olma hissine bağlamıştır. İzmir’in sosyoekonomik seviyesinin kendisine bu alanı tanıdığını ifade etmiştir. Çalışmak için İstanbul’a taşınmasından sonra, bir kadın olarak daha fazla şeye dikkat ettiğini belirterek, farklı ilçelere göre giyim tarzını değiştirmesi dikkat çekmiştir. Bu durum, kadınların gözetlenişinin ve şekillenişinin İzmir özelinde kalmadığını, kadınların farklı yerleşimlerdeki kadınlık deneyimleri bağlamında sürdüğünü göstermektedir.

3.1.3. Komşular

Ataerkinin panoptikon temsillerinden bir diğeri ise mahalle komşularıdır. Komşu kavramı hem aynı mahallede, apartmanda, sokakta oturlan diğer hane halkı hem de

mahalle esnafıdır. Görüşmeler sırasında birçok kadın, komşuları tarafından “gözetlendiğini”, “takip edildiğini”, “kontrol edildiğini” sıklıkla dile getirilmiştir. Dolayısıyla ev dışı bir özne olarak komşu(lar) kadının kent yaşamındaki bir başka denetim mekanizması olarak ele alınabilir. Foucault’nun değerlendirmelerindeki gözetleme kulesi sembolünün mahalledeki karşılığı, komşunun kapısında bulunan gözetleme deliğidir.

“Mahalle muhtarı tarzı insanlar var öyle tipler. Ben yaşamadım ama mesela karşı komşum, bir abla var, yer evinde (giriş katında) oturuyor. Mahallede ondan habersiz kuş uçmaz, herkesin her şeyini bilir. Ulakları var herhâlde. Hep evde ve oranın yerlisi, herkesi tanyor biliyor. Kaç gün evden gitmişsin, nereye gitmişsin bilir. İnsanlara laf atar bundan hoşlanmam.” (33 yaşında, sözleşmeli memur).

“Apartmanımızda yaşlılar geç saatlerde giren çıkan olmasından rahatsız olduğunu söylüyor. Gece saat 3’te apartmanın kapısı açıldı, duymadınız mı diyorlar. Sürekli sanki bir *takipteler*. Genelde yaşlılardan bunu duydum.” (59 yaşında, emekli).

“Bir tane teyzemiz vardı apartmanda giriş katta, her kapı açıldığında binanın açar kapısını bakardı. Kapıyı çarptınız, uyandım derdi. Herkesi *takip ederdi*, kim girdi kim çıktı.” (67 yaşında, emekli).

Komşu kavramının cinsiyetsiz olarak ele alındığı görüşmeler sırasında, görüşmecilerin kadın komşularının daha çok birbirini takip ettiğini dile getirmesi dikkat çeker. Bununla beraber kadınlar bu durumu, diğer komşuların kendi aralarında dedikodu yapması olarak adlandırmaktadır.

Dedikodunun alt yapısını oluşturanın, toplumsal cinsiyet normları kapsamında kadınların evde geçirdiği zamanın daha çok olmasının ve çoğunlukla kendi aralarında görüşebilmelerinin, “evde olması gereken kadın” öğretisi olduğu göz ardı edilmemelidir.¹³ Ataerkil sisteme bağlı olarak, çalışma hayatından uzak bırakılan, çocuk ve yaşlı bakım sorumlulukları yüklenen taraf “kadın” olmaktadır. Bu sorumluluklar kadınlar tarafından kendi “doğal görevleri” olarak algılanmakta; erkekler tarafından da onaylanarak devam ettikçe aile içi eşitsiz ilişkiler yeniden üretilerek bir sonraki kuşağa aktarılmaktadır (Aktaş, 2013, s. 56).

¹³ Bu konuda ayrıntılı çalışmalar için bkz. Aktaş, 2013; Kerestecioğlu, 2013; Say, 2015.

“Mahallemizde kim girdi kim çıktı *takipte* insanlar vardır, başkalarını konuştuğlarını duydum. Taşınanların ne olduğunun belli olmadığını, giren çıkan adamların ne olduğunun belli olmadığını konuşuyorlar. Bunu genelde kadınlar konuşuyor. Tabi erkeklerde konuşuyordur ama biz duymuyoruz.” (55 yaşında, ev emekçisi, vurgu benim).

“Kadınlar birbirini daha çok takip edip, yaptığını, girdiğini çıktığını, kim geldi kim gitti, balkonda oturdu oturmadı, şortla çıktı çıkmadı gibi muhabbetleri orada daha çok yaşıyordum. Bunu daha çok kadınlardan daha çok hissediyordum.” (52 yaşında, ev emekçisi).

“*Her şeyi gören bilen bir komşumuz* (erkek) var ama dedikodu yapmaz. Sürekli dışarıda ve herkesle muhabbeti olan birisi. Bu yüzden her şeyi biliyor” (37 yaşında, tıbbi tıbbi asistan, vurgu benim).

Kadınlar komşuları tarafından genellikle giyim kuşamlarına karışıldığını dile getirmiştir. Dahası giyim konusundaki bu müdahalenin tek bir tarafı yoktur. Bir kadın ister açık, “dekolte” giyinsin ister kapalı, baş örtülü olsun; komşuları tarafından eleştirildiğini, ona karışıldığını belirtmiştir. Özetle kadınlar mahallede yaş grubu fark etmeksizin giydikleri yüzünden yargılanmakta veya etiketlenmektedirler:

“Başörtüsü konusunda karışan oldu. 10 seneyi geçti kapalıyım. Karşı komşum kendi kendine karşı çıkıp, komşularımı dolduruşa getirmeye çalışmış. Onlara gidip ‘onunla artık görüşmeyin, o kapandı, türbana girdi’ deyip komşularımı doldurmaya çalışmış. Tabi ki kendini bilen komşularım ona hiç taviz vermeden, bana destek oldular. Ama karşı komşumun yaptığını unutmam hiç.” (53 yaşında, ev emekçisi).

“Samimi konuşmayı sevmiyorum komşularla ama onlar çok seviyor. Bence nasılsın iyi misin yeterli konuşmak için ama onlar nereye gidiyorsun soruları var, giyim konusunda da var. Dalga geçer gibi söylerler mesela ‘kış günü üşüyeceksin’ der. Dışarıda bir şey görürlerse anneme yetiştirirler. Arkadaşımın evimize gelişi gidişinde sorun yok, erkek arkadaşım var, onun da gelişinde yakalanmadığım sürece sorun yok.” (22 yaşında, üniversite öğrencisi).

“Ben kendimden sorumlu bir insanım, karşıdaki insanı çok takmam. Ama her apartmanda olduğu için bizde de böyle insanlar mevcut yani takip eden, dikkat eden” (48 yaşında, ev emekçisi).

Komşuları tarafından takip edildiğini, gözetlendiğini düşünen kadınların çoğu, bu durumdan rahatsız olmadığını belirterek, durumu içselleştirmiştir. Genellikle gülerken bahsettikleri bu tip komşuların, herkesin hayatında olduğunu düşünmekte yani yaşadıklarını normalleştirmektedirler. Özellikle yaşlı insanların boş kaldıkları için başka insanlarla ilgilendiğini, zaman geçirdiklerini düşünerek, bu durumu “masum bir meraklılık” şeklinde kabullenmektedirler:

“Emlak bankası bloklarında yaşayan yaşlılar bakar gelen gidene. Bir komşum vardı böyle balkonda olan hep. Bizle oyalanıyorlar aslında, geldi gitti öyle yaptı böyle yaptı, onlar da vakit geçiriyor aslında. Benim de hoşuma gidiyor. Geçen taşınırken komşum “çocukları büyüttünüz burada” dedi, şey yaptı biz sizi izliyorduk hep dedi. Biliyordum zaten hep karşımda görüyordum. Geçen ışığım açık kalmış, hemen söylüyor “kızım bak ışık açık kalmış, kaç saattir yanıyor” diye. Seviyorum ben de (gülüyor).” (37 yaşında, memur).

“Karşıda bir teyze var, kendi apartmanımızda da biri var. Onlar hiç balkondan içeri girmezler. Herkesten, her şeyden haberleri olur (gülüyor). Her yerde var demek ki. Bize laf etmezler ama öyle takip ediyorlar. Rahatsız olmuyorum.” (42 yaşında, memur).

“Önceki mahalleimde yaşlanmış, eve kapanmış insanlar vardı, oluyordu pencereden bakan. Takip eden, nerden geldin, nereye gidiyorsun diye soran oluyordu. Rahatsız olmuyordum, çünkü dış dünyayla iletişimlerini öyle kuruyordu onlar da. Dedikodu gibi, rahatsız edici boyutta değildir.” (47 yaşında, memur).

Kadınların mahalle içindeki komşularıyla ilişkileri, bazen olumlu ve destekleyici olabilirken bazen de müdahaleci veya baskıcıdır. Örneğin, kadınların kişisel yaşamlarına karışma, aile ilişkilerini veya ev içi kararları kontrol etme girişimleri gibi davranışlar söz konusudur. Kişisel alanlarında görülen bu tarz müdahaleler, kadınların yaşamlarında daha geniş etkiye sahiptir ve görünmez bir sınır çizmektedir. Bu durum özel hayata müdahaleye ve baskıya neden olabilmektedir.

Toplumun bazı kesimlerinde, kadınların davranışları, kıyafetleri, hareketleri veya ilişkileri üzerinde toplumsal normlar ve beklentiler oluşturulmaktadır. Bu görüşe uymadığı düşünülen kadınlar, komşular veya diğer insanlar tarafından eleştirilmekte veya dışlanmaktadır. Örneğin, kadınların gece dışarıda dolaşmasının veya yalnız yaşamasının hoş karşılanmadığı ataerkil bir yaklaşım hâkim olabilmektedir. Bu

topluluklar içerisinde komşular müdahaleci davranarak, kadınların hareketlerini sınırlamaktadır.

Bu sonuçlar, Foucault'nun temel sorunsalından biri olan iktidarın oluşum dinamiği ve bunun insan özgürlüğü üzerinde nasıl etkili olduğuna yanıt gibidir. Ona göre “özgür irade bir yanılsamadır” ve dahası “toplumsal kontrol mekanizmaları” bireysel seçimler ve bilinç üzerinde etkilidir (akt. Lordoğlu, 2018). Aynı Atıfbey mahallesindeki komşularının bakışları ve takibi nedeniyle kıyafetinden, eve saat kaçta döneceğine karar vermek zorunda bırakılan kadınlar gibi. İster bekâr ister evli olsun birçok kadın evine giren çıkan kişiler konusunda kapıdaki gözetleme deliğinin takibindedir:

“Kapı komşumuz araba yanaşsın kapımızın hizasına hemen çıkar bakar. Ablam nişanlıyken eniştem evimize geldiğinde ‘çocuk içeri girdi, kız evde yalnız ne yapıyor bunlar evde, nişanlı bunlar.’ falan demiş halama. Halamdan bize geleceğini biliyor bu sözlerinin. Ailem köye gidince arkadaşlarım eve gelir eğleniriz. Müzik açılrsa biraz fazla sesi ya da bakkala falan girip çıksak fazla hemen halamı ararlar. ‘Kızın sürekli dışarı çıkıp giriyor hayırdır?’ diye. Ama bize bir şey demezler, araçlar sokarlar araya hep. Bir yandan iyi bir keresinde evimize hırsız girmişti ve evde olmadığımızı bildikleri için kim geldi acaba deyip yoklamışlar ve hırsız yakalanmıştı. *Bazen de üstünüzde bir göz varmış gibi hissediyorsunuz böyle.* Ne biliyim erkek arkadaşımın eve bırakmasını arabayla falan istemiyorum. 2 sokak ötede bırak laf olur söz olur diyorum.” (23 yaşında, üniversite öğrencisi, vurgu benim).

“Bazen üstünüzde bir göz varmış gibi hissediyorsunuz” ifadesi, görüşmelerin ortak noktasıdır. Benzeri ifadeleri dile getiren kadınlar, yaşadıkları gözetlenme ve denetlenme ile üzerlerindeki toplumsal baskıya ve cinsiyet eşitsizliğine dikkat çekmektedir.

22 yaşındaki üniversite öğrencisi görüşmecinin karşı komşusuyla yaşadığı olay ise hem fiziksel gözetlenmenin hem de sağlanmak istenen psikolojik ve sosyal kontrol mekanizmasının örneği gibidir. Karşı komşusunun kapısında kamera olduğunu, bunu kendileri için yaptıklarını, apartmanda başka hiçbir katta olmadığını belirtmiştir. Kamera taktırılmasının amacı ise komşusunun kendi kızını kontrol etmek istemesidir. Ancak bu durumun aynı zamanda görüşmeciye kendi dairesinin de gözetlendiğini hissettirmiş ve onu rahatsız etmiştir. Bilindiği gibi kamera günümüzde birçok sitede güvenlik nedeniyle tercih edilmektedir. Buradaki asıl amaç hırsızlık olaylarına karşı

tedbir alınmasıdır. Fakat gün geçtikçe kamera gibi görüntü kayıt cihazlarının kullanım amaçlarının değiştiği görüşü de yayılmaktadır.

“Bir komşumuz sürekli arabamızı takip ediyor; annemi arıyor nereye gittiniz diye soruyor. Annem tek çıkar ya da benimle çıkar ve ona nereye gittiniz diye sorar hep bu kadın. Samimi annemle. Annem de biraz fazla olduğunu düşünüyor bu soruların; ama bir şey söyleyemiyor. Bir keresinde arabaya bir şey almaya inmişim ve hemen annemi arayıp arabayı kaçırıyor demiş.” (22 yaşında, üniversite öğrencisi).

Komşuları tarafından gözetlendiğini düşünen görüşmeciler, bu kişilerin özellikleri sorulduğunda cinsiyet olarak kadınların da erkeklerin de bunu yaptığını ifade etmektedirler. Ancak yaş ortalaması olarak daha yaşlı insanlar tarif edilmektedir. Ayrıca erkekler için meslekleri sorulduğunda emekli ya da işsiz olarak tanımlanmış; ancak kadınlar genellikle çalışmayan, ev emekçisi (“ev hanımı”) olarak tanımlanmıştır. Çalışan kadınların ise kimseyi görmeye zamanları olmadıkları, o yüzden komşularıyla bu gibi olayları yaşamadıkları görülmektedir.

“Kim kime gitti? Kim ne aldı? Böyle merakları var komşumun. Radar gibidir, fırsatını bulsa 24 saat gözetleyecek. Balkon camekân kapalı ve bütün gün oturur sobasını yakıp. Dedikodu desen o da var. Kadınlar da erkekler de var. Bazı erkekler kadından fazla yapıyor.” (62 yaşında, ev emekçisi).

“Apartmanda kapı kontrolümüz var. Apartmanda bir kişi, bütün apartmanın kontrolçüsü, giren çıkanın kontrolçüsü. İzliyor baya, hep balkondan bakıyor. İki balkona bile hakim. Müdahale eden bir kadın. Sevmediği bir olaysa balkondan laf atar o kişilere ya da evini arar.” (62 yaşında, emekli).

Komşuluk ilişkileri nedeniyle birçok kadın, yaşadığı bu takip edilme halini normalleştirmektedir. Özellikle yılların verdiği “tanışıklık” hali nedeniyle yaşadıkları takip ve gözetleme davranışlarını içselleştirdikleri söylenebilir. Mahalle yaşamında sosyokültürel olarak komşuyla “iyi geçinmeye” çalışılmaktadır. Bu duruma diyalog ve ilişkilerinde daha çok kadınlar dikkat etmektedir. Çünkü yine geleneksel rollere göre, kadın çevreye karşı iyi bir komşu, kabul edilebilir, onaylanan davranışlarda bulunan “makbul kadın” rolünde olmalıdır. Aksi halde mahallede istenmeyen, damgalanan ve hatta rahatsız edilen bir tarafa dönüşebilmektedir. Bu nedenle kadınlar, komşularının söz ve davranışlarından rahatsız olsalar dahi bunun kötü niyetle yapılmadığı şeklinde

yorumlamaktadır. Maruz bırakıldıkları gözetlenme ve denetlenme davranışlarını masum bir merak olarak isimlendirmektedirler. Bu şekilde görünmez kontrol mekanizmalarını kabullenmektedirler. Öte yandan mahalle yaşamlarında görünmez sınırlarla çevrelenmektedir.

“Bir komşum yıllardır, kapı sesini tanır perde açılır, kim giriyor bakar, sonra perdeyi kapatır. Kimseye soru sormaz. Ama sohbet arasında onlara şu geldi, gitti. Şunu konuştu derdi. Pencerede kalmayı çok seven biri. Takip etmeyi çok seven biri. Gelen geçeni bakmayı sever. Bir tanıdığı olsa, kavga çıksa bile bakmayı sever. Yardımcı olmaya çalışmaz. Eline çiğdemi ver, camdan baksın. 55-60 yaşlarında Erkek çalışmamış, kırsalda büyümüş, sonra şehre gelmiş; ama o kırsallıktan hiç çıkmamış yani. Bütün gün evde, kontrolde etrafı. “Nerden geliyorsun? Nereye gidiyorsun?” bunu bana da hep sorar. Bu kişiyi tanıdığım için, bu yaptığı beni rahatsız etmiyor ama normal bir tanımadığım bir komşum olsa bir tepki veririm. Bir izlerim amacı ne diye. O senin fikrini değiştirebiliyor. Tanımadığım biri olsa hayırdır? dersin. Şimdi yine camdasın diye takılıyorum ona mesela.” (48 yaşında, özel sektör işçisi).

Lordoğlu, kadınların komşuları tarafından gözetlenmesini Erving Goffman'ın *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* eserindeki “performansı sergileyen ve seyirci” kavramlarıyla açıklamıştır. Ona göre bekâr bir kadının mahalledeki giyimi, hal ve davranışları izleyici (mahalleli) tarafından yorumlanarak damgalanabilmektedir (Lordoğlu, 2018, s. 147). Bu tez çalışmasında da komşu, izleyici/takip eden taraf olarak betimlenmektedir.

3.2. Gaziemir (Seydiköy) Meydanı

Gaziemir'in eski adı Seydiköy'dür. 1991 yılında ilçe statüsüne kavuşan Seydiköy'ün 2012 yılında ismi Gaziemir olarak değiştirilmiştir. Gaziemir, günümüzde İzmir'in önemli sanayi ve ticaret merkezlerinden biri olarak, havaalanına yakınlığı ve ulaşım imkânları ile yerleşim yeri olarak tercih edilen bir bölge haline getirmiştir.

Geçmişten günümüze ilçenin önemli toplanma ve geçiş alanlarından biri ise “Çarşı Meydanı”, “Gaziemir Meydan” gibi isimlerle anılan noktasıdır. Burası merkezi bir nokta olarak, yerel halkın bildiği, alışveriş için esnafa yakın, kahvehanelerin olduğu, Merkez Camii'nin bulunduğu bir bölgedir. İnsanların günlük yaşamında yaya ya da araç güzergâhında sıklıkla geçtiği bir yol üzerinde bulunur. Bu nedenle genç yaşlı, kadın erkek birçok kesimin bildiği bir alandır.

Görsel 3.1: Geçmişten bir Seydiköy Meydanı, Yıl 1970'ler

Kaynak: <https://www.gaziemir.bel.tr/ilcemiz/1/gaziemir-tarihcesi.html>
(Erişim tarihi:02.08.2023)

Gaziemir Meydan’da bulunan Atatürk büstü, Merkez Camii gibi yerler halkın özel gün, tören ve cenaze gibi toplu olarak bir araya geldiği yerlerdir. Bu yüzden yerlisi olarak tanımlanan Gaziemirliler (Seydiköylüler) neredeyse üç kuşaktır burada yaşamış insanlardan oluşmaktadır. Bu topluluğun bir üyesi olarak, bu ilçenin sokaklarını, meydanını ve insanların gözlemlene şansı bularak; bu çalışmada özellikle kadın gözünden Çarşı Meydanı’nın kullanımı araştırılmıştır. Böylece kadınların gözetlenme biçimleri de incelenebilmiştir.

Görüşmeler sırasında çocukluğu Seydiköy’de geçmiş kadınların anılarında Meydan sıklıkla dile getirilen bir alandır. 50 yaş üzeri birçok kadın 1960’lara referans vererek Meydan’ı “erkeklerin oturduğu”, “kahvehanelerin çevrelediği”, “kızların geçmesinin yasak olduğu” bir yer olarak anlatmıştır. Bölgenin eski fotoğrafları ve yerel halkın anlatımlarında betimlenen çarşının eski haliyle bir çember şeklinde olduğu ve etrafında birçok kahvehane bulunduğu anlaşılmaktadır. Burada erkeklerin gün boyu oturup vakit geçirdiğinin yanı sıra kadınlar geçerken rahatsız edici bakışlar yönelttikleri de dile getirilmiştir.

“Gaziemir Meydan’dan kızlar geçemezmiş. Laf söz olur derlermiş.” (59 yaşında, emekli).

“Eskiden Gaziemir Meydandan geçmek yasaktı. Annem babam bizi tembihlerdi.”
(57 yaşında, ev emekçisi)

Kahvehaneler, pek çok toplumda geleneksel olarak erkeklerin sosyalleştiği, vakit geçirdiği alanlar olarak kullanılır. Hülya Arık çalışmasında kahvehaneyi “toplumsal cinsiyetin kamusal alanda belirgin olarak ayrıştığı bir mekân olarak” görür ve “erkekliğe dair eylemlerin ve anlamların barındırıldığı ve hegemonik erkekliğin sosyal ilişkiler, semboller ve eylemler üzerinden kurulduğu, tekrar üretildiği bir yer” olarak tanımlamıştır (Arık, 2009, s. 177).

Kahvehanelerin kadınların hareketleri ve yaşamı üzerindeki etkisi literatürde birçok çalışmaya konu olmuştur (Örn. Kanbir, 2018; Yılmaz & Ulaş, 2016; Akgül & Toy, 2021). Bu gibi erkeklerin çevrelediği ve egemen olduğu noktalardan geçerken, kadınlar rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Bu durum kadınların hem sosyal yaşamını sınırlanmasına hem de yaşamları üzerine görünmez sınırlar çizilmesine neden olabilmektedir. Bu güzergâhtan geçecek bir kadının, babası, kocası veya ağabeyi tarafından hangi yaşta olursa olsun iktidarın gözlerine maruz kaldığı görülmektedir.

“Çocukken bir gün anneanneme yemek götürmek için tek başıma otobüse binmek zorunda kaldım. O gün durağa ulaşmak için *Meydan*’dan geçerken, içinden hep ‘kıyafetim dar mı? güldüm mü? yüzümde bir ifade oldu mu acaba?’ diye endişelendim. Bu düşünceler yüzünden çok panikledim ve otobüs geldiğinde otobüsün kapısını bulamadım. Çok heyecanlıydım. Babam kızacak diye korkmuştum.” (59 yaşında, emekli).

Büşra Kadioğlu Akgül ve Süleyman Toy’un araştırmalarında da dikkat çektikleri durum: “yoğun olarak görülen kahvehane kültürünün etkisiyle erkeklerin mekân kullanımının yüksek seviyeye ulaştığı alanda, kadınlar evlerine giderken bile farklı yürüyüş rotaları oluşturmak zorunda kaldığıdır” (Akgül & Toy, 2021, s. 790). Aynı şekilde Seydiköy Meydanı’ndan geçmek zorunda olan kadınlar için de deneyimlerinin benzer olduğu, bu araştırma bağlamında söylenebilmektedir.

“Geçmek yasaktı örneğin Meydan’dan, etrafından dolaşırdın. Yeni evlendiğimde de böyleydi mesela. Ama kocanla alakalı tabi. Çocukken babam karışmazdı ama teyzemin kocası, bir gün annemleri gezmeye giderken Çarşı’nın orada görmüş “dönün bakiyim, girin ara sokağa” deyip onları yoldan döndürmüş.” (67 yaşında, ev emekçisi)

1960’lardan 2000’lere kadar Meydan, oradan geçmek zorunda kalan bir kadının kocasından korkmasına ya da oyun oynayan bir kız çocuğunun babasından şiddet

görmesine dahi neden olabilecek kadar kadınlar için girilmez bir bölgedir. Arık'ın çalışmasında “bir gözlem kulesi olarak kahvehane” bölümünde vurguladığı gibi “kahvehane yalnızca içerideki erkekliğe dair eylemleri değil; aynı zamanda dışarının, sokağın da cinsiyetini etkiler, kontrol eder” (Arık, 2009, s. 195). Bu nedenle, Meydan'ı ataerkil sistemin panoptikon temsili olarak “Gaziemir'in gözü” şeklinde tanımlamak yerinde olacaktır. Bu gözetim, uzun süre erkekler tarafından yapılmıştır ve birçok kadının yaşamını kimi zaman travmatik olabilecek bir şekilde biçimlendirmiştir.

“Ortaokulda son dersimiz beden olduğu için çıkıp, eşofmanla eve döndüm. Ama sonra dayak yedim (gülüyor). ‘Neden eşofmanla çarşı meydanından geçtin?’ diye. Başka bir gün amcamın kızlarıyla meydanda oynuyorduk. Amcamdan da dayak yemişliğimiz var. Okula gitmiyorduk, o kadar küçüktük. Ama *yasaktı*. Hep erkekler otururdu orada ve babama söylerlerdi. Babam orada olmasa da haber verirlerdi mesela. Oradan geçtiğimizizin haberini alırdı.” (57 yaşında, ev emekçisi)

Görüşmeler sırasında kadınlar bu yaşadıklarından birer çocukluk hatırası gibi bahsedip, bazen gülerken bazen ise gözleri dolarak yaşadıklarını anlatmıştır. Günümüzde 50’li yaşlarda olan bu kadınlar, yaşadıkları olayları artık sorgulamakta ve yanlış olduğunu dile getirmektedir. Özellikle kız çocuğu olan anneler, kızlarına asla böyle bir şey yapılmasına izin vermediklerini belirtmektedirler. Kendi yaşadıkları ayrımcılığı ve dayatmaları kendi kızlarının yaşamasını istemediklerini ve artık Gaziemir’in de değiştiğini ifade etmişlerdir.

Görsel 3.2: Günümüz Gaziemir Meydanı, 2000’ler

Kaynak: <https://www.izmir.art/tr/gaziemir-abdullah-arda-meydani>

(Erişim tarihi: 04.08.2023)

Gaziemir'in sosyoekonomik yapısının zaman içerisinde değişmesine paralel olarak mekânsal bir dönüşüm de yaşanmıştır. İlçede bulunan askeri lojmanlar nedeniyle giderek askerlerin ve memurların yaşadığı bir yer haline gelmiştir. Ayrıca gençlerin zaman geçirip, sosyalleşebilecekleri birçok kafe de bulunmakta ve öğrenci yurdu sayısı da giderek artmaktadır. İlçedeki bu değişim, Gaziemir Meydan'a da yansımıştır. Günümüzde Meydan'da hâlâ kahvehaneler bulunmasına rağmen bu kahvelerin önünde artık kadınlar da oturup zaman geçirebilmektedir: “Gaziemir meydandan kızlar geçemezmiş. Ama artık oturup çay kahve içiyoruz.” (62 yaşında, ev emekçisi). Birçok kadının eskiden geçmekten korktuğu bu nokta, kadınların da buluşma noktası haline gelmeye doğru ilerlemektedir. Ancak çocuklukları burada geçen kadınların, bugün Meydan'da otururken hâlâ tedirgin olduklarını dile getirmesi dikkat çeker.

3.3. Akrabalığın Verdiği Güven, Yabancılardan Duyulan Rahatsızlık

Kadınlar için mahalle bazen güvenli bir alan bazen de sınırlar çizen bir gözetim alanı olabilmektedir. Kent yaşamındaki gündelik hayatlarını aktif ya da pasif aktörler olarak komşu, esnaf gibi özneler etkilemektedir. Çevrelerindeki bu aktörlerin yıllardır tanıdıkları insanlar olmasının ise güven verdiği dikkat çeker. Çünkü bir “kadın olarak” dışarıda olduğu zamanlarda kendisine göz kulak olacaklarını, yardım isterlerse mutlaka birilerinin koşacağını düşünmektedirler:

“Burası mahalle olduğu için yaşlı nüfusta var, herkes sokakta oluyor genelde. Yardım isterseniz hemen toplanırlar, yardımseverdirler.” (23 yaşında, üniversite öğrencisi).

“Mahallemiz akşam saatleri de olsa güvenli hissediyorum. Çünkü yıllardır aynı mahallede aynı insanlar yaşıyor. Hangi kapıdan kim çıkacak, yoldakiler kim bilirim. Yolda yabancı biriyle karşılaşma oranım çok düşük. Saat fark etmeksizin evime dönerken endişe duymuyorum.” (34 yaşında, kamu personeli).

Kent yaşamında kadınların güvenlik arayışları ve bu duruma verdikleri önem, komşuluk ilişkilerine de yansımaktadır. Mahallede yaşayan insanların “eski olması”, “yerli olması”, “birbirlerini tanımaları” kadınların o çevrede kendilerini güvende hissetmelerini sağlamaktadır. Örneğin yeni taşındığı evde kendisini tedirgin hissettiğini, eski mahallesinde herkesi tanıdığı için çocuklarını rahatlıkla dışarıda oyun oynamaya bırakabildiğini söyleyen kadınlar olmuştur. Çalışmasında Türkiye'deki toplumsal

güvenin unsurlarından biri olarak akrabalık ilişkilerine yer veren Ali Öztürk “özelleşmiş güven” kavramı “birey tarafından sınırları belirlenmiş aile, akraba, arkadaş, tanıdık, aidiyet hissedilen gruplar ve üyelerinden oluşan alan içerisindeki bireylerle olan güven durumu” olarak tanımlamıştır (Öztürk , 2022, s. 26). Bu bağlamda, akrabalarıyla aynı mahallede oturan kadınların kendilerini yalnız hissetmedikleri ve yardıma ihtiyaç duyduklarında destek alabileceklerini varsaymaları kadınlar tarafından dile getirilmektedir.

“Komşularımız eskidir, aynı insanlardır hep. Bu da güven veriyor. Kim olduğunu ne olduğunu biliyorum.” (42 yaşında, memur).

“Tanıdık yüz olduğu için; çok yabancı yüzlerle karşılaşmadığım içinde kendimi güvende hissettiriyor.” (52 yaşında, ev emekçisi).

“Marketin yanında küçük oturma yeri var, yaz akşamları orada oturanlar, çay içenler olur. O zaman güvenli hissederim.” (22 yaşında, üniversite öğrencisi).

Atıfbey Mahallesi, Gaziemir’in yerli insanları olarak ifade edilen kişilerin de yoğun olduğu bir yerdir. Bu durum birçok kadın tarafından olumlu bir özellik olarak görülmektedir. Uzun yıllardır orada yaşamış, çevrede soyadı bilinen ailelerinin bulunması, o mahallede yaşayan kadınların övgüyle bahsettikleri bir durumdur.

“Araştırdığımızda suç oranının en düşük olduğu ilçelerden birinin Gaziemir olduğunu duymuştuk. Temiz bir ilçe. Yerli halk yaşıyor. Hep Gaziemirliler yani. İzmir’de daha önce yaşayan tanıdıklarımız var; onlar da böyle demişti. Apartmanımızda çoğunluğu yaşlı, Gaziemirliler çoğunlukta. Yıllardır burada oturuyorlar.” (24 yaşında, psikolog).

“Çevremın çok tanıdık olması nedeniyle güveniyorum. Hep akrabalarım burada. Evimin konumu bu anlamda çok etkilemez. Asıl ailem burada diye güvenli. Şu adada dönsem bağırısam, muhakkak beni yakalayan tutan biri olur.” (62 yaşında, emekli).

Kadınların kendilerini yaşadıkları mahallede güvende hissetmelerinin nedenlerinden bir diğeri de aile ve akrabalık ilişkilerinin yakın olmasıdır. Özellikle çocukluğu Gaziemir’de geçmiş kadınların yaşadıkları çevrede daha çok akrabaları oturmaktadır. Akrabalık ilişkilerinin yoğun olduğu mahallelerde kadınlar, kendilerine herhangi bir tehlike veya olumsuz durumda yardım edecek aile üyeleri bulunmasından dolayı kontrol altında değil ama güvende hissetmektedir.

Tuba Duman araştırmasında akrabalarıyla aynı mahallede oturan görüşmecilerinin “akrabaları olduğu için mahalleyle ilişkisi hiç kopmadığını”, “gündelik ve sosyal yaşamlarını birlikte sürdürdüklerini”, “bir dayanışma ve tanışma ağı olduğunu” vurguladıklarına yer vermiştir (Duman, 2014, s. 26). Akrabalık ilişkilerinin mahallede verdiği güven ve samimiyete dair görüşler Gaziemir’de yaşayan kadınlar tarafından da benzer şekilde dile getirilmiştir.

Atıfbey Mahallesi’nin eski zamanlara göre “yabancılaşması” ise kadınlar için bir endişe kaynağıdır. Bu yabancılaşma; yıllardır tanıdığı insanların artık orada olmaması, oraya yeni insanların taşınması, eski komşuluk ilişkilerinin kurulamaması gibi nedenlere bağlı olarak kadınlara güvensiz gelebilmektedir. Görüşmeler sırasında tanımadıkları insanlar tarafından zarar görmekten duyulan korku, “tanımadığımız insanların ne yapacağını bilememe, belirsizlik”dir.

“Mahalle güvenli tabii. Ama buranın eski halini bildiğim için çok yabancılaştı, o beni tedirgin ediyor. Tanımadığımız aslında bir sürü insan var. Ben bir problem yaşamadım. Ancak belli bir saatten sonra tedirgin de olmuyor değilim.” (44 yaşında, kamu işçisi).

“Önceden güvende hissedirdim de son bir kaç yıldır güvenli gelmiyor. Çünkü çok kalabalıklaştı, eskiden çok tanıdık insan rastlıyorduk. Artık selam verebileceğimiz insan sayısı azaldı. Bu da bir etken oluyor.” (57 yaşında, ev emekçisi).

Mahalledeki yabancıların kapsamı sadece tanımadıkları insanlar değil; farklı millet ve kimlikteki insanlar da dâhildir. Özellikle Suriye ve Afganistan’dan gelen göçmenlerin orada yaşamaması, kadınların mahalleyi güvenli olarak tanımlamalarına neden olmaktadır. Farklı kültürden insanların olmaması ve yerli halktan oluşması ise o mahallede yaşayan kadınlar tarafından mahallenin daha “elit”, “kültürlü” olduğuna işaret etmektedir.

“Mahallede akşam saatleri dışarı çıkmak için güvenli. Çünkü daha elit insanların oturduğunu düşünüyorum. Daha okumuş bir kesim, kültürlü bir kesim, asker emeklileri var. Afgan, Suriyeli vb öyle insanlar yok.” (55 yaşında, ev emekçisi).

“Eski oturduğum ev, o dönemde çok fazla farklı kültürün olduğu özellikle Doğu kökenli insanların olduğu bir mahalledeydi. Dolayısıyla bakışları daha farklıydı, özellikle geç saatlerde çıktığım zaman daha farklı bakışlara maruz kalıyordum.

İletişimimizde kopukluklar oluyordu, çok fazla anlayamıyordum.” (52 yaşında, ev emekçisi).

Son yıllardaki yabancı karşıtlığı daha çok Suriyeli-Arap ve Afgan topluluklara yönelik karşımıza çıksa da görüşmeler sırasında Türk toplumu içerisindeki ayrılıklar da sıklıkla ifade edilmektedir. “Doğulu” olarak tanımlanan insanlar mahalle yaşamlarında anlamadıkları, uyum sağlayamadıkları kişilerdir.

SONUÇ

Kadınların, kent yaşamı içinde bir mahalle bağlamında ‘ataerkinin panoptikon temsilleri’ aracılığıyla görünmez sınırlarının nasıl çizilmekte olduğuna odaklanan bu çalışmada, söz edilen ataerkin panoptikon temsillerinin neler olduğuna, görünmez sınırlar yaratıp yaratmadığına ve sınırların nasıl çizildiğine odaklanılmıştır.

Buna göre ataerkin panoptikon temsillerden ilkinin, kadınların yaşam alanlarını oluşturan kent genelinde ve mahallede, toplumsal cinsiyet rolleri gereği kadınların davranışlarının hatta duygularının kontrolünü ve denetimini sürdüren farklı sosyal aktörlerin oluşturduğu görülmektedir. Kadınlar yaşamları boyunca ev içerisindeki ya da dışarıdaki birçok sosyal aktör tarafından izlenmeye ve biçimlendirilmeye çalışılmaktadır. Foucault’nun disiplin aracı olarak betimlediği “uzmanlaşmış” ve “esas araç olarak yararlanılan” kurumlar da bu rolleri pekiştirmektedir.

Kadınlar üzerindeki disiplin; korkma ve korkutma üzerinden koruma ve korunma söylemiyle kurulmaktadır. Özellikle mahallenin esnafı ve komşuları tarafından korunduğunu bilmek bir yandan kadınlara kendilerini güvende hissettirirken, diğer yandan bunun getirdiği bir ataerkin denetim ve kontrol mekanizmasının varlığı ortaya çıkmakta yani bir iktidar kurulmaktadır. Son yıllarda “mahalle baskısı” olarak betimlenen bu iktidar, insanların evlerine kimin girip çıktığının sorgulanmasına varacak kadar müdahale edilmesine neden olmaktadır. Ancak en önemlisi bu iktidar, erkeklere göre kadınların daha fazla yargılanmasına ve/veya yadırganmasına neden olarak bir disiplin ve ceza sistemi de oluşturmaktadır. Bu nedenle mahalle, her ne kadar tüm cinsiyetlere açık gibi tanımlansa da panoptikonun bir parçası olan gözetleyici sosyal aktörler ve kurumlar tarafından kadınların hayatları üzerinde cezalandırıcı yönü olan bir iktidar kurmaktadır. Hem gözetleyici hem koruyucu hem de cezalandırıcı olanların aynı olması, ataerkin iktidarı ve söylemin gücünü göstermektedir.

Buna karşın kadınlar, ataerkil iktidarın yarattığı eşitsizliklere karşı ekonomik, sosyal, psikolojik olarak ev içinden sokağa kadar bütün mekânsal alanlarda geçerli olan bir mücadele içindedirler. Bu mücadele, gözetleyici, koruyucu ve bazen de cezalandırıcı yönleriyle kadınların davranış ve kararları üzerinde etkili olabilen aktif ve pasif denetçiler olarak tanımlanabilecek sosyal aktörlere karşı verilmektedir. Aile içindeki erkekler aktif denetçilerin başında gelir. Ardından, yine akrabalık bağı bulunan kadınların da bu kontrol ve iktidar mekanizmasına dâhil olması dikkat çeker. Onları, sokağın gözetleme kuleleri olarak apartman komşuları ve mahalle esnafı takip eder. Bu kişiler de toplumsal cinsiyet normlarına dayalı bakışlarıyla o mahallede yaşayan kadınlar için ataerkil iktidarı sürdürmektedirler. Toplum içerisinde biçtikleri rol ve davranışlara uymayan kişileri ise damgalayarak yargılamaktadırlar.

Judith Butler'ın "cinsiyet, ritüelleşen normların tekrarı ile kurulur" (akt. Arık, 2009, s. 184) ifadesindeki gibi, sözü edilen bu aktörlerin temel görevi; kadınlar üzerinden özellikle ataerkil sistemde yaratılan normların sürdürülmesini sağlamaktır. Kadınların kendi bedenleriyle ilgili kararlardan, psikolojik, sosyal, kültürel birçok alandaki duygu, davranış ve kararlarına kadar çocukluktan itibaren bir kontrol mekanizması yaratılmasının çoğu kadın tarafından içselleştirildiği bir iktidar söz konusudur.

Foucault'nun panoptikon değerlendirmelerinde bahsi geçenlere benzer olarak bireyin toplumsal yaşamda sürekli denetlendiğini, gözetlendiğini düşünerek, genel norm ve kurallara uygun davranmak zorunda kalması ve "tek tip" bireylerin yaratılması, kadınlar için de geçerlidir. Kadınların yaşamları boyunca farklı yaşlarda ve farklı mekânlarda maruz kaldıkları ataerkil gözetleme mekanizmaları ile iktidarın açıkça kurulduğu bir tek tipliliğin oluştuğu söylenebilir. Bu araştırmada olduğu gibi kadınlık deneyimlerine bakıldığında ve hikâyelerine kulak verildiğinde de ataerkil gözetleme kuleleri anlatılmaktadır. Kadınların kent yaşamlarında farklı aktörler tarafından izlenmesinin, İzmir'deki bir mahallede bile Foucault'nun değerlendirmelerindeki gözetleme kulesindeki etki ile benzer olduğu görülmektedir.

İzmir'de yaşayan bir kadın olmak, ilk bakışta Türkiye'deki birçok büyük şehre göre daha modern ve daha özgür bir yaşam hayalini barındırabilmektedir. Bu tez çalışması kapsamında görüşme yapılan kadınlar, İzmir Gaziemir'i güvenli bir yer olarak ifade etmiş olmalarında rağmen kadınlık deneyimleri ile kenti kullanım biçimlerine, dışarıda

geçirdikleri zamanlarına bakıldığında, İzmir’de dahi sokakta, gece eve dönerken, ara sokaklarda, toplu taşıma araçlarında *yalnız kalınca* kendilerini güvensiz hissettiklerini; herhangi bir taciz ve saldırıdan endişe duyduklarını belirtmektedirler.

Böylesi durumları aşabilmek için kadınlar “güvenli saatler” belirlemektedir. Dışarı çıkmak için gündüz saatleri tercih edilirken; havanın kararmasıyla beraber bireysel güvenliklerinin tehlikeye girmesi endişesiyle hareket alanlarını bireysel olarak kısıtlamaktadırlar. Bu kararları, literatürde kadınların kentteki mekânın kullanımı ve haklara erişim açısından kadınların dezavantajlı bir tarafta olduğu sonucuyla örtüşmektedir. Kadın özgürlüğünün ve güvenliğinin kent planlaması ve sosyal haklar bağlamında gözden kaçırılmaması ve kadınların kentteki aktif katılımı için iyileştirici uygulamalara yer verilmesi gerektiği önermeleriyle de kesişmektedir. Fakat çözümün; gözetlemenin yaygınlaştırılması, kontrol ve denetimi sürdüren farklı aktörlerin gücünün daha çok artırılması, yeni tehlikeli alanların belirlenmesi gibi ataerkil iktidarı pekiştiren etkenlere de yol açmaması gerektiğini göstermektedir.

Ataerkil panoptikon temsillerden birini de bu tehlikeli olarak tanımlanan alanlar oluşturmaktadır. Güvenlik endişesi yaşayan kadınlar, yer/mekân kadar, dışarıda geçirecekleri zamanı ve yolları belirlerken toplum tarafından özellikle tehlikeli olarak damgalanan alanlardan da uzak durmaya çalışmaktadırlar. Ancak tehlike her zaman saldırıyla ilişkili değildir. Çalışmanın mikro gözlem noktalarından Gaziemir’in çarşı meydanının erkek egemen bir alan olmasını sağlayan en önemli özelliği, birçok kadının hikâyesinde yer verdiği üzere geçmelerinin yasaklandığı, uzak durulması gereken bir yer olmasıdır.

2000’lere kadar bu meydandan kadınların geçmesi, uzun süre erkeklerin kahvehanelerde oturup, sosyalleşebileceği; aynı zamanda oradan geçebilecek kadınları gözleyebilecekleri (hatta taciz edebilecekleri) için yasaklanmıştır. Geçenin de çoğu kez ailedeki erkek tarafından cezalandırıldığı bir yerdir. Fakat çelişkili olarak da konum ve içerik itibarıyla birçok insanın günlük yaşamında bir geçiş noktasıdır. Bu bağlamda uzun yıllar kadınlar için uzak durulması gerektiği söylemiyle, sınırlı bir erişim ile kullanımı mümkün olabilmiş bir ataerkil iktidar alanıdır. 2000’lerle beraber mahallenin değişen sosyokültürel yapısı her ne kadar meydana kadınların da bulunabildiği, hatta kahvehanelerde oturabilmeye başladığı bir iktidar biçimi yaratmıştır. Ancak hâlen

erkeklerin yoğunlukla zaman geçirdiği bir alan olması sebebiyle yenilenen bir ataerkil iktidar yaratılabilmektedir. Bu iktidar karşısında da kadınlar uzun yıllar güvenli rotalar içeren zihin haritaları üretmişlerdir.

Zihin haritalarındaki rotalarda ulaşımın önemli bir yeri vardır. Günlük hayatta bir yerden bir yere gitmek durumunda olan kadınlar için toplu taşıtların güvenlik endişesi dolu bir yolculuğu temsil ettiği söylenebilir. Buna bağlı olarak kadınlar, ulaşım sırasında da kendilerini korumak ve güvende hissedebilmek için yeni metotlar oluşturmuştur. Günümüz teknolojisinde akıllı telefonların canlı konum paylaşma özelliğinden, araçların plaka fotoğrafını atmaya kadar kullanılan birçok yöntem, bir kadının işinden evine dönebilmesi veya okuluna gidebilmesi gibi günlük hayatının “normal zamanları” için ürettiği çözümlerdir.

Dışarıda geçirilecek zamanı planlamak, rotalar belirlemek zorunda kalan kadınların – belki de tüm Türkiye’deki kadınlarla- ortak endişesi ise taciz ya da saldırıya uğramaktır. Kontrol ve denetim açısından toplumun geneli için sarsıntı yaratabilen şiddet deneyimi olasılıklarında kadınların açık ve zayıf bir hedef haline gelmiş olması, üzerinde düşünülmesi gereken bir noktadır. Kadınların endişelerine bakıldığında olası saldırının bazen en yakınlarındaki erkeklerden bazense hiç tanımadıkları bir erkekten gelebileceği görülmektedir.

Bu kapsamda Türkiye’de son yıllarda yaşanan iki vahim olayın altı çizilebilir. İlki 2019 yılında Ordu’da evinin önünde hiç tanımadığı bir erkek tarafından kalbinden bıçaklanan 20 yaşındaki balerin Ceren Özdemir olayıdır. Katil Özgür Arduç’un kadını çantasını çalmak için takip edip, bıçaklayarak öldürmesi, gazetelerin üçüncü sayfalarında yer alan ülkedeki sayısız erkek cinayetinden biri olarak yer almıştır. Bir diğer olay ise samuray kılıcıyla hiç tanımadığı bir kadını, Başak Cengiz’i öldüren Can Göktuğ Boz’un saldırısıdır (2021). Katilin akli dengesinin yerinde olmadığı iddia edilmesine rağmen birçok kadın örgütü ve kamuoyu tarafından en ağır cezayı alması adına tepki doğmuştur. Katil ifadesinde “bir kadını öldürmek daha kolay olduğu için kadın öldürmeyi tercih ettim” sözleriyle kan dondururken; aynı zamanda kadınların her yönden şiddete maruz kalabileceğini de ifade etmiştir. Bu iki olay ve olaya verilen tepkiler, toplumdaki ataerkil iktidarın ve kadınların bir hedef haline gelmesinin en çarpıcı örneklerindedir.

Gün geçtikçe artan saldırı ve cinayet haberlerinin kadınların endişelerini artırdığı ve ataerkinin de gücünü pekiştirdiği göz önüne alınırsa zorlukların sadece hukuki çözümlerle aşılamayacağı görülebilir. Öldürülen veya yaralanan kadınlara yönelik davalara yerleşmiş olan “namus cinayeti” açıklamaları, durumun toplumsal boyutunu da ortaya koymaktadır. Öncelikle tüm bu korku senaryoları (ancak gerçek kişi ve olaylara ait olan bu senaryolar) kadınları dışarıya karşı güvensiz ve tehdit altında göstermektedir. Bu nedenle birçok kadın hareket alanını sınırlamakta, günlük hayatını geçirebileceği güvenli saatler ve rotalar seçmek zorunda kalmaktadır. Bu nedenle bu haberlerin hâkim olduğu ve her gün lanse edildiği Türkiye gündemi, medya paylaşımları, iktidarları şiddete dönebilme potansiyeline sahip gözetleyici-koruyucu sosyal aktörler ve tehlikeli ilan edilen alanlar kadınların görünmez sınırlarını oluşturmalarına sebep olmaktadır.

Yaşları veya medeni durumları fark etmeksizin birçok kadının, diğer kadınlarla ortaklaşan, kendi görünmez sınırlarını oluşturduğu görülmektedir. Evlerin giriş kapılarında bulunan kapı dübünü, kimin geldiğini kontrol etme işlevine sahip olmasına karşın komşularının evlerine kimin gelip gittiğini “gözetleyebilmek” için de kullanılmaktadır. Bu küçük güvenlik mekanizmasının ataerkil bir iktidarın kurulmasında gözetleyici bir unsur olarak kullanılması, gözetleyenin görünmemesine rağmen görebileceğinin (ya da duyabileceğinin) düşünülmesi, bunun da “masum bir merak” veya “yaşlılık nedeniyle can sıkıntısı” olarak tanımlanması, onun ataerkil iktidarın panoptikon temsillerinden biri olduğunu göstermektedir. Bu örüntü, kadınların başkaları tarafından gözetlenmeyi, denetlenmeyi hatta cezalandırılmayı kabul ettiklerine de işaret eder. Bunun değiştirilemeyeceği düşüncesi, normalleştirmeye ve içselleştirilmeye varmaktadır. Çünkü bazı kadınlar bu gözetimin faydalı olduğunu, güvende hissetmelerine neden olduğunu söylemektedir.

Bu görünmez sınırlar, ataerkil kent alanlarında koruyucu değil belirleyicidir. Kent yaşamında kadınlar, kendilerinin çizdikleri düşünülen bu sınırlar çerçevesinde hareket etmektedir. Sınırlar, rotalardan ve güzergâhlardan fazlasıdır ve soyuttur. Kadınların yaşamlarının birçok alanında, giyimlerinden, yürüyüşlerine, düşüncelerine, endişelerine, korkularına ve beklentilerine kadar etkili olabilen soyut belirleyicilerdir.

Son 20 yıldır mekâm sorgulama konusu yapan feminist coğrafya ile “kadınlar ve kent planlaması” akımları, geleneksel akımlarda yanıtları verilemeyen soruları yanıtlama ve

kadınların kent tarihinde ve kuramlarında “görünür kılma” çabasıdır (Alkan, 2000, s. 93). Bu tez çalışmasının en önemli sonucu, kadınların görünmez sınırlara çevrili olmasının ötesinde rotalar ürettiği ve gerektiğinde yenilerini bulduklarıdır. Kadınların kendilerine çizilen görünmez sınırları aşmayı hedefleyen yeni yöntemleri ve rotaları, onları hem evin dışında tutabilme hem de iktidarı –az da olsa- yıpratma imkânı sağlamaktadır. Fakat yöntemler ve rotalar, bu sınırların var olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Yaşadıkları mahalledeki gözetleme kuleleri aslında yine o mahallenin insanlarıdır.

Kadınların farklı yol ve yöntemleri üretmeleri ve denemeleri, kendilerine ve özellikle kız çocukları için daha yaşanabilir bir gelecek hayali ile ilişkilendirilebilir. Bu nedenle çalışmanın özellikle kadın dostu kent uygulamaları bağlamında gelecek araştırmalara alan açacağına inanılmaktadır. Farklı kadın kimliklerinin ortak kent sorunlarına yoğunlaşarak, hak ve hizmetlere erişimde toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın azaltılması hedeflenmeli; dahası bu ayrımcı uygulamaların sonlandırılması için ulusal ve uluslararası boyutta yeni çalışmalar yürütülmelidir.

Ayrıca kent yaşamında bireyin hak ve imkânlarına dair araştırmalar, erkekler ve ya farklı dezavantajlı gruplarla da gerçekleştirilerek, mekân ve toplumsal cinsiyet literatürüne yeni katkılar sağlanabilir. Kent yaşamındaki görünmez sınırların sadece kadınları değil, farklı cinsiyet ve kimlikteki bireyleri de etkileyebileceğinden bu tez çalışmasının gelecek çalışmalara fikir verebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acuner, D. (2016). Canavarlaş(tırıl)an kent sokakları: Kadının kent deneyimi üzerine bir değerlendirme. *Fe Dergi*, 8(1), 1-14.
- Akdaş, M. (2021). Görünmeyen sınırların kentsel dönüşüm projeleri ile değişimi: İzmir Kadifekale örneği. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi Journal of Architecture and Life* 6(2), 301-317.
- Akgül, B. K., & Toy, S. (2021). Kentsel mekânlarda kadın davranışlarının güvenlik kapsamında değerlendirilmesi: Erzurum kenti Muratpaşa mahallesi örneği. *Kent Akademisi*, 14(3), 789-810.
- Akıncı, N., Şenol, P., & Toprak Ergöner, A. (2018). Türkiye’de kentsel mekân ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına ilişkin akademik literatür incelemesi. 2. *Uluslararası Kadın Kongresi: Güçlendirilmek Yerine Güçlenmek ve İlerlemek Bildiri Metni*. 485-498.
- Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 53-72.
- Aktaş, G. (2017). Kadın açısından kente ilişkin mekân pratikleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 136-149.
- Alkan, A. (2000). “Özel alan-kamusal alan” ayrımının feminist eleştirisi çerçevesinde kentsel mekan. *Kültür ve İletişim*, 3(5), 71-95.
- Altındal, Y. (2009). Erkeksi siyasetin ‘erk’siz dublörleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 351-367.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri spss uygulamalı* (6. Baskı). Sakarya Yayıncılık
- Arık, H. (2009). Kahvehanede erkek olmak: Kamusal alanda erkek egemenliğinin antropolojisi. A. Alkan içinde, *Cins Cins Mekân*. Varlık Yayınları. 168- 201.
- Arpacı, M. (2020). Pierre Bourdieu’nün sosyolojisinde beden, cinsiyet ve cinsellik. *İmgelem*, 4(6), 245-264.

- Ata, L. B. (2019). Bir güvenli site hikayesi: Gündelik hayatın dönüşümüne otoetnografik yaklaşım. C. Özbay, & A. Terzioğlu içinde, *Türkiye'de Cinsiyet Kültürleri*. İletişim Yayınları. 31-64.
- Baudrillard, J. (2011). *Simülakrlar ve simülasyon*. Doğu Batı Yayınları.
- Beauvoir, S. (2019). *İkinci cinsiyet*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Bentham, J. (2019). Panoptikon ya da gözetim-evi. *Panoptikon: gözün iktidarı*. Su Yayınevi. 9-75.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril tahakküm*. Bağlam Yayıncılık.
- Burgess, E. W. (2016). Mahalle çalışmalarının bilimsel bir temeli olabilir mi? R. E. Park, & E. W. Burgess içinde, *Şehir - kent ortamındaki insan davranışlarının araştırılması üzerine öneriler*. Heretik. 193-208.
- Butler, J. (2019). *Cinsiyet belası feminizm ve kimliğin altüst edilmesi*. Metis Yayınları.
- Can, Y., & Aksu, N. B. (2016). Boşanma sürecinde ve sonrasında kadın. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 58, 888-902.
- Castells, M. (2020). *Kent sınıf iktidar*. Phoenix Yayınevi.
- Costa, M. D. (2014). *Kadınlar ve toplumun altüst edilmesi*. Otonom Yayıncılık.
- Çetin, A. (2011). Bir kavramın kısa tarihi: 'mahalle baskısı'. *Mukaddime*, 3(3), 81-92.
- Çoban, B. (2019). "Gözün iktidarı" üzerine. *Panoptikon: gözün iktidarı*. Su Yayınevi. 111-138.
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye'de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim*, 86(3), 139-170.
- Demren, Ç. (2001). Erkeklik, ataerkillik ve iktidar ilişkileri. *Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın*, 1-11.
- Duman, T. (2014). *Kenar mahallede gündelik hayat* (Yayınlanmış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fidan, G. (2022). *Toplumsal cinsiyete duyarlı kentsel politika: İzmir ve Balıkesir örnekleri*. TESEV Yayınları.
- Foucault, M. (2019). *Hapishanenin doğuşu*. İmge Kitabevi Yayınları.

- Gaziemir Belediyesi. (2023, 20 Ağustos). Gaziemir Belediyesi nüfus bilgisi. <https://www.gaziemir.bel.tr/ilcemiz/4/nufus-bilgileri.html>.
- Goffman, E. (2009). *Günlük yaşamda benliğin sunumu*. Metis Yayınları.
- Gökçe, S. K. (2018). İçeriden ses var: kadın kapalı cezaevi hikayeleri. R. Harmanşah, & Z. N. Nahya içinde, *Etnografik hikâyeler: Türkiye'de alan araştırması deneyimleri*. Metis Yayınları, 86-102.
- Gökkaya, V. B., & Öztürk, M. (2021). Çocukluktaki aile içi şiddet öyküsü ile flört şiddeti arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(4), 219-240.
- Güdücü, B. (2015). Özel alan, kamusal alan, kent ve insan. *Aydın İnsan Ve Toplum Dergisi*, 1(1), 59-67.
- Günindi Ersöz, A. (2015). Özel alan / kamusal alan dikotomisi: kadınlığın "doğası" ve kamusal alandan dışlanmışlığı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 80-102.
- Harmanşah, R., & Nahya, Z. N. (2018). Kendini ve ötekini yazmak: alan araştırması ve deneyim. *Etnografik hikâyeler: Türkiye'de alan araştırması deneyimleri*. Metis Yayınları. 17-34.
- Hooks, B. (2017). *Feminizm herkes içindir*. BGST Yayınları.
- Jarvis, H., Cloke, J., & Kantor, P. (2022). *Kent ve toplumsal cinsiyet*. Dipnot Yayınları.
- Kanbir, F. (2018). Cinsiyetçi sosyalleşme mekânları: Siirt kent kahvehaneleri örneği. *Journal of International Social Research*, 11(60), 640-647.
- Kandiyoti, D. (2015). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar*. Metis Yayınları.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80
- Karmaz, E. (2015). *Erkek gözü'nün kadın davranışlarında vücut bulması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kenny, M. G., & Smille, K. (2017). *Antropolojiye giriş kültür ve mekan hikayeleri*. Dipnot Yayınları.

- Kerestecioğlu, İ. Ö. (2014). Mahremiyetin fethi: İdeal aile kurgularından ideal aile politikalarına. H. B. Temsilciliği içinde, *Başka bir aile anlayışı mümkün mü?*. İstanbul: Görsel Dizayn Ofset, 10-21.
- Kocatürk, G. A., & Şengül, M. (2020). Kapitalist ataerkil ilişkiler ve kentsel mekânda kadınların gündelik hayatının coğrafyası: Tokat örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75(2), 715-746.
- Koç, A. (2018). Michel Foucault'nun "biyopolitika" kavramının teorik çerçevesi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 193-218.
- Lefebvre, H. (2015). *Şehir hakkı*. Sel Yayıncılık.
- Lordoğlu, C. (2018). *İstanbul'da bekâr kadın olmak*. İletişim Yayınları.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Özkan, K. S., & Kaylı, D. S. (2022). Kırsal alanda yaşayan kadınların söylemleri üzerinden kadınlık kimliklerinin kuruluşu-Manisa örneği. *Sosyoloji Dergisi*, (43), 125-154.
- Öztürk, A. (2022). *Türkiye'de toplumsal güvenin boyutları* (Yayınlanmış doktora tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, M., & Gökaya, V. B. (2022). Üniversite öğrencilerinin flört şiddeti mağduriyetleri ile mücadele stratejileri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2), 795-806.
- Phillips, A. (1995). *Demokrasinin cinsiyeti*. Metis Yayınları.
- Sancar, S. (2008). *Erkeklik: İmkânsız iktidar*. İstanbul: Metis Yayınları
- Say, Ö. (2015). İktidar ilişkilerine indirgenmiş babalık imajı ve postyapısalcı otorite analizinin çelişkileri. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 139-151.
- Saygılıgil, F. (2013). Mekânın cinsiyeti. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 209-218.
- Spain, D. (1992). *Gendered spaces*. University of North Carolina Press.

- Şafak, G. N. (2020). Nevşehir’de kadınların kent deneyimi üzerine bir inceleme. *Fe Dergisi*, 12(1), 30-43.
- Şenol Cantek, F.; Ekin Akşit, E. (2011). Kadınların kuşaklar ve sınıflar arası bilgi aktarımları. *Birkaç arpa boyu (2 cilt) 21. yüzyıla girerken Türkiye’de feminist çalışmalar Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a armağan*. Der. Serpil Çakır. Koç Üniversitesi Yayınları. 535-571.
- Şentürk, B. (2018). Mahalle kahvesinde “abla” kabul günlerinde “hanım”. R. Harmanşah, & Z. N. Nahya içinde, *Etnografik hikâyeler: Türkiye’de alan araştırması deneyimleri*. Metis Yayınları. 68-85.
- Şimşek, Ş. (2021). Byung-Chul han şeffaflık toplumu tartışmaları. *Medya ve Kültür*, 206-210.
- Tanyaş, B. (2014). Nitel araştırma yöntemlerine giriş: Genel ilkeler ve psikolojideki uygulamaları. *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, 5(1), 25-38.
- Tuncer, S. (2015). Dışarı çıkmak: Özelden kamusal feminist bir saha hikâyesi. *Moment dergi*, 2(2), 30-58.
- Yalçın-Heckmann, L. (2015). Aşiretli kadın: Göçer ve yarı-göçer toplumlarda cinsiyet rolleri ve kadın stratejileri. *1980’ler Türkiye’si’nde kadın bakış açısından kadınlar*. İletişim Yayınları. 247-258.
- Yavuz, Ş. (2015). Ataerkil egemen erkeklik değerlerinin üretiminde kadınların rolü: Trabzon örneği. *Fe Dergi*. 7(1): 117-130.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.
- Yılmaz, A., & Ulaş, M., (2016). Kadınların rekreatif alanlarda fiziksel aktivite yapma amaçları ve karşılaştıkları sorunlar. *Spor Bilimleri Dergisi*, 27(3), 101-117.
- Yin, R. (1984). *Case study research: design and methods*. (3. Basım). Sage Publications.
- Yüce, M. (2023, 27 Temmuz). *KADES’i kullanan kişi sayısı 3 milyonu geçti, 4 yılda 355 bin ihbar yapıldı*. Gazeteduvar. <https://www.gazeteduvar.com.tr/kadesi-kullanan-kisi-sayisi-3-milyonu-gecti-4-yilda-355-bin-ihbar-yapildi-haber-1574890#>

ETİK KURUL ONAYI

Bu çalışma için Etik Kurul onayı Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 27/09/2022 tarihli ve 414 numaralı kararı ile alınmıştır.

